

Maine, myytti ja lainattu kunnia

Modernien eurooppalaisten ja yhdysvaltalaisen kirjailijoiden ja tutkijoiden tekstuaalisia tapoja käsitellä Hannibal Barkaa vuodesta 1818 aina 2000-luvulle

Noora Ohvo

Helsingin yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Lähi-idän tutkimus
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2013

Sisällysluettelo

1. Hannibal Barka, myyttinen tutkimuskohde vai jotain muuta?	1
1.1. Viestinnän teorioista työn yhteiskuntatieteellinen pohja	2
1.2. Miten Hannibalista kirjoitettua voi tutkia?	7
2. Toisiinsa kietoutuvat maailmat todellisuuden muodostumisessa	12
2.1. Viestinnästä, etäisyydestä ja historian kaaren piirtymisestä	13
2.2. Katkokset, jatkumot ja saatavuuden ongelma	17
Hannibalista kirjoitetussa halki aikojen	
2.2.1. <i>Katkokset</i>	18
2.2.2. <i>Saatavuus</i>	19
3. Myyttinen Hannibal – <i>topoksista</i> opetuksiin	22
3.1. Hannibalin myyttisen olemassaolon tavasta	23
3.1.1. <i>Myyttisen käsitteen luonteesta</i>	23
3.1.2. <i>Hallitsevien tulkintojen merkitys uloskoodauksessa</i>	25
3.1.3. <i>Hannibal vastustavissa tulkinnoissa – merkitysten verkottumisesta</i>	28
3.1.4. <i>Hannibalin myyttisestä totuusarvosta</i>	30
3.1.5. <i>Lausuman muuttuva luonne fiktiossa ja faktassa – kategoriavirheen vaara</i>	31
3.1.6. <i>Kuinka hahmottaa kokonaisuus ylitulkitsematta ja silti hävittämättä yksityiskohtia?</i>	33
3.2. Kulkeutuivatko Hannibaliin liittyvät <i>topokset</i> romantiikan kauden runouden välityksellä moderneille lukijoille osana militantin ideologian muodostusta?	35
3.2.1. <i>Lukemisessa tapahtuneet muutokset ja teosten saatavuus tärkeitä huomata</i>	37
3.2.2. <i>Juvenaliksien ajatusmaailman leviäminen Byronin avulla?</i>	38
3.2.3. <i>Hannibalin valasta markkinatempuksi</i>	40
3.2.4. <i>Militanttien arvojen siirtymiä romantiikan kaudelta modernille lukijalle?</i>	42
3.3. Hannibal opettavaisena hahmona	43
4. Orientalismi Hannibalin käsittelyssä – onko Hannibal ”meidän” vai ”heidän”?	50
4.1. Hannibal orientalistisena subjektina	51
4.2. Hannibal – ”eurooppalainen” sotapäällikkö?	58
4.3. Hannibalin ”eurooppalaisuus” apokalyptisenä mahdollisuutena orientalisovassa puheessa	69
4.4. ”Sankarimme” vai kyvytön, irrationaalinen Hannibal?	72
5. Hannibalin representaatiot luotuna imagona	75
5.1. Karvosen teoriasta	75
5.2. Hannibalista ei voi tulla toimijaa A Karvosen kaaviota sovellettaessa	77
5.3. Mitä Hannibalin maineen taustalta löytyy?	79
6. Kaikkien janoisten sankari?	82
Lähteet	88
Tutkimusmateriaali	90
Liite 1 – Tapahtumien Aikajana	96
Liite 2 – Professori Timothy Mooren kurssin sisältö ja kurssimateriaali	98

1. Hannibal Barka, myyttinen tutkimuskohde vai jotain muuta?

Was there ever a cause too lost,
Ever a cause that was lost too long,
Or that showed with the lapse of time too vain
For the generous tears of youth and song?

(Robert Frost: Hannibal¹)

Kuten ylläolevasta Robert Frostin runosta voi ehkä nähdä, Hannibal on runon symboliikassa otettu tarkoittamaan nuoruuden intoa ja kuitenkin sen innon turhuutta. Hannibalia ei varsinaisesti mainita kuin runon nimessä, mikä puolestaan näyttää, että koko runossa tiivistyy Hannibalin symbolinen ydinolemus Frostin tarkoittamalla tavalla.

Tutkimukseni kannalta ei varsinaisesti ole tärkeää, mitkä historiallisesti todellisina pidentyt seikat voisin kirjata tähän ylös, mutta mikäli lukija on kiinnostunut tutustumaan toisen puunilaissodan tapahtumiin, ne on esitetty Liitteessä 1. Yleisesti tapahtumat tuntuvat pysyvän melko tavalla samanlaisina esityksestä toiseen; hyviä esityksiä löytyy esimerkiksi Gabrielilta (2011), jonka pohjalta yleisesitys Liitteessä 1 on tehty.

En myöskään varsinaisesti tutki itse Hannibal Barkaa, vaan olen kiinnostunut siitä, mitä hänestä on kirjoitettu. Tarkastelen Hannibalia modernin ja myöhäismodernin ajan tutkimuskohteena, Hannibalin *myyttistä olemassa olon tapaa* (josta tarkemmin kappaleessa 3.1.). Tarkastelen suuntauksia, joita sekä tutkimus- että muun kirjallisuuden pohjalta koostetun materiaalin kerrostumista löytyy.

1 Runo on vuodelta 1928. Deirdre Faganin mukaan Frostin tarkoituksena on painottaa, ettei nuorelle mikään ole liian suuri tehtävä, mutta usein ihminen alkaa myöhemmin pitää nuoruudessa tehtyjä asioita turhina. Kysymysmuoto runossa jättää tulkinnanvaraa: ”On the one hand, he asks whether the causes we take up in youth are ever as great as we believe them to be at the time, and on the other hand, he issues a challenge to youths in all times, who, with their great passion and “generous tears” must be the ones to take up the greatest of causes.” (Fagan, D. *Critical Companion to Robert Frost: A Literary Reference to His Life and Work*. Facts On File, Inc. New York. 2007, 150)

1.1. VIESTINNÄN TEORIOISTA TYÖN YHTEISKUNTATETEELLINEN POHJA

Olen tehnyt tämän tutkielman kahdessa osassa. Ensin tutustuin siihen, mitä Hannibalista on kirjoitettu ja siihen, miten luotettavina eri lähteitä voitiin asiantuntijoiden mielestä pitää. Sen jälkeen pyrin hahmottamaan miten käsitykset Hannibalista ovat muuntuneet nykyiseen muotoonsa. Tutkin sekä sitä, miten Hannibalista kirjoitettiin antiikin aikaan että sitä, miten hänet käsiteltiin modernilla kaudella näiden antiikin tekstien perusteella ja mietin, mikä on muuttunut. Pyrin selvittämään, miten muinainen, karthagolainen henkilö saadaan hahmotettua modernin, vieläpä *länsimaisen patriotismin* malliesimerkiksi, vaikka häntä samalla käsiteltiin orientalisoivalla tavalla.

Tämä on poikkitieteellinen tutkielma. Hyödynnän erityisesti viestinnän teorioita, varsinkin kriittistä kulttuurintutkimusta, jonka suurimpia nimiä on Stuart Hall. Tämän lisäksi työtäni taustoittaa Edward Saidin teos *Orientalismi* (1978, suom. 2011). Myös Hall nojaa tietyissä mielipiteissään vahvasti Saidin näkemyksiin. Hallin ajatukset paitsi kulttuurin keskeisestä asemasta kaikkien yhteiskunnallisten käytäntöjen keskinäisten suhteiden summana (1992, 67), hallitsevista merkityksistä sekä sisäänkoodaamisen ja uloskoodaamisen suhteista merkityksen luomisessa (1992, 133–148) ovat vaikuttaneet tutkielmaani vahvasti. Said puolestaan on antanut tutkielmaani perspektiiviä sekä orientalismin yhteiskunnalliseen laajuuteen ajatusmallina että siihen miten orientalismin muuttuvat muodot näkyvät Hannibalista kirjoitetuissa teksteissä.

Viestinnän tutkija Erkki Karvonen teki imagologiasta väitöskirjan vuonna 1997. Erkki Karvosen ajatukset (joita lainaan hänen toisesta, samaa aihetta käsittelevästä kirjastaan vuodelta 1999) auttavat hahmottamaan miten Hannibalista koostetut tekstuaalisesti muodostetut kokonaisuudet ovat syntyneet. Varsinaisesti Karvonen käsittelee imagon rakentumista julkisessa elämässä. Tulen kuitenkin tässä tutkielmassa kertomaan, miksi imagon rakentuminen on suoraan verrattavissa siihen, miten tällä hetkellä olemassa oleva, ristiriitainen Hannibal-kuva on rakentunut (voisi myös puhua useiden ristiriitaisen Hannibal-kuvien rakentumisesta). Lisäksi olen käyttänyt Kristin J. Andersonin kirjaa, *Benign Bigotry* (2010), joka kuvaa satojen, aiheeseeni nähden relevanttien psykologis-

ten testien tuloksia erittäin oivaltavasti. Testit on toteutettu useilla eri tavoilla – kuten reaktiotutkimus ja kyselyt – ja osa niistä on hyvin pitkäkestoisen tutkimusperinteen tulosta vuosikymmenten varrelta. Anderson vertaa niitä oivaltavasti oikeisiin tapahtumiin. Näiden tulosten perusteella tarkastelen mahdollisuutta, että tietyt väittämät, joista teoriapohjani muodostuu voivat hyvinkin pitää paikkansa ja sovellan testituloksia samaan tapaan kuin Anderson on tehnyt. Andersonin esittelemillä tutkimustuloksilla voidaan puoltaa esimerkiksi useita Edward Saidin ja Stuart Hallin väitteitä.

Mitä enemmän olen lukenut Hannibal Barkasta, sitä selkeämmin olen havainnut kuvauksessa mytologisia piirteitä. Hannibalin status sankarin ja antisankarin välillä vaihtelee paitsi kirjoittajan myös ajankohdan mukaan. Mitkä ovat todisteet, jotka arvostetut tiedemiehemme antavat meille Hannibalin olemassaolosta? En halua väittää, että Hannibalia ei olisi koskaan ollut olemassa. Sen sijaan esitän, että historiallisista syistä johtuen Hannibalista muodostuu mytologinen hahmo. Palaan asiaan luvussa kolme. Käytän Barthesilta (1957, suom. 1994) periytyvän, tunnetun mytologiatutkimuksen näkökulmia ja niiden uudelleen muotoiluja Hannibalin mytologisuuden analysoimisessa. Käytän kirjallisuustieteellisenä pohjana kahta teosta, joiden avulla hahmotan ajatuksiani. Tämä työ ei kuitenkaan ole laaja kirjallisuustieteellinen tutkielma, vaan käytän kirjallisuustieteellisiä näkökulmia vain maustamassa työtäni. Erityisesti perustan tutkimukseni juuri viestinnän pohjalle. En unohda sitä, että osa kirjallisuudesta on nimenomaan *faktakirjallisuutta*, itse asiassa suurin osa tarkasteltavana olevasta kirjallisuudesta on lajitellut itsensä faktaksi. Tämä kuitenkin nostaa esiin tiettyjä ongelmia, joita erittelen myös Isserin (2003) raamatuntutkimuksellisen näkökulman avulla. Olen myös lainannut muutaman ajatuksen Michel Foucault’lta, vaikken ole hänen kanssaan kaikesta samaa mieltä (erinomaista Foucault-kritiikkiä on saatavilla paljon, mm. Stuart Hallin kirjoittamana). On kuitenkin tiettyjä asioita, joihin voin yhtyä, esimerkiksi se, että ”historialliset kuvaukset järjestyvät välttämättä tämänhetkisen tiedon mukaan, lisääntyvät sen muodonmuutosten mukana eivätkä lakkaa katkaisemasta välejään itseensä” (1969 suom. 2005, 13). Käyttämäni kirjallisuustieteelliset teokset ovat vanha klassikko, Wellekin ja Warrenin (1942 suom. 1969) *Kirjallisuus ja sen teoria*, jonka vanhahtavia käsityksiä olen korjannut Harri Veivon tuoreella *Portti ja polku. Tutkimus kirjallisuuden semiotiikasta* -teoksella

(2011). Molemmista kirjoista olen saanut erinomaisia ajatuksia, joiden pohjalta voin tehdä eräitä väitteitä koskien Hannibalista kirjoitettuja tekstejä.

Olen myös kiitoksen velkaa The University of Texas at Austinin professori Timothy Moorelle. Otin häneen yhteyttä sähköpostitse hänen pitämänsä kurssin ”TC 301: Hannibal: Hero or Monster?” johdosta. Sain häneltä kannustusta ja rohkaisua. Hänen ystävällisyytensä ansiosta sain mahdollisuuden vertailla omaa materiaaliani professori Mooren yliopistokurssin materiaaliin. Käyttämäni materiaali poikkeaa tietyiltä osin professori Mooren materiaalista. Liitteessä 2 on professori Mooren kurssin sisältö. Professori Mooren ystävällinen kiinnostus työtäni kohtaan lämmitti mieltäni ja auttoi osaltaan saatamaan sen loppuun.

Lähestymiskulmaani voisi ehkä luonnehtia pragmaattiseksi, yhteiskuntatieteelliseksi viestinnän kirjallisuusanalyysiksi. Suhtaudun kirjoihin nimenomaan joukkoviestiminä, kuten viestinnässä yleensä. En kuitenkaan ole esimerkiksi kriittinen tutkija siinä mielessä, että haluaisin vaikuttaa yhteiskuntaan sillä, mitä kirjoitan. Asioiden monipuolinen havainnoiminen kiinnostaa minua. Kuten Kunelius kirjoittaa: samankaltaisia havaintoja voi tehdä useasta eri näkökulmasta ”esimerkiksi kriittinen teoria viljelee semiotiikkaa, mutta kaikki semiotiikka ei johda kriittiseen teoriaan.” Useiden erilaisten kysymysten kysyminen samalta kohteelta mahdollistaa monipuolisen tarkastelun. Kuneliukselle pelkästään kysyminen on arvokasta ja tärkeää; emme voi nähdä omaa aikaamme tarkasti, mutta voimme ehkä kyseenalaistaa omana aikanamme itsestäänselvinä pidettyjä asioita vertaamalla nykyistä menneeseen. (2003, 262)

Otan tässä työssä huomioon antiikin kirjallisuuden tutkijoiden ja muiden asiantuntijoiden (esim. Brian McGing, Andreola Rossi, D. W. T. Vessey) näkökulmia sekä siitä, miten eri tavoin kirjallisuus on antiikin aikana hahmotettu että siitä, miten tiettyjä kirjallisia elementtejä voi tulkita. Syventävänä näkökulmana esitän pitkälti Nordenstren- gin ja Starckin (2002, toim. Ruusunen) pohjalta, miten roomalainen viestintäjärjestelmä toimi antiikin aikaan ja miksi tämä on tärkeää ottaa huomioon myös Hannibalista kirjoitettaessa. Lisäksi esitän oman näkemykseni Hannibal-kuvien syntyyn vaikuttaneis-

ta tekijöistä, jonka olen muotoillut Erkki Karvosen (1999) mediavälitteisyyttä kuvaavan kaavion pohjalta. Minua kiinnostaa paitsi prosessi, jonka avulla kuvat Hannibalista ovat muotoutuneet, myös se mitä Hannibalista on sanottu. Sanottu ei kiinnosta minua tosiasiassa vaan luomuksena, imagona tai myyttinä. Kuten Barthes toteaa: ”Vaikka mytologia olisi kuinka muinainen tahansa, sillä on oltava historiallinen perusta. Myytti on nimittäin historian valitsemaa puhetta eikä voi syntyä asioiden ”luonnosta”.” (1994, 173) Myytti ei ole siis mitään sellaista, mikä luonnostaan muodostuu siksi, että jokin on jotain. Se muodostuu, koska se muodostetaan tietynlaiseksi. Toisaalta Barthesin ääretön pessimismi myytin tahallisuudesta on tarpeetonta. Ajattelen kuten Karvonen, että meidän ei tarvitse puhua imagon (tai myytin) *rakentamisesta*, vaan voimme puhua sen *rakentumisesta* (1999, 51, kurssiivit ovat Karvosen).

On tapana kyseenalaistaa, miten luotettavia tiedonpalat, joita saamme antiikin aikaisista teksteistä ovat. Esimerkiksi Ronald Mellor (1999) kertoo kirjassaan, kuinka Liviuksella on tapana lisätä tekstiin dramatiikkaa². Toisinaan muistutetaan, että nykykäsitys historiankirjoituksesta on huomattavan erilainen verrattuna antiikin ihmisten käsitykseen historiankirjoituksesta³. Lisäksi lähes jokaisessa tutkimuksessa toistetaan, ettei yhtään puunilaikirjoitusta ole säilynyt⁴ – ei myöskään yhtään tekstiä, joka kertoisi tarkan karthagolaisten näkökulmasta (esim. Canter 1929, 564). Arkeologiset tutkimukset⁵ ovat osoittaneet historiankirjoituksen ja todellisten tapahtumien välillä eroja, mutta näitä ei voida varmuudella selittää. On mahdollista lukea historiankirjoitusta teksteinä, joilla kirjoittajat ”paljastavat itsensä”, kuten John F. Shean (1996, 161) ajattelee. Tässä

2 Esimerkiksi kohtaaminen, joka tapahtuu Scipion ja Hannibalin välillä ennen Zaman taistelua (30,30) on Liviuksen keksimä: ”Though that meeting is fictitious, it encapsulates the confrontation better than any description of battle tactics. Characterizations of less important characters, especially in the early books, often take on stock elements; one doubts whether all virtuous women in early Rome were equally beautiful. Where Livy did not have reliable information and his narrative required a description, he often resorted to stereotypes. After Book 21 characterization improves and Major figures like Hannibal are often treated with subtlety and insight.” (Mellor 1999, 61.)

3 Esimerkiksi: ”Our contemporary tendency is to devalue the artistic and imaginative side of historical writing, but we must be aware that in doing so we are defining the genre of history in a different way from Herodotus, Polybius and Tacitus.” (Mellor 1999, 190.)

4 Esimerkiksi Polybioksen mielestä kaksi tärkeintä lähdettä, jotka molemmat olivat kuitenkin puolueellisia olivat professori McGingin (2010, 69) mukaan: ”Philinus of Acragas (whose pro-Carthaginian account does not survive) and Quintus Fabius Pictor (Rome’s first historian, whose account, written in Greek, is also lost)”.

5 Lancel, Serge. Carthage. A History. (transl. by Antonia Nevill) 1992. 1995. Oxford – Cambridge. Erityisesti 404–405; 428–429; mutta myös 438; 439.

on kuitenkin mielestäni oltava varovainen. Ei pidä yrittää väittää, että voimme tietää mitä tekstin kirjoittajat ovat ajatelleet tai tarkoittaneet, ellei se ole täysin yksiselitteisesti esitetty itse tekstissä. Mitään ”piilotettua” ei pidä yrittää etsiä. On myös tärkeää huomata, kuinka tekstejä saatetaan alkaa käyttää ristiriitaisesti todistamaan ensin omasta huonoudestaan ja sitten samassa sivulauseessa todisteena jonkin historiallisen seikan paikkansa-pitävyydestä. Tällaiset yksisilmäisyydet ovat vaarallisia tutkijan kannalta. Pahimmillaan erittelevä asenne *tuottaa todellisuutta*, jossa tärkeää onkin vain kirjoittajan oma mielipide siitä mikä on todellista. Siksi on tarpeen havaita, miten joukkoviestimet (tässä työssä erityisesti juuri painoviestintä) muuntavat asioita, tai miten asiat muuntuvat viestimissä. On lisäksi kiinnostavaa nähdä, kuinka erilaisia asioita samasta henkilöstä voidaan väittää saman tekstuaalisen todistusaineiston perusteella. Isserin (2003) ajatukset ovat auttaneet minua hahmottamaan vanhan tutkimuskohteen tekstuaalisia hankaluuksia. On totta, että raamatuntutkimus ja antiikin historiankirjoitusten tutkiminen eivät ole aivan sama asia. Ensinnäkään materiaalit, joihin Hannibalista eteenpäin välitetyt kirjoitukset pohjaavat eivät ole samalla tavalla koostettuja kuin Raamatun tekstit. Meillä ei ole kanonisoitua Hannibal-tekstien kokoelmaa. Kirjassan Isser käyttää luovasti hyväkseen sankaritarustojen synnystä ja kehityksestä tiedettyjä asioita. Mielestäni Isserillä on useita vakuuttavia argumentteja, jotka voidaan ottaa huomioon kun puhutaan antiikista periytyvien tarinoiden, *toposten*, siirtymisestä nykykirjallisuuteen. Tähän olen saanut lisäksi vahvistusta kirjallisuustieteellisistä argumenteista, esimerkiksi Wellekin ja Warrenin teoksesta (1969, 329–330). Kuten Kunelius, olen sitä mieltä että historian tarkastelu pelkästään murrosten kannalta ei riitä, vaan on tarpeen myös tarkastella jatkuvuuksia (2003, 55). Pyrinkin tässä tutkielmassa luomaan kokonaisuuden, joka ottaa huomioon paitsi fragmenaalisen näkökulman (Foucault) myös kokonaislinjat (Kunelius, Hall, Veijo, Seppänen & Väliiveronen, Said), joista on koostettavissa Hannibal-kertomusten historia.

Haluan kiittää VTM Sanna Ojajärveä oivallisista ajatuksista tutkimusmenetelmien käyttöön liittyen. Hän auttoi minua ymmärtämään, että on parempi lähestyä asioita omasta näkökulmasta kuin pyrkiä noudattamaan tietyn tutkimusperinteen menetelmiä orjallisesti. Lisäksi haluan kiittää professori Hannu Juusolaa saamastani palautteesta, joka auttoi minua saattamaan tutkielmani lopulliseen muotoonsa. Ilman hänen arvokkaita neuvojaan tämä työ olisi jäänyt paljon vaille.

1.2. MITEN HANNIBALISTA KIRJOITETTUA VOI TUTKIA?

Kuten aina tutkimuksen yhteydessä, on tässäkin hyvä määritellä tiettyjä käsitteitä. Ongelmallisia käsitteitä ovat mm. *media*, *viestintä*, *mediavälitteisyys*, *yhteiskunta* ja *aikakausi*. Jo tutkimuksen hahmottelu sopiviksi paloiksi, joita on helpompi käsitteellistää, vaatii aikakauden käsitettä. Kuitenkaan aikakausi ei ole itsestäänselvä ja täydellinen konsepti, ja se on hankala paitsi kulttuurin- myös kirjallisuudentutkimuksessa. Kun teen tutkimustani pitkälti viestinnän pohjalta, olen tekemisissä molempien kanssa. Jo Welleck ja Warren olivat sitä mieltä, että äärimmäiset käsitystavat on heitettävä pois: kirjallisuuden aikakautta ei voi ajatella intuitiivisesti hahmotettavana kokonaisuutena sen paremmin kuin pelkkänä kielellisenä määreenä helpottamassa tarkasteltavana olevan aikakauden nimeämistä (1969, 334). ”Kirjallisuudenhistorialliset periodit on siis määriteltävä tutkimalla kirjallisuutta” (1969, 337). Ongelmallista on, että periodi ei vastaa mitään todellista luokitusta loogiselta pohjalta, eikä siten sisällä kaikkia eri teoksia (1969, 338). Siksi jaottelun perustaminen mille tahansa aikakaudelliselle janelle tulee olemaan keinotekoista. Kaikissa jaotteluissa on tietysti keinotekoisuuden makua. Esitän myöhemmin miten olen päätynyt tässä työssä käyttämäni jaotteluun.

Seppäsen ja Väliiverrosen mukaan *medialla* tarkoitetaan yleensä perinteisiä joukko- viestimiä, mutta käsite voi tarkoittaa myös sosiaalisia medioita (kuten blogeja tai YouTubea) ja lisäksi – koska viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana on tapahtunut valtavia muutoksia ja yhdistymiä – nykyinen mediamaisema ei enää ole samanlainen kuin ennen (2012, 10; 20). Kun mediamaisemaa verrataan ”sadan vuoden takaiseen, muutos on merkittävä.” (Seppänen & Väliverronen 2012, 50). Tässä tutkielmassa olen päättänyt keskittyä nimenomaan printtimediaan ja erityisesti kirjoihin ja artikkeleihin, sillä pääosa materiaalistani sijoittuu ajalle, jolloin printtimedia oli hallitsevassa asemassa⁶. Kuitenkin minun on pakko tehdä katsaus myös *sähköisten medioiden* puolelle, jotta en vääristäisi

6 Seppäsen ja Väliiverrosen mukaan (2012, 20) printtimedia, elokuva, radio ja televisio hallitsivat vielä 1900-luvun lopun mediamaisemaa. Lisäksi he muistuttavat (mt. 33), että vaikka viime vuosisataa hallitsivatkin visuaaliset mediat, 1900-luvun ilmiöt, ”lehtivalokuva, elokuva, kuvalehdet, televisio ja internet [...] [v]arsinaisesti kuvallisuus murtautui esiin vasta 1960-luvulla, kun televisio levittyänsä länsimaihin.” Toisin sanoen, ennen 1960-lukua printtimedia oli yhdessä radion kanssa hallitsevassa asemassa ja hieman yksinkertaistaen voidaan sanoa, että ennen radion leviämistä yleiseen käyttöön printtimedialla oli monopoli.

tietoa siitä, miten materiaalin saatavuus (2.2.2.) vaikuttaa ratkaisevasti Hannibal-kuvien muotoutumiseen. Omasta materiaalistani nimittäin valtaosa on kirjoitetusta muodostaan huolimatta ollut mahdollista lukea vain sähköisten medioiden ansiosta. Viittaan tässä erityisesti 1800-luvulla julkaistuun materiaaliin, jonka olen saanut käsiini internet arkistosta [www.archive.org] sähköisinä näköispainoksina. Materiaalin saatavuuden vaikutus on olennaista paitsi nykyään, myös menneinä aikoina, kuten tulen todistamaan myöhemmin. Lisäksi materiaalin saatavuuden ongelma on mielenkiintoisella tavalla verrannollinen nykyään ja menneinä aikoina ja näiden vertailujen avulla voi hahmottaa sitä, miksi tietyt asiat ovat korostuneet Hannibalista kirjoitettaessa. Kaikki Hannibalista kirjoitettu perustuu viestinnälle, ihmisten keskinäiselle vuorovaikutukselle, mikä on suurelta osin mediavälitteistä. Sanon suurelta osin, sillä otan tässä huomioon myös Polybioksen tiedonkeruuseen liittyvän kasvokkaisuviestinnän⁷ silminnäkijöiden kanssa. Tähän liittyvistä haasteista ja huomioista kerron myöhemmin vielä tarkemmin. *Viestinnällä* tarkoitetaan Seppäsen ja Väliwerrosen (2012, 21) mukaan paitsi kahdenvälistä *keskinäisviestintää*, rajatun ryhmän vuorovaikutusta eli *ryhmäviestintää* joka voi tapahtua kasvokkain tai mediavälitteisesti (esimerkiksi verkossa) myös *joukkoviestintää*, jossa sanomat leviävät laajalle eikä yksittäinen vastaanottaja välttämättä tunne muita yleisön jäseniä. *Mediavälitteisyydellä* tarkoitetaan sitä, että jokin viesti tai sisältö lähetetään jonkin median avulla ja sen vastaanottaja ja lähettäjä eivät välttämättä ole samassa tilassa fyysisesti.

Yhteiskunta on käsite, jonka tunnistaminen on helppoa, mutta määrittely ei. Kuten Seppäsen ja Väliwerrosen (2012, 11) toteavat, yksiselitteistä määritelmää ei ole saatu vaikka yhteiskuntafilosofit ja sosiologit ovat käyttäneet pohdintoihin satoja vuosia. Muutoksen vauhti on huimaava. Seppäsen ja Väliwerrosen mukaan (mt., 13) ”Politiikka, talous, kansalaisyhteiskunta ja media voidaan [...] mieltää suhteellisen rajatuiksi *alueiksi*, joilla on oma paikkansa yhteiskunnan kokonaisuudessa. Toisaalta ne voidaan käsittää *näkökulmiksi*, jotka ovat tavalla tai toisella läsnä kaikessa toiminnassa, niin yksityisen ihmisen elämässä kuin instituutioissakin.” Mielestäni näkökulmalähtöisyys on hyvä tarkastelutapa. Tältä pohjalta kirjailijan tekemät valinnat siinä missä historioitsijan tapa kehystää historiankertomuksia voidaan käsitteellistää politiikaksi ja jopa kansalaisyhteiskunnan

7 Seppänen ja Väliwerrosen puhuvat kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta medioidun vuorovaikutuksen vastakohtana. (esim. 2012, 70.)

tuottamiseksi. Stuart Hall (1992, 54) kiinnittää huomiota siihen, miten ideologia on pakosti taustavaikuttajana inhimillisissä valinnoissa, sillä kaikki intressit ”ovat kulttuurisesti ja ideologisesti määriteltyjä”. Hallin mukaan (mt., 67) kulttuuri on kaikkien yhteiskunnallisten käytäntöjen keskinäisten suhteiden summa. Yhteiskuntaa ja kulttuuria ei siis voi erottaa toisistaan, vaan ne ovat symbioottinen käsite. Lisäksi Hall painottaa, että *hallitsevaa kulttuurista järjestystä* muodostaessaan jokainen yhteiskunta tai kulttuuri ”pyrkii saattamaan omat sosiaalista, kulttuurista ja poliittista maailmaa koskevat luokituksensa voimaan enemmän tai vähemmän yksinomaisina” (mt., 142). Kun Hannibalista on kirjoitettu eri aikoina, hallitseva kulttuurinen järjestys on ollut mukana vaikuttamassa siihen, mitä on kirjoitettu. Silti johtopäätöksissä ei pidä mennä liian pitkälle. Harri Veivon huomiot ovat osuvia: ensinnäkään ei kannata pohtia kuvautuvatko hahmot realistisesti Cervantesin romaanissa ”romaanihenkilö kun on olemassa vain välittömänä objektina eli ainoastaan tämän yhden tekstin kautta” (2011, 43) ja toisekseen tekstin rajojen ulkopuolelle ei kannata yrittää mennä etsimään lisätietoa itse tekstistä, ”sillä se mitä kirjailija ’halusi sanoa’ on useimmissa tapauksissa juuri se teksti jonka hän kirjoitti”, teksteillä kun on aina tekijänsä ja historialliset kontekstinsa (2011, 83). Vaikka kuulostaa ehkä ristiriitaiselta sanoa näin, Hannibalilla ja Cervantesin Don Quiotella on paljon yhteistä. Molemmat ovat olemassa vain tekstuaalisella tasolla (joskin nämä tekstuaaliset tasot voidaan muuttaa toisiin muotoihin, kuten filmatisoinneiksi tai piirroksiksi). Erona tietysti on, että Cervantesin romaani on lähtökohdiltaan täysin fiktiivinen, Hannibalista kirjoitettu puolestaan väittää yleensä olevansa historiaa. Samankaltaisuus onkin nimenomaan olemassaolon tavassa. Molemmilla on taustallaan pitkä historiallinen perinne. Cervantesin tapauksessa perinteenä on tunnetusti ritariromaani, jota teos parodioi. Vaikka olisi turha edes yrittää tehdä arkeologisia kaivauksia, joiden avulla Don Quiotesta saataisiin mitään lisätietoja (joita Cervantes ei ole antanut), ovat tilanteet silti mielestäni verrannollisia. Hannibal on kuin mytologiset sankarit yleensä ja häneen voi soveltaa Isserin tapaa hahmottaa Vanhan Testamentin Daavid sankarikirjallisuuden hahmoksi (2003). Isser on löytänyt Raamatusta Daavidiin liittyen useita sankari- tai eepisen kertomuksen osia (mt., 23).

Olen käyttänyt tässä työssä materiaalin jaottelussa selitystä vaativia käsitteitä ”antiikki” ”moderni” ja ”myöhäismoderni”, mutta teen tämän jaottelun vastentahtoisesti. En yritä jaottelulla saada aikaan muuta kuin sen, että helpotan omaa käsitteiden käyttöäni. Jaan

modernin ja myöhäismodernin kauden niin, että moderniin kauteen kuuluvat tekstit, jotka on kirjoitettu printtimedian ollessa hallitsevassa asemassa. Tämä on ongelmallista monella tavalla. Ensinnäkään se ei ole kirjallisuustieteellinen tapa jaotella materiaalia ja voinakin puolustautua vain sanomalla, että kuten jo totesin, tämä ei ole kirjallisuustieteellinen tutkielma vaikka kirjallisuus onkin olennaisessa asemassa. Kirjallisuus viestintänä antaa minulle mahdollisuuden jaotella kaudet hieman eri tavalla. Toisekseen on ongelmallista jaotella kaudet ”printtimedian hallintakauteen” ja johonkin muuhun. Tämä osittain siksi, että yhteisymmärrystä siitä mitä pitäisi pitää hallitsevana medianä printtimedian hallintokauden jälkeen, ei ole syntynyt. Toisaalta se, että niputan 1800-luvun puolivälissä kirjoitetut ja 1920-luvulla, ensimmäisen maailmansodan jälkeen kirjoitetut, tekstit samaan kokonaisuuteen on omiaan antamaan väärää kuvaa siitä miten yhtenäinen maailma mukana kausina on. Kolmanneksi, ei ole olemassa suoraa katkosta, josta näkisi milloin moderni liukuu myöhäismoderniin. Postmoderni ei puolestaan ole käsitteenä mielestäni erityisen hyödyllinen, kun yritetään luoda kokonaisuuksia eikä hajontaa (postmodernin kritiikistä esim. Hall 1992, 355–380), vaikka siinä on käsitteenä monia hyviäkin puolia. En silti myöskään ole valmis allekirjoittamaan kaikkia Jürgen Habermasin ajatuksia, joiden pohjalta postmodernia voi pitää huonona käsitteenä. En halua asettua Lyotardin puolelle sen enempää kuin Habermasin puolelle, mutta en mielestäni silti istu aidalla tämän asian suhteen. Olen sitä mieltä, ettei kukaan omana aikanaan ole kykenevä näkemään sitä niin kaukaa, että ajalleen kannattaisi antaa nimeä. Koska aihe on erittäin herkkä väittelylle, siitä voisi kirjoittaa pitkän tekstin. En kuitenkaan aio tehdä niin. Tällä hetkellä luokittelutarpeeseeni vastaa parhaiten modernin käsitteen jakaminen kahtia, ja myönnän että jaan modernin kahtia niiltä paikkeilta, mistä postmodernin alkamisesta on puhuttu. Aloitan modernin aiemmin kuin yleensä on tapana. En kuitenkaan halua jaotella modernia kauttani kolmeen osaan (johon kuuluisi varhaismoderni myöhäismodernin parina). Minun kielenkäytössäni moderni kirjallisuus tarkoittaa eurooppalaista ja yhdysvaltalaista kirjallisuutta, joka ajoittuu vuosien 1818–1960 välille. Myöhäismodernilla kirjallisuudella tarkoitan 1960-luvun jälkeen kirjoitettua eurooppalaista ja yhdysvaltalaista kirjallisuutta. Kirjallisuuteen luen tässä määritelmässä sekä fiktiivisen että faktakirjallisuuden. Pääpaino työssäni on englanninkielisellä kirjallisuudella ja kulttuurillinen linssini on englanninkielisten alueiden yllä. Silti olen ottanut mukaan myös saksalaisesta kirjalli-

suudesta Mommsenin Nobel-palkitun historiikin, sillä se on yksinkertaisesti liian tärkeä englanninkielisille tutkimusmateriaalin kirjoittajilleni, jotta voisin jättää sen huomiotta.

Antiikin aikaista kuvaa, jota tässä työssä tutkin vain marginaalisesti (ainoastaan kehystämässä muuta kirjallisuutta), olen hahmottanut lukemalla seuraavien kirjailijoiden ja historioitsijoiden teosten käännöksiä:

Polybios	(n. 203–120 eaa.)	historiaa
Cornelius Nepos	(n. 100–24 eaa.)	historiaa
Livius	(n. 59 eaa.–17 jaa.)	historiaa
Plinius vanhempi	(23–79 jaa.)	historiaa
Juvenalis	(ensimmäinen vuosisata jaa.)	satiireja
Silius Italicus	(n. 28– n. 103 jaa.)	runoelmaa
Lukianos Samosatalainen	(120–180 jaa.)	satiireja
Justinus (Pompeius Troguksen teoksen lyhennelmä)	(200-luku jaa.) (1.vuosisadalta jaa.)	historiaa
Eutropius	(300-luku jaa.)	historiaa
Plutarkhos	(n. 350–430 jaa.)	historiaa

Antiikin aikaisen kuvan pohjalta Hannibalin kuva muodostetaan modernissa kirjallisuudessa joko vahvistuksina tai negaatioina ja kirjailijat ja historioitsijat, joiden teoksia olen tutkinut modernia kuvaa analysoidessani ovat seuraavat:

Byron	Childe Harold's Pilgrimage, Canto IV	(1818, runo; säkeet LXII, LXV ja CLXXXII)
Landon	Hannibal's Oath	(1825, runo)
Mommsen	The History of Rome	(1854–1856, kirjasarja - historiankirjoitusta)
Henty	Young Carthaginian	(1887, kirja - seikkailukirja)
Dodge	Hannibal	(1891, kirja - sotahistoriallinen elämäkerta)
Fife-Cookson	Hannibal and Katharna	(1893, näytelmä)
Morris	Hannibal, Soldier, Statesman, Patriot	(1897, kirja - sotahistoriallinen elämäkerta)
Jeffords	Nepos and Roman Praise of Hannibal	(1921, korjaus)
Sherwood	Road to Rome	(1926, näytelmä)
Canter	The Character of Hannibal	(1929, artikkeli)
Spaeth	Hannibal and Napoleon	(1929, artikkeli)
Bickerman	Hannibal's Covenant	(1952, artikkeli)
Fitton Brown	After Cannae	(1959, artikkeli)

Myöhäismodernit näytteet, joita minulla on toimivat eräänlaisena kehyksenä, jonka läpi katselen moderneja tekstejä. Käytössäni ovat seuraavat tekstit:

Eckstein	Hannibal at New Carthage	(1989, artikkeli)
Pomeroy	Hannibal at Nuceria	(1989, artikkeli)
Lancel	Carthage	(1992, kirja - historiankirjoitusta)
Shean	Hannibal's Mules	(1996, artikkeli)
Leckie	Hannibal; Scipio; Carthage;	(1995; 1998; 2000, trilogia - fiktiota)

Goldsworthy Punic Wars; Cannae (2000; 2001, historiankirjoja)
Rossi Hannibal and Scipio in Livy's Third Decade (2004, artikkeli)

Olen lisäksi käyttänyt esimerkiksi Gabrielin (2011) teosta, ja havainnollistanut tiettyjä asioita esimerkiksi Dawsonin & Palumbon (2005) Freemanin (1999), McGrathin (1992), Vessey'n (1982) ja Rabelin (2010) avulla.

2. Toisiinsa kietoutuvat maailmat todellisuuden muodostumisessa

Faktan ja fiktion maailmat eroavat toisinaan suunnattomasti. Joskus fakta ja fiktio limittyvät keskenään lähes erottamattomasti. Kun käsittelyssä on historiallinen, mutta myyttinen hahmo, faktaa ja fiktiota voi välillä olla mahdotonta erottaa toisistaan. Kuten Veivo (2011, 90 alanootissa 3) toteaa: "[...] geneeriset luokittelut antavat lukijalle vihjeen siitä, miten tekstiin kokonaisuutena tulisi suhtautua, mikä ei sulje pois sitä, että romaanissa voi olla faktaa ja elämäkerrassa fiktiota." Tässä työssä faktan ja fiktion erottelua tärkeämpänä pidän teoksen *saatavuutta*. Saatavuudella tarkoitan sitä, kuinka laajalle teos on levinnyt ja kuinka monet ihmiset sitä ovat mahdollisesti lukeneet. Osa teoksista on hyvinkin helppo luokitella faktaan tai fiktioon, mutta osa (varsinkin vanhemmasta materiaalista) on edellä mainitun Veivon toteamuksen mukaisesti varsin vihjeellistä. Tarkoitukseni onkin analysoida eroa, joka kirjoittajan oman luokittelun ja materiaalien muun luokittelun välillä mahdollisesti nousee esiin vain sellaisissa paikoissa, joissa tämä on mielestäni tarpeen erikseen mainita. Jokaisen teoksen kohdalla ero ei ole yhtä merkittävä ja voidaan jättää käsittelemättä, joten olisi turhaa jakaa materiaali faktan ja fiktion perusteella kahteen osaan (vaikka se ehkä olisi kirjallisuustieteellisesti perusteltua). Enemmän kuin kirjallisuustieteelliset luokittelut, minua kiinnostavat yhteiskunnalliset asetelmat ja merkitysten tuottaminen (sellaisena kuin Stuart Hall merkityksiä käsittelee).

2.1. VIESTINNÄSTÄ, ETÄISYYDESTÄ JA HISTORIAN KAAREN PIIRTYMISESTÄ

Kuten Seppänen ja Väliverronen toteavat (2012, 61), ”Liikkuvuus ja viestintä kytkeytyvät historiassa monin tavoin toisiinsa, mikä näkyy vieläkin vaikkapa sanassa mobiiliviestimet tai ministeriön nimessä: liikenne- ja viestintäministeriö.” Siksi liikkuvuuden paranemisessa tapahtuneet muutokset on otettu huomioon useissa viestinnän teorioissa ja niitä käsitellään samalla kun puhutaan siitä, millaisia edistysaskeleita medioiden kehitymisessä on otettu. On suuri ero, saako vastaanottaja esimerkiksi kirjeen sähköpostitse, mahdollisesti saman tien kun sen lähettäjä on painanut lähetysohjelmaa, vai saako hän viestin ehkä viikkojen postimatkan jälkeen. Kunelius (2003, 40) nostaa kirjapainotaidon leviämisen seikaksi, jonka takia vielä nykyäänkin pohditaan tiettyjä merkittäviä kysymyksiä. Hänen mukaansa ”kirjapainotaito on nationalismiin välttämätön edellytys”, koska sen ja muiden etäisyyksiä pienentävien tekniikoiden avulla (kuten esimerkiksi tieverkot) tekstit leviävät laajemmalle ja ”yhdenmukaistavat niin puheenaiheita (sisältöjä) kuin kielenkäyttötapoja (koodeja)”, mistä lukijakunnalle syntyy yhteisöllisyyden kokemus entistä laajemmassa mittakaavassa.

Jos kirjapainotaitoa ja viestintäverkkojen kulkevuuden parantumista voidaan pitää näin tärkeinä viestien välittymiselle ja vastaanottamiselle eri puolilla yhteiskuntaa, voidaan myös ymmärtää, että viestien välittyminen on aivan erilaista nykyään kuin historiallisesti. Nordenstreng ja Starck (2002) kirjoittavat muinaisen Rooman valtion toimintaperiaatteista artikkelissaan *Tiedonvälityksen varhaiskehitys* (teoksessa Ruusunen (toim.)). Nordenstrengin ja Starckin mukaan Rooma on viestinnän kannalta ”esimerkki pitkälle kehittyneestä valtiosta, jonka maantieteellinen laajuus oli vanhan ajan historian huomattavin. Imperiumin ollessa suurimmillaan se ulottui Egyptistä Luoteis-Eurooppaan sekä Espanjasta nykyisen Irakin alueille.” (22) Kahdessa vuosisadassa Rooman kansalaisten lukumäärä 16-kertaistui (80 miljoonaa – lukumäärä ei ota huomioon orjia, joita oli noin neljäsosa väestöstä) (22–23). Postilaitos (*cursus publicus*) ei ollut yksityisten ihmisten käytössä, vaan ainoastaan hallinnon tarpeita varten ja siksi yksityisten ihmisten pitikin turvautua matkustajiin, kauppiaisiin tai muihin yksityishenkilöihin jotka veivät kirjeitä perille heidän puolestaan (23). Roomalaisten kustannustoiminta oli aikaansa nähden te-

hokasta; kun kirjailija oli myynyt oikeudet teokseensa, kustantaja monistutti tekstin orjatyövoimalla ja kirjoista ”saatettiin tehdä tuhannenkin kappaleen painos. Kirjoja varten oli myös erikoiskauppoja” (24).

Seppänen ja Väliaverronen (2012, 63) kirjoittavat⁸ ”ajan tiivistymisestä” käsitteellistääseen muutosta, joka liittyy liikkumisen ja viestinnän, sekä aikakäsityksen suhteeseen. Matkustamiseen käytetty aika lyheni uusien liikennevälineiden ansiosta 1800-luvulla. Tämä on tiivistymisen ensimmäinen vaihe. Sen toinen vaihe liittyy 1800-luvun lopulla alkaneeseen viestintäteknologioiden kehitykseen. ”Lennätin, puhelin, radio ja televisio muuttivat aikanaan radikaalisti ajan ja paikan sidoksia. Tänä päivänä satelliitit, globaalit tietoverkot, matkapuhelimet ja kannettavat tietokoneet mahdollistavat sen, että ihmiset eri puolilla maapalloa voivat olla yhteydessä toisiinsa tai seurata samoja tapahtumia ja reagoida niihin samanaikaisesti.”

Kun ajatellaan, miten tieto Hannibalista on välittynyt eteenpäin, voidaan hahmotella viestijärjestelmän muutos. Otetaan ensinnäkin huomioon katkokset, joita Hannibal-viesteihin liittyy: osa materiaalista on monistunut, kadonnut, vääristynyt ja käsitetty väärin. Emanuel Tov⁹ huomauttaa, että suurin osa teksteistä, jotka siirretään sukupolvelta toiselle, kärsii muutoksista matkallansa. Tämä koskee sekä moderneja että muinaisia tekstejä: ”For modern compositions the process of textual transmissions from the writing of the autograph until its final printing is relatively short, so that the possibilities of its corruption are limited”, ja viittaa esimerkiksi James Joycen *Ulysses* -teoksen moniin virheisiin, jotka ovat päässeet kaikkiin editioihin, kun kirjailijan omat korjaukset on ymmärretty väärin. Roomalaisten kustannustoiminta oli käsityötä, kuten yllä on esitetty. Toinen tärkeä sulakupiste, jossa tietoa katoaa on tiedon saatavuuteen liittyvä seikka. Ennen keisariaikaa Rooman senaatin pöytäkirjat olivat julkisia ja senaatin puheita saattoi käydä lukemassa, mutta näin ei ollut enää keisariajalla (Nordenstreng & Starck 2002, 24). Lisäksi painetun lehdistön puute ja kirjeenvaihtajien inhimillisyyys aiheuttivat tietokatoa (Nordenstreng

8 Paul Virilion ja Barbara Adamin pohjalta (Virilo, Paul (1998) *Pakonopeus*. Helsinki: Gaudeamus; Virilo, Paul (2000) *Polar Inertia*. Lontoo: Sage; Adam, Barbara (2003) *Reflexive Modernization Temporalized*. *Theory, Culture and Society* 20:2, 59–78.)

9 Tov, Emanuel. *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Second Revised Edition. Fortress Press, Minneapolis. Second English Edition. 1992; 2001, 8. Ks. myös nootti 8 samalta sivulta.

ja Starck kertovat, että Ciceron mukaan urheilutapahtumat kiinnostivat kirjeenvaihtajia enemmän kuin poliittisen tilanteen tarkka selostaminen), ja vaikka Caesarin aikana ”luotiin senaatin ja kansankokousten tapahtumista yksityiskohtaisesti kertova *acta diurna*”, jonka teksti oli nähtävillä julkisesti, ei tämä pahemmin auttanut asiaa. (2002, 25) Ensinnäkin Hannibalin aika oli paljon ennen Ciceron tai Caesarin aikaa, joten kehitys jota viestintäkulttuurissa oli siihen mennessä tapahtunut ei vaikuttanut Hannibalista kerrottuihin asioihin tai niiden nopeaan kulkuun lainkaan. Viesteillä oli aikaa vääristyä matkalla ja jo Polybios on sitä mieltä, että tekstit ovat puolueellisia (McGing 2010, 69). Tullessa keisariajalle, jonka alussa Livius kirjoitti *Ab Urbe Condita* -teoksensa, viestintäyhteydet ovat tietysti parantuneet, väestönkasvu ja Rooman alueiden laajentuminen on käynnissä. Hannibal, josta oli muodostunut legenda, oli ollut useamman kirjoittajan aiheena. Materiaalikerrostumassa tapahtuu yhdistymiä, hävikkiä ja vääristymiä¹⁰. Liviuksen luotettavuus historioitsijana on kyseenalaistettu¹¹. Hannibal ei hänen aikanaan ollut enää päivän sana, mutta hän oli silti mahdollinen aihe. Hän ei ollut uhka, josta täytyisi tiedottaa valtion teitse. Hän oli historiaa.

Pertti Hermánus (teoksessa Ruusunen (toim.)) kirjoittaa artikkelissaan¹² (2002, 61) sanomalehdistön ja aikakauslehdistön juurten erilaisuudesta. Sanomalehdet ovat historiallisesti lähempänä uutiskirjeitä, kun taas ”aikakauslehdistön juuret ovat 1500-luvun poliittisluontoisissa taistelukirjoituksissa sekä toisaalta esimerkiksi tieteellisissä julkaisuissa ja kirjalueteloissa”. Hannibalin aikaan ei vielä ollut lehdistöä. Roomalta puuttui täysin sanomalehtiperinne ja sanomalehden ulkomaankirjeenvaihtaja, joka olisi voinut rapor-

10 Esim. Mellor kertoo kirjassaan: ”For ancient historians, speeches were not only part of the narration, but also served as a method of analysis by which the motives of a character, a political faction, or an entire people could be made explicit. A modern historian delivers analytical judgments in his own voice, but ancient historians preferred the dramatic and rhetorical mask of a speech. Hence occasions for speeches and debates were sometimes invented to allow the historian to synthesize and analyze the reasons for a course of action. One recurring occasion is the speech given to the troops on the eve of a great battle. When the speech is given by a barbarian general like Hannibal or the Briton Calgacus, we know that it is wholly invented as a formulaic diatribe against the enemy. And yet the best of such speeches [...] convey a psychological truth of the motivation that leads men to risk their lives in a battle.” (1999, 188–189) Brian McGing puolestaan mainitsee Polybiosta käsittelevässä kirjassaan, että vaikka Polybios ei välttämättä itse keksinytkään puheita, jotka hän toisti Hannibalin ja Scipion sanomina, joku kuitenkin oli keksinyt ne (2010, 89).

11 Betty Radice kirjoittaa esipuheessaan Penguin Classicsin Liviuksen käännökseen: ”As a historian Livy has never ranked high since Niebuhr drew the distinction between first- and second-hand information; it has long been accepted that a historian writing long after the events he describes cannot be taken at his face value, but every effort must be made to penetrate through his statements to his sources.” (1978, 11).

12 Jonka tässä esitelty osuus perustuu paljolti teokselle Särnä, Pentti (1974). Aikakauslehden historian juuret. SAL vuosikirja 1974. Forssa: SAL.

toida Hannibalin liikkeistä. Tiedonannon hitaus, painotoiminnan puute ja etäisyyksien suhteellinen suuruus (kun niitä voitiin kuroa vain tietyillä liikennevälineillä) vaikutti monella tavalla siihen, mitä Hannibalista tiedettiin tai voitiin tietää Roomassa. Hermánus kirjoittaa artikkelissaan kattavasti lehdistön kehityksestä ja mainitsee myös tunnetun toiseikan, että varhaisimmat aikakauslehdet olivat tyypiltään tieteellisiä lehtiä (2002, 61). Siirtyessään lehtien materiaaliksi, Hannibal oli valmiiksi jo niin ”vanha uutinen”, että hänestä kirjoitettiin pikemminkin aikakauslehdistön kuin sanomalehdistön puolella. Viitataan tässä paitsi niihin tieteellisiin julkaisuihin, joissa on saatettu kirjoittaa kielitieteelliseltä pohjalta kreikasta tai latinasta, myös niihin, jotka ovat käsitelleet tarkemmin sitä mitä Hannibalista oli kirjoitettu. Olen tietoinen tekemästani yksinkertaistuksesta. Jätän tässä käsittelemättä välissä olevan, triviaalin materiaalin¹³, joka on esimerkiksi fiktiivistä tai tuotettu kun Polybioksen tekstejä on 1600-luvulla käännetty englanniksi ja niin edelleen. Tutkimuksessani ei ole materiaalia antiikin ja modernin kauden väliltä¹⁴. Täysin fiktiivisen Hannibal-kirjoittelun historia näyttäisi varmasti hyvin erilaiselta kuin faktaa painottava elämäkerrallinen ja historiallinen kirjoitustraditio. Toisaalta Polybioksen käännöksistä voin sanoa, että niiden ero nykykäännöksiin¹⁵ on kokemukseni perusteella lähinnä englannin kielen muutoksissa. Jätän tässä huomiotta esipuheet, joita teoksiin on kirjoitettu, sillä niiden osuus on työni kannalta vielä marginaalisempaa kuin vaikkapa Elisabetin aikaisen Englannin näytelmäperinteen Hannibal-kuvaus. Tämä marginaalisuus liittyy paitsi teosten saatavuuteen, myös siihen miten niitä on hyödynnetty. Usein kieltä osaavat asiantuntijat ovat palanneet alkulähteille halutessaan kirjoittaa Hannibalista ja ne jotka eivät ole osanneet kieliä ovat puolestaan turvautuneet myöhempiin käännöksiin. Perustan ajatuksen sille, mihin tutkijat ja muut kirjoittajat viittaavat töissään. En ole törmännyt kuin muutamaaan pieneen (alaviitteessä olevaan) merkintään, joka olisi näiden kausien väliseen kirjallisuuteen liittyvää, eikä tätä tutkimusta varten ole siten ollut

13 McGing kertoo esimerkiksi, että Polybios löydettiin Euroopassa jälleen 1400-luvun alussa (Leonardo Bruni kirjoitti tuolloin ensimmäistä puunilaissotaa käsittelevän kirjan, joka on käytännössä käännetty Polybioksen kirjoituksista). Tärkein Polybioksen maineen kasvattaja oli kuitenkin paavi Nikolaus V, joka käännätti latinaksi useiden kreikkalaisten historiankirjoittajien tekstejä (Niccolò Perotti sai käännöstyön valmiiksi Polybioksen kirjojen 1–5 osalta vuonna 1454). (2010, 212)

14 Näin ollen pois jäävät luonnostaan esimerkiksi Thomas Nabbesin 1637 julkaisema tragedia *Hannibal and Scipio* ja Nathaniel Leen *The Tragedy of Sophonisba, or Hannibal's Overthrow* (1730)

15 Käytän pääasiassa W. R. Patonin (1922–1927) tekemää käännöstä Loeb Classical Librarylle. Kuten McGing toteaa (2010, 4–5), se on eniten alkuperäistä kreikkalaista tekstiä noudatteleva käännös ja helposti saatavilla. Tosin, kuten olen huomannut, nykyään myös vanhoja käännöksiä on saatavina internetin välityksellä (esim. www.archive.org).

saatavilla tarpeeksi materiaalia jotta kattavaa katsausta voitaisiin ajatella väliin jäävältä kaudelta. Myöskään tutkimuksen pituuden puolesta ei olisi ollut järkevää lähteä etsimään esimerkiksi renessanssiajan¹⁶ kirjoittajien tekstejä liittyen Hannibal-kuvaan.

Hannibalin historiankirjoituksessa mielenkiintoista on se, että samalla kun hänestä puhutaan toisaalla jatkuvasti¹⁷, toisaalla hänet on unohdettu tyystin. Tämä piirre on otettava huomioon luotaessa kaarta, josta historiankirjoitus piirtyy esiin.

2.2. KATKOKSET, JATKUMOT JA SAATAVUUDEN ONGELMA HANNIBALISTA KIRJOITETUSSA HALKI AIKOJEN

Hahmotan Hannibal-historian kirjoituksen katkosten ja toisteisten jatkumoiden läpi. *Toisteisilla jatkumoilla* tarkoitan lähinnä sitä, miten sama tietomassa tuotetaan yhä myöhemmille sukupolville yhä uusien kirjoittajien toimesta. Esimerkiksi Polybioksen jälkeen kirjoitti Livius, ja näitä kahta hyödynnettiin paljon modernilla kaudella. Entä katkokset ja saatavuus? Kun Polybios kirjoitti Hannibalista, hänellä ei ollut suoranaista yhteyttä Hannibaliin, mutta hänellä oli omien sanojensa mukaan yhteys ihmisiin joilla oli ollut yhteys Hannibaliin. Hänellä oli ilmeisesti myös Scipion adoptoidun pojanpojan, Africanus Minorin kautta yhteys teksteihin, jotka oli kirjoittanut Scipio Africanus Major (eli se Scipio, joka taisteli Zamassa ja voitti Hannibalin). Liviuksella ei kirjoittaessaan voinut ajallisesti olla yhteyttä keneenkään, joka olisi uskottavasti voinut edes väittää tunteneensa Hannibalin. Hänellä oli ehkä heidän kirjoituksiaan tai kirjoituksia, joita oli väitetty heidän kirjoittamikseen. Polybioksen ja Hannibalin välillä on ajallinen katkos, samaan tapaan kuten Polybioksen ja Liviuksen välilläkin, mutta on myös muunlaisia katkoksia.

16 Kuten Francesco Petrarcan *Africa* tai Niccolò Macchiavellin *Valtiollisia mietelmiä* (*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* suom. Kaarlo auf Heurlin, 1958)

17 Adrian Goldsworthy mainitsee, että Cannaen taisteluun viitataan edelleen nyky maailman upseerikoulutuksessa, ja Hannibalin taktiikka on lähes täydellisen nerokas. Goldsworthy lisää että lähes kaikki, jotka ovat yrittäneet karthagolaiskenraalin taktiikkaa ovat epäonnistuneet. (2001, 13.)

2.2.1. KATKOKSET

Katkoksesta seuraa vääristymä, jonka voi tiivistää Seppäsen ja Väliiverosen (2012, 96) sanoin: ”Emme voi koskaan hallita täysin sanojen tai kuvallisten representaatioiden merkityksiä, ja viestimme voi sisältää merkityksiä, joita emme ole tietoisesti tarkoittaneet. Toisaalta kuulijamme voi oman taustansa, maailmankuvansa ja kokemustensa pohjalta tulkita viestiämme ihan omalla tavallaan. Merkitysten vakaus ja epävakaus ovat yhtä aikaa läsnä kaikessa inhimillisessä vuorovaikutuksessa.” Näin ajatellen voisin jäsentää Hannibalin historian katkosten jatkumona. Ensimmäinen katkos on itse miehen ja historiankirjoituksen välillä (60 vuotta). Mitään yhteyttä ei ole. Toinen katkos on kahden tärkeimmän historioitsijan¹⁸ välillä, jotka eivät eläneet samaan aikaan (Polybioksen kuolemasta Liviuksen syntymään on myös noin 60 vuotta). Hannibalista kirjoittaa antiikin aikana useampi henkilö, mutta suhteessa se miten paljon henkilöt ovat kirjoittaneet ja kuinka paljon he ovat nimenomaan Hannibalia käsitelleet ei vertaudu mitenkään Polybioksen ja Liviuksen kirjoituksiin. Polybioksesta ja Liviuksesta tulee suurin osa kirjoituksen pohjaa sellaisille historioitsijoille kuin Mommsen, jota voidaan pitää modernin ajan tärkeimpänä Hannibalista kirjoittaneena historioitsijana. Mommsenin ja Liviuksen teksteillä on reilusti yli 1800 vuotta välissään, Polybioksen teksteihin Mommsenin etäisyys on jopa yli 1970 vuotta. Tässä on hyvä esimerkki katkoksesta.

Koko antiikin aikaista Rooman sisäistä kirjoitusperinnettä leimaa paitsi ajallisten katkosten mahdollisuus ja todennäköisyys lisäksi maantieteellisten etäisyyksien aikaansaamat katkokset. Tähän vaikuttaa jo pelkästään se, kuinka vaikeaa kirjoitetun sanan tuottaminen ja levittäminen oli. Monet Hannibalista kirjoittaneet ovat saaneet osakseen kritiikkiä siitä, etteivät he ole tunteneet ”faktoja”. (Esimerkiksi William Tooke kritisoi antiikin aikaista satiirikkaa Lukianos Samosatalaista siitä, että tämän satiirista käy ilmi ettei tämä tiedä

18 Polybios ei ole näistä kahdesta luetumpi, vaikka onkin varhaisempi. Brian McGing (2010, 6) kertoo, että ”Polybius has remained largely the preserve of experts.” Syynä tälle on professori McGingin mukaan paitsi se, että neljästäkymmenestä kirjasta vain viisi ensimmäistä on säilynyt kokonaan ja osasta muista fragmentteja, myös käännöksissä on toivomisen varaa. (2010, 4–6) Lisäksi on otettava huomioon, että: ”In the past, Polybius probably also suffered to a degree from being a writer of the Hellenistic age (323–30 BC), that era between the death of Alexander the Great and the triumph of the future emperor Augustus over Antonius and Cleopatra. [...] even from the point of view of historical events, in the English-speaking world there was for a long time something suspect about the period.” (2010, 6) Liviuksen teksteistä tiedetään enemmän, esimerkiksi siitä miten hän adaptoi Polybioksen tekstejä omiin kirjoituksiinsa, mutta Polybioksesta vastaavaa ei varmasti koskaan saada tietää, McGing huomauttaa lisäten: ”we can say from the complete books of Polybius that he did not produce some clumsy cut-and-paste job”. (2010, 93)

Hannibalin oppineen kreikkaa jo eläessään (1820, 404) ja että tämä liioittelee kuolleilta roomalaisilta saatujen sormusten määrää Hannibalin Cannaen taistelun jälkeen keräämässä sotasaalissa (1820, 405.) Vääristymiä, joita syntyy siksi että kirjailijalla ei ole käytössään tarpeeksi lähdemateriaalia voidaan pitää katkoksen ongelman aikaansaamana. Kuitenkaan katkokset eivät ole ainoastaan antiikin ajalle tyypillisiä.

2.2.2. SAATAVUUS

Palaan tässä edellä (luvussa 1.2.) esittämäni ajatukseen, että saatavuus on tärkeä seikka, joka määrittää mitä Hannibalista voidaan kirjoittaa.

Saatavuus ei ole vain sellaista saatavuutta, jolla tarkoitetaan kirjoitusten säilymistä historiallisina dokumentteina. Pikemminkin saatavuudessa on tapahtunut muutos, jota voitaisiin havainnollistaa viestinnästä tutun portinvartijametaforan avulla. Yleensä tekstin tuottajat vartioivat tiedon porttia siten, että se joka ei ole käynyt tiedon lähteillä ei tiedä mitä tiedosta jää uupumaan. Perinteisesti portinvartijana pidetään uutistoimittajaa, mutta myös koulukirjan tekijä, historiateoksen koostaja tai vaikka tieteellinen yhteisö voi toimia portinvartijana. Nykyään portinvartijana ei välttämättä ole kuitenkaan enää ainoastaan tällainen yhteisö. Käsittelen ensiksi kuitenkin historiallista saatavuuden ongelmaa.

Kuten Nordenstreng ja Starck toteavat (teoksessa Ruusunen (toim.) 2002, 24–25), roomalaisten tiedonvälityksen luonne sai aikaiseksi vallan keskittymisen Apenniinien niemimaalle ja erityisesti pääkaupunkiin. Kunelius puolestaan kutsuu kirjapainotaidon leviämistä ”nationalismin välttämättömäksi edellytykseksi” (2003, 40). Lisäksi Kunelius (2003, 121) toteaa Pierre Bourdieun kulttuurisen pääoman jakautumisen periaatteen mukaisesti, että ”kulttuurisesti arvostettua pääomaa on sellaisia tuotteita koskeva osaaminen, jota yhteiskunnan kapeammat yläkerrokset harrastavat” ja mieltymykset ja erottelukyky heijastavat usein ihmisen asemaa yhteiskunnassa. Antiikin kirjallisuuden tuntemuksen voidaan sanoa kuuluvan tuollaiseen yhteiskunnan kapeamman yläkerroksen kulttuuriinseen pääomaan ja näin ollen myös alkuperäiset tekstit, jotka sivuavat Hannibalia kuuluvat ”kapeamman kerroksen harrastuksiin”. Myös koulutus on luokkaeroihin liittyvä tekijä. Saatavuuden ongelma tiivistyy omalla tavallaan jopa yliopistolaitoksen ympärille. Kuten

Said (2011, 193) on sanonut: ”Lahjakas tai omaperäinen mieli ei [...] voi työskennellä kulttuurissa rajoituksitta”, vaan edeltäjien saavutuksia kunnioitetaan ja niistä muodostuu pohja myöhemmille töille, joihin sosiaaliset olot myös vaikuttavat.

1800-luvun lähdemateriaaliin liittyvä saatavuuden ongelma on osittain verrattavissa antiikin tilanteeseen, joskaan ne eivät olleet aivan samanlaisia. Jos antiikissa käsikirjoitukset monistettiin käsin kopioimalla, 1800-luvulla painotaito oli jo itsestäänselvyys. Kirjoja oli saatavilla huomattavasti paremmin, joskaan sekään ei ollut ongelmatonta. Palaan vielä tähän luvussa 3.2. Saatavuuden ongelmaan antoi oman lisänsä pitkä aikaväli, jonka takia tiettyjä antiikin aikaisia tekstejä katosi. Toisaalta 1700- ja 1800-luvuilla oli tehty lisää löydöksiä, joiden avulla muinaisiin kulttuureihin yritettiin päästä käsiksi. Esimerkiksi Said (2011, 97) kertoo, miten orientalistien vaikutusvalta kasvaa 1800- ja 1900-luvuilla toisaalta siksi että etäisyydet olivat pienentyneet ja eurooppalaiset olivat kiinnostuneita siirtomaiden hankkimisesta ja toisaalta koska ”orientalismin oli jo muuntunut oppineesta diskurssista imperialistiseksi instituutioksi.” Kuitenkaan kuka tahansa ei voinut 1800-luvulla ottaa kirjaa käteensä ja alkaa lukea Hannibalin historiaa. Kirjallisuuteen liittyy halki aikojen elitismin ongelma.

Hall kirjoittaa oivaltavasti (1992, 246–262) populaarikulttuurista. Mielestäni Hall on oikeassa sanoessaan, että eliitti- ja populaarikulttuurin sisällöt vaihtelevat, vaikka vastakkainasettelu säilyy (1992, 255). Tällä tarkoitetaan sitä, että se mikä yhtenä aikakautena on populaaria ja yhteiskunnallisesti vähemmän arvostettua saattaa joskus tulevaisuudessa muuttua korkeakulttuurisesti suosituksi ja arvostetuksi tai päinvastoin. Suositun ja korkeakulttuurisen määrittelemisessä ovat olennaisia valtasuhteet (1992, 256) ja sisältöjen luetteloiminen on vaikeaa (1992, 257) koska sisällöt eivät pysy identtisinä. Ei myöskään ole mahdollista varmistaa, että jokin tietty kulttuurinen ilmiö tai muoto saisi samoja merkityksiä kaikkina aikoina ja kaikissa ympäristöissä, vaan merkitykset muuttuvat (1992, 260). Esimerkiksi ideologiset katsantokannat, tavat käsitteellistää se mikä on totta tai oikein voi muuttua rajustikin. Populaarin ja korkeakulttuurin määritelmän ylläpitämiseksi tarvitaan ”kokonaista instituutioiden ja institutionaalisten prosessien joukkoa” (1992, 255). Yksi näistä on ”koulu- ja kasvatusjärjestelmä, joka erottaa kulttuurin, kulttuuripe-

rinnön ja historian arvokkaan osan 'arvottomasta' ja välittää sen edelleen." (1992, 255) Koulujärjestelmässä oppilaille annetaan näkemys siitä, mikä on hyvää ja säilyttämisen arvoista, ja mikä huonoa ja pois heitettävää. (Tämä ei tietenkään tarkoita, että oppilaat suoraan hyväksyvät koulun määritelmät. Palaan tähän luvussa 3.1.2.) Toinen instituutioista, joka ylläpitää populaarin ja korkeakulttuurin määritelmää on "kirjallisuuden ja tieteen järjestelmä, joka erottaa arvostetun tiedon kaikesta muusta tiedosta." (1992, 255). Tutkijat kirjoittavat uusia artikkeleita, joiden sisältö polemisoi edellisten artikkelien sisällöt ja lopulta uudet sisällöt muuttuvat yleisesti hyväksytyiksi, toisinaan aivan kuin huomaamatta. Tässä ovat tärkeimmät eliitin tuottajat ja uusintajat. Tässäkin työssä kirjallisuuden ja tieteen järjestelmät ovat ensisijaisen tärkeässä asemassa. Samalla kun erottelu populaarin ja korkeakulttuurin välillä tapahtuu, tapahtuu myös eräänlaista sulkemista. Esimerkiksi tieteellisten artikkelien saatavuus voi olla hyvin heikkoa. Kuka pääsee tieteelliseen tekstiin käsiksi? Millaisia olivat 1800-luvulla eläneiden ei-akateemisten ihmisten mahdollisuudet saada käsiinsä tieteellistä tietoa? Kirjoitan tästä aiheesta myöhemmin käsitellessäni romantiikan kauden lukutottumuksia William St. Clairin kirjan (2004) pohjalta, luvussa 3.2.

Nykyään monelle lienee varteenotettava vaihtoehto lähteä etsimään tietoa internetin avulla. Eikö tämä ole suhteellisen vapaata tiedonsaantia? Itse asiassa, kuten Seppänen ja Väliaverronen toteavat (2012, 211), median käyttäjien lisääntynyt valta nykyisessä mediamaisemassa ei poista portinvartijuutta, jota "harjoitetaan edelleen. Se ei vain enää ole perinteisten mediayritysten ja journalismin yksinoikeus. Portinvartijuus internetissä toteutuu hyperlinkityksen kautta".

Olen pyrkinyt osoittamaan edellä, että tiedon saanti ei ole jokaiselle tasa-arvoisesti yhtä helppoa ja että tiedon laatu vaihtelee. Se mitä jätetään kertomatta, polemisoimatta ja mikä vääristyy näistä syistä, saattaa muuttua itsestäänselvyydeksi, joka nyky maailman avoimuuden ilmapiirissä voi vieläpä aiheuttaa alitajuisen harhan, että löydetty tieto on tasapuolinen, totuudenmukainen. Yksipuolisuuden mahdollisuus on edelleen ongelma, vaikka tiedon saannin keinot ovat laajentuneet ja prosessi on nopeutunut. Tieteellinen tieto ei välttämättä ole sen helpommin saatavilla nykyäänkään: kiinnostunut voi hakea

tieteellisiä artikkeleja lehtitietokannoista, mutta jos hänellä ei ole mahdollisuutta maksaa artikkeleista, kirjautua sisään yliopistotunnuksin tai esimerkiksi vierailta yliopiston kirjastossa lukemassa paperiversioita lehdistä, hän ei ehkä koskaan saa tietoa, joka voisi olla tärkeä näköalaa laajentavana.

3. Myyttinen Hannibal – *topoksista* opetukseen

Hallin mielestä katkokset ja murrokset ovat yhtä luontevasti läsnä kuin jatkuvuus ja muuntuminenkin, kun puhutaan ajasta ”joka alkaa imperialismien kauden, massademokratian, massakulutuksen ja massakulttuurin myötä 1880-1920” (1992, 357). Tässä on hyvä lähtökohta tarkastelulle, vaikka emme voikaan tutkia pelkästään modernilla kaudella kirjoitettuja tekstejä nähdäksemme, mitä modernille kaudelle tyypillisiä aiheita Hannibaliin liittyy. Eräs tärkeä vaikuttaja, kuten olen edellä esittänyt on se kuinka saatavilla teokset ovat olleet. Modernin kauden lukijalle esimerkiksi Byronin runot olivat hyvin saatavilla. Hallin mielestä strukturalistista paradigmaa voi käyttää menettämättä otetta kokonaisuudesta, jonka abstrahoidut käytännöt muodostavat vaikka näiden käytäntöjen erityisyyttä analysoitaisiinkin erikseen (1992, 82). Käsittääksemme, miten Hannibalin myyttinen olemassaolo muodostuu, meidän on tutkittava sekä myyttisen käsitteen luonnetta Barthesin pohjalta, että esittävyiden ongelmallisuutta (3.1.1.). Se miten asiat tulkitaan vaihtelee myös hallitsevista tulkinnoista, joita käsitelen kappaleessa 3.1.2., vastustaviin tulkitoihin (kappale 3.1.3.). Tulkinnallisuus, myyttisyys ja tekstien sisältämät *topokset* tuottavat Hannibalille myyttisen totuusarvon, jonka sisällöstä voidaan kiistellä tieteellisessä kirjoituksessa. Se onko Hannibalista sanottu jotain vai ei on yhtä hyvä kiistan aihe kuin se onko Hannibalista sanottu oikeudenmukaista vai ei. Toisaalta, näiden kahden kiistan välillä on ero, joka näkyy siinä että se mitä on sanottu voidaan tuoda julki, mutta sitä onko sanottu oikeudenmukaista on mahdotonta tietää. Oikeudenmukaisuudesta kiistely saattaa johtaa kategoriavirheeseen (kappale 3.1.5.). Väittely siitä, mitä on sanottu saattaa puolestaan muodostua tutkijoiden tai muiden asiantuntijoiden väliseksi kukkotappeluksi, jossa kiistellään siitä, kuka tietää eniten (3.1.4.). Hannibaliin näyttää liittyvän valtavasti mielenkiintoisia virtauksia, jotka eivät oikeastaan välttämättä liity Hannibaliin henkilönä vaan jälkimaailman tapaan käsitteellistää myyttiä, joka Hannibalista kirjoitetun ympärille

kietoutuu. Kokonaisuuden hahmottaminen ja yksityiskohtien erottaminen (3.1.6.) on tärkeää, että erottaisi paitsi metsän puilta myös puut, joita metsässä kasvaa. Käsittelen tässä kappaleessa ensin näitä aiheita ja siirryn sitten tarkastelemaan sitä, miten *topokset* ovat mahdollisesti siirtyneet eteenpäin ja kuinka lopulta niiden avulla on tuotettu opetuksia antava Hannibal, sellainen myyttinen hahmo, jonka käyttäminen fiktiossa (mutta myös faktassa) saa mausteita, joiden takia voidaan sanoa, että Hannibal ei ole enää olemassa vain itseään varten. Toisin sanoen, hahmotan tässä luvussa sen, miten myyttisyys muuttuu opettavaisuudeksi ja käsittelen seuraavassa luvussa (4.) sitä miten tämä kehä puolestaan auttaa Hannibalin orientalisoinnissa.

3.1. HANNIBALIN MYYTTISEN OLEMASSAOLON TAVASTA

Väitän tässä työssä, että Hannibal on myyttisyytensä takia helppo ottaa yhteiskunnallisen kirjoittamisen pohjaksi. Väitän myös, että yhteiskunnan hallitsevan järjestyksen tuottamista Hannibalista kirjoittamalla edesauttaa se myyttinen olemassaolon tapa, joka Hannibalille on ”tyypillistä” (tyypillisuus tässä yhteydessä viittaa siihen, miten Hannibalista on kirjoitettu, ei siihen kuka Hannibal mahdollisesti oli). Seuraavassa tarkastelen tarkemmin näitä väitteitä. Ensinnäkin Hannibalin myyttisyys. Kun puhun Hannibalista myyttinä tai myyttisenä, en tarkoita että kaikki Hannibaliin liittyvä kirjoitus olisi välttämättä luettavissa tämän mytologisen ja myyttisen piiriin. On kuitenkin olemassa merkittävä määrä kirjallisuutta (jopa tieteellistä kirjallisuutta), jonka käsittelytapa vahvistaa Hannibalin myyttisyyttä, tai myyttiä Hannibalista. On myös tärkeää hahmottaa, miten myytti ja myyttisyys toimivat.

3.1.1. MYYTTISEN KÄSITTEEN LUONTEESTA

Vaikka Hannibal on osa historiankirjoitusta, hän on myös osa myyttistä keskustelua. Mikä tahansa diskurssin piiriin kuuluva voi olla myytti, koska myytti on puhetta, kuten Barthes on väittänyt (1994, 173). Barthesin mukaan myytti on yhteiskunnallinen viesti (1994, 173), ja tämä viesti välittyy puheen kautta (1994, 197). Hannibalin myyttisyys ei ole Hannibal itse, vaan puhe Hannibalista. Hannibal ei siis ole myytin kohde, vaan kohteeksi muodostuu kuvaus Hannibalista. Barthes (1994, 174) käsitteellistää lehtiartikkelin

ja jopa valokuvan puheeksi, ja tarkoittaa esimerkiksi kielellä, diskurssilla ja puheella nimenomaan ”kaikkia merkityksellisiä yksiköjä tai yhdistelmiä”, olivatpa ne missä muodossa tahansa: jopa esineestä voi tulla puhetta jos se saa merkityksen. Jos ajatellaan, että jäljitelmä on alkuperäistä paremmin merkityksenantoon soveltuva tekijä (Barthes 1994, 174), Hannibalista kirjoitettu on ideaali esimerkki. Yksi toisensa jälkeen, kirjailijat ja historioitsijat ovat kopioineet tekstejä ja antaneet niille omat mausteensa¹⁹. Hannibal oli legenda jo ennen Liviuksen kirjan valmistumista ja muistot hänestä elivät vahvoina myös Caesarin aikaan²⁰. Kuten Harri Veivoa omassa teoksessaan, minuakin kiinnostaa tutkielmassani nimenomaan kirjallisuuden esittävyysongelma, eli se ”minkälaisien ehtojen varassa tekstit voivat kuvata [historiallisia tai fiktiivisiä] asioita, henkilöitä ja tapahtumia” (2011, 28–29). Myös esittävyys liittyy vahvasti mytologisuuteen. Semiotiikan termin ja pragmaattisen teorian pohjalta voidaan sanoa, kuten Veivo, ”että jo merkin käsitteen tasolla on kyse prosesseista, jotka liittävät yhteen erilaisia asioita.” Se mitä tulkitaan ja miten tulkinta tapahtuu liittyy semiosiksen prosessiin, jonka avulla käsitykset todellisista ja fiktiivisistä henkilöistä muodostuvat: ”Merkki toimii välittäjänä objektin ja interpretantin välillä ja interpretantti voi toimia uutena merkkinä, joka saattaa välittymisen prosessin uuteen vaiheeseen.” Veivolle tämä tarkoittaa lisäksi sitä, että semiosis saa merkittävän filosofisen tehtävän näin tulkittuna. (2011, 53.) Jo Barthes on käsitteellistänyt omaa mytologioiden tulkintatapaansa nimenomaan semioottisin termein (1994, 174–179). Soveltaen Barthesin ajattelua, Hannibal on käsite, johon ei ”sijoiteta todellisuutta vaan pikemminkin määrätty tieto todellisuudesta.” Tällainen tieto on sekavaa ja avointa ja siitä muodostuu epävakaa tiivistymä. Harha myyttisen tiedon yhtenäisyydestä ja kiinteydestä perustuu ennen kaikkea myytin funktioon. (1994, 181–182). Silti Barthesin mukaan ”myytti ei kätke mitään. Sen tehtävä on vääristää eikä saada katoamaan. Käsite ei ole millään tavoin piilevä muotoon nähden eikä myytin selittäminen edellytä tiedostamatonta.” (1994, 183). Mielestäni on perusteltua väittää, että Hannibaliin kerrostuu myyttinen kasauma, monia eri merkityksiä joille on omat syynsä. Analyysissä ei saa olla liian yksipuolinen. Pidän Veivon tavasta yhdistää pragmatiikkaa ja strukturalismia, sillä hän saa molemmista täy-

19 Rossi kertoo, miten Livius on tehnyt Hannibalista ja Scipiosta keskenään verrannolliset kirjassaan *Ab urbe condita*. Esimerkiksi kenraalien puheet ennen Zaman taistelua on järjestetty hyvin epäpolybiaanisella tavalla, ja Hannibal laitetaan vertailemaan itseään ja Scipiota. (2004, 359) Syy vertailuun on Rossin mukaan Liviuksen halu nostaa esiin menneen Rooman *virtus* ja Liviuksen aikaisen Rooman rappio. (2004, 363)

20 Shean 1996, 161; sekä esim. Freeman 1999, 356; Goldsworthy 2000, 14; 197.

dentävästi esiin niiden parhaat puolet: ”Pragmaattinen semiotiikka tarjoaa semiosiksen mallin ja liittää merkit muuhun maailmaan; strukturalistinen osoittaa, miten kulttuuri muokkaa tästä perustasta tekstejä.” (2011, 80) Mielestäni onkin järkevintä turvautua molempiin, kun tarkastellaan Hannibalista kirjoitettua.

3.1.2. HALLITSEVIEN TULKINTOJEN MERKITYS ULOSKOODAUKSESSA

Se miksi Hannibalin myyttisyys tekee hänestä oivallisen yhteiskunnan hallitsevan järjestyksen tuottamisen välineen on selitettävissä Hallin hahmotteleman teorian avulla. Hallin mukaan se, että yksilöt eivät varsinaisesti ’tuota’ ideologiaa tyhjästä ei muuta tosiasiaa, että kaikki intressit ”ovat kulttuurisesti ja ideologisesti määriteltyjä” ja ideologiat toimivat pakosti ”vaikuttamalla subjekteihin ja subjektien kautta, subjektivoimalla meitä omaan peliinsä, jotta niillä voisi olla voimaa tai vaikutusta.” (1992, 54). Tietyt merkitykset, joita kulttuurin sisällä on, saavat etusijan tulkinnassa: ”Puhumme hallitsevasta, emme ’determinoidusta’ merkityksestä, koska tietty tapahtuma on aina mahdollista järjestää, luokitella, sijoittaa ja koodata ulos useamman kuin yhden ’kartan’ puitteissa.” (1992, 142).

Tässä yhteydessä on hyvä määritellä, mitä Hall tarkoittaa sisään- ja uloskoodausasemilla. Merkin ja sen kulttuurisen merkityksen välinen vastaavuus on rakennettua (1992, 144). Se mitä esimerkiksi journalisti kertoo tietystä uutistapahtumasta kerrotaan ammatillisen koodin sisältä (eli ammattitoimittajan sisäänkoodausasemasta) ja sisältää valmista merkityksenantoa, jonka ammattikoodia käyttävä tuottaa *hallitsevan koodin* rajoissa. Hallitseva koodi uusintuu näin mediassa (1992, 145). Hallitsevaa koodia käyttävä uloskoodaaja ottaa uutisen sellaisena kuin se on annettu, eikä yritä tulkita sitä uudelleen. Toisen aseman Hall nimeää *neuvottelevaksi asemaksi* (1992, 146) ja sellaista asemaa käyttävä tulkitsija suhtautuu osittain varauksella saamiinsa tietoihin; hän neuvottelee virallisesta tulkinnasta mielessään. Nämä osittaiset, tilannekohtaiset vallitsevasta tulkinnasta poikkeavat tulkin-
nat (1992, 147) ovat esimerkiksi sitä, kun Shean (1996, 161) kirjoittaa että Hannibalin luonteen arvailu kertoo enemmän kirjoittajastaan kuin Hannibalista, mutta kuitenkin (1996, 187) sanoo, että analyysin perusteella Hannibal ansaitsee keskeisen paikan epäonnistuneiden, mutta hienojen miesten panteonissa, sillä Hannibalin materiaaliset vaikeudet olisivat nujertaneet ”a lesser man sooner”. Tässä Shean on sitä mieltä, että vaikka

Hannibalin luonteesta ei saada kuvaa, hänen taidoistaan saadaan kuva sen perusteella, mitä hänestä on kirjoitettu – huolimatta siitä, että Hannibal oli ”a mythic figure even before Livy had written his history” (1996, 161). Hallin mukaan (1992, 147) kolmas uloskoodausasema on sellainen, jossa esimerkiksi uutisen lukija tunnistaa ”niin diskurssin kirjaimellisen kuin sen konnotatiivisenkin jäsennyksen, mutta koodaa sanoman ulos silti kokonaan vastakkaisella tavalla”. Tämän *vastustavan uloskoodausaseman* (1992, 147) edustaja lukisi Hannibalista kirjoitettua antiikin aikaista tekstiä niin, että joka kerta kun Hannibalia sanottaisiin esimerkiksi kieroksi, hän tulkitsisi sen tarkoittavan roomalaisten olleen liian tyhmiä Hannibalille. Moni 1800-luvun kirjailija toteuttaa vastustavaa tulkintaa antiikin aikaisista teksteistä. Tulkinnat eivät silti ole välttämättä täysin vastustavia tai täysin hallitsevan merkityksen mukaisia juuri missään lukemassani. Pidänkin Hallin tapaa käsitteellistää uloskoodausasemat suuntaa antavana, mutta en aivan täydellisenä kuvauksena siitä miten uloskoodaus tapahtuu. On olemassa paljon vaihtelua siinä, mitä luetaan hallitsevan ja mitä vastustavan tulkinnan mukaisesti ja suurin osa kirjoittajista putoaisi eri puolille pitkää janaa neuvottelevan uloskoodausaseman sisällä. Osa kirjoittajista nojaa enemmän hallitsevaan tulkintaan ja osa vastustavaan tulkintaan. ”Diskursiivinen ’tieto’ ei ole tulosta ’todellisuuden’ läpinäkyvästä esittämisestä kielessä vaan seurausta kielen artikuloimisesta suhteessa todellisiin oloihin ja suhteisiin. Ymmärrettävää diskurssia ei voida tuottaa käyttämättä koodia.” (1992, 138) Itse asiassa diskursiivisella tiedolla on taipumus muuttaa muotoaan. Tämän voi nähdä Hannibalista kirjoitetussa. 1800-luvulla on tyypillistä (eli oikeastaan 1800-luvun hallitseva tulkinta on) lukea roomalaisia lähteitä suurella epäluulolla. Mommsenista alkaen roomalaisten kirjoitukset on nähty pahantahmoisina, vääristelevinä ja valheellisina. Tässä tullaan hallitsevan kulttuurisen järjestyksen merkittävyyteen sisään- ja uloskoodauksessa. Jokaisella kulttuurilla on omat hallitsevat tulkintansa asioista. Kuten olen aiemmin maininnut, jokaisen kulttuurin pyrkimyksenä on Hallin mukaan omien ”sosiaalista, kulttuurista ja poliittista maailmaa” koskevien luokitustensa saattaminen voimaan mahdollisimman kiistämättömältä vaikuttavina to- tuuksina (1992, 142). Tästä myös seuraa, että ”Yhteiskuntaelämän eri lohkot näyttävät kartoittuvan diskursiivisiksi alueiksi, jotka järjestyvät hierarkkisesti *hallitseviksi tai etusijan saaneiksi merkityksiksi*.” (idem.) Jotta tämä onnistuisi, kulttuurin on pystyttävä rakentamaan merkityksiä sellaisella tavalla, minkä ymmärtäminen olisi mahdollisimman helppoa vallitsevien ja toivottujen tulkintojen mukaisesti. Caesar, esimerkiksi, saattoi

Freemanin mukaan (1999) hyödyntää muistoja mm. Hannibalista, kun poliittinen tilanne sitä vaati (356). Jotta tämä olisi mahdollista, Hannibalin piti olla osana sosiaalista tietoisuutta aivan tietynlaisessa asemassa. Hallin mukaan merkintöjen kytkennät yhteiskunnan ristiriitaisiin kysymyksiin ovat sosiaalista voimaa, jolla voidaan vaikuttaa sosiaalisten kiistojen ratkaisuun ja siksi näistä merkityksistä kamppaillaan kun ”luodaan kollektiivista sosiaalista tietoisuutta – siten sen avulla voidaan mobilisoida suostumista niihin tai näihin ratkaisuihin.” (1992, 167) Strukturalistisen tarkastelun yhteydessä meidän on muistettava, että kaikki vastaavuus sisään- ja uloskoodausprosesseissa on keinotekoisesti rakennettua, mutta koska viestintä ei ole täysin vastikkeellista ei ole taattua että vastaavuutta syntyy uloskoodausprosessissa. (Hall 1992, 144) Toisin sanoen, Hannibal on myyttisenä, kaukaisena hahmona mahdollista tulkita miten tahansa se kulttuurin sisällä vain onnistuu. Roomalaisille oli tarpeen politisoida Hannibal ja käyttää häntä esimerkkinä, jonka takia asiat tulisi tehdä eri tavalla kuin ennen. Fasistisessa Italiassa Hannibalista tuli hyvin samaan tapaan puolustus Mussolinin politiikalle²¹ (kun Hannibal edusti Scipio Africanus -elokuvassa²² pahaa²³ ulkopuolista ja Scipio kuvattiin Mussolinin kaltaiseksi²⁴), mutta Hannibalin häviö toi vielä oman lisänsä asiaan²⁵. 1800-luvulla Hannibalia oli mahdollista lukea uhrina, jota roomalaiset panettelivat, kun hänestä tehtiin urheuden ja oikeamielisyyden symboli. Samalla tavalla on mahdollista sanoa, että nykyään Hannibalin tutkimisessa pyritään olemaan neutraalimpia ja tämä on osa nykyajan hallitsevaa tulkintaparadigmaa, hallitsevan tulkinnan uloskoodausasema. Hannibalin uusi asema on usein tutkijan pöydällä, pölyisten papereiden joukossa, tekstuaalisena kasaumana josta

21 Caprotti, Federico. Scipio Africanus: film, internal colonization and empire. *Cultural Geographies* July 2009 16: 381-401

22 Scipione l'Africano. 1937 (ohj. Carmine Gallone; kirjoittajat: Carmine Gallone, Camillo Mariani Dell'Aguillara, Sebastiano A. Luciani, Silvio Maurano; pääosissa: Annibale Ninchi (Publius Cornelius Scipio), Camillo Pilotto (Hannibal)).

23 ”In a face-to-face exchange with a captured Roman woman, Hannibal laughs when she boldly calls him an 'ogre who eats little children'. Her boldness is repaid by violence.” (Caprotti 2009, 395)

24 Caprotti kertoo (2009, 389), kuinka Scipion käyttämä retoriikka muistuttaa vahvasti Mussolinin retoriikkaa. Lisäksi kun tiedetään, että Italian elokuvateollisuutta hallitsi vuodesta 1937 eteenpäin ”the ministry of popular culture (known as MinCulPop). It had evolved directly from the ministry of press and propaganda, founded in 1935”, voidaan nähdä miten selkeä propagandayhteys elokuvalla on. Vaikutelmaa vahvistettiin jopa uutismateriaalilla, jota elokuvan tekemisestä näytettiin, sillä uutiskelalta näkyy kuinka Il Duce on läsnä kuvauksissa (ja katselee elokuvan kuvauksia korkealta tornista). (2009, 391).

25 Caprotti toteaa, että roomalaisten voitto Zaman taistelussa oli italialaiselle yleisölle katharsis-kokemus, sillä siinä missä elokuvassa Zaman voitolla kostettiin Canaanen tappio, Italia oli hävinnyt Adwassa 1896, minkä puolestaan fasistinen Italia kosti valloittamalla Etiopian vuonna 1935 (2009, 393).

yritetään irrottaa kaikki emotionaalinen materiaali. Toisinaan siinä onnistutaan paremmin, toisinaan huonommin.

3.1.3. HANNIBAL VASTUSTAVISSA TULKINNOISSA – MERKITYSTEN VERKOTTUMISESTA

Aina Hannibalin käsitteellistäminen ei tapahdu hallitsevan tulkinnan mukaisesti. Tällä tarkoitan, että toisinaan Hannibalista tehdään yhteiskunnan hallitsevan arvomaailman sisällä symboli, jolla hallitsevaa arvomaailmaa vastustetaan. Tähän käytetään luovaa tapaa yhdistellä vanhaa ja uutta. Hannibalista levinneet tiedonmuruset ja *topokset* ovat havainnollistettavissa niin kuin Alison Rukavina käsitteellistää kansainvälisen kirjamyynnin monimutkaista syntyhistoriaa sosiaalisena verkkona: ”as a particular type of rhizome. [...] I find a social network has three primary components – connection, multiplicity, and rupture – where connection is the most important tenet” (2010, 25). Ajatellaan esimerkiksi vaikka sitä, miten Sigmund Freud käsitteli Hannibalia omissa kirjoissaan. Hannibal ei ole missään määrin Freudin tutkimusalueen varsinainen kohde, mutta koska Freud itse oli viehtynyt Hannibalista jo lapsena, Hannibal oli hyvä ottaa kuvaamaan tiettyjä asioita Freudin omassa psyykessä. McGrath kirjoittaa (teoksessa Gelfand & Kerr (eds.) 1992, 81), että Freud analysoi sarjan Rooman kaupunkiin liittyviä uniaan ja yhdisti ne nuoruuden Hannibal-ihannointiinsa. McGrathin (1992, 84) mukaan Freud kertoo (1900, 197) Hannibalilla olleen paikka hänen sydämessään siitä asti kun hän oli lukenut kuinka Hannibalin isä oli pistänyt poikansa vannomaan kotialttarilla koston Roomalaisille. Tämä rinnastui Freudin mielessä suoraan Freudin oman isän (pettymystä herättäneeseen) tapaan hoitaa eräs antisemitistinen tilanne. Karthagolaiset pääsivät lähelle Freudin sydäntä seemiläisenä kansana (McGrath 1992, 84), kun taas Rooma muodostui Freudin mielessä antisemitismin vertauskuvaksi roomalaiskatolilaisuuden takia (mt. 85). Freud oli saanut käsityksensä Hannibalin valasta Liviukselta ja McGrath kertoo, että Freudin Hannibal-fantasiassa yhdistyy vahva demokraattinen vastustus kirkkoa ja kuningasta kohtaan sekä ”a militant rejection of Catholic anti-Semitism.” (idem.) Myös freudilaista lipsahdusta päästään käsittelemään Hannibalin avulla, kun Freud yhdistää sen kuinka hän kirjoittaa kirjassaan (1900) virheellisesti Hannibalin isästä Hasdrubalin eikä Hamilkarin nimellä ja korjaa sitten (McGrathin 1992, 85 mukaan Freud 1901, 217–220) virheensä laajan selvityksen kera: Freud halusi oman veljensä olevan isänsä. Lisäksi McGrath toteaa (1992, 86), että ajan poliittinen henki oli omiaan lietsomaan Freudin Hannibal-ihailua. Näin

Freud on tuottanut yhden Hannibal-myytin; Hannibal antisemitismiä vastaan taistelevana sankarina, ainakin vertauskuvallisesti, on syntynyt. Kuten Foucault (2005, 137–138) on sanonut: ”Väite maan pyöreyydestä tai lajien evoluutiosta ei ole sama lausuma ennen ja jälkeen Kopernikuksen, ennen ja jälkeen Darwinin.” Tällainen tapa käsitteellistää Hannibal niiden puolustajaksi, jotka Italia tai Rooma saa kärsimään löytyy myös muista yhteyksistä. Artikkelissaan *Hannibal’s Children: Immigration and Antiracist Youth Subcultures in Contemporary Italy* Dawson ja Palumbo kirjoittavat (2005), että Italiaan on kohdistunut valtavasti laitonta maahanmuuttoa, joka on johtanut useisiin hukkumisiin kun Libyasta tai Tunisiasta tulevat pakolaiset ovat joutuneet veden varaan yrittäessään laivalla Italiaan (165). Vuonna 2002 Italiassa tuli voimaan ns. Bossi-Fini laki, jonka mukaan kaikkien Italiaan saapuvien maahanmuuttajien on luovutettava sormenjälkensä viranomaisille (2005, 166). Italiassa onkin pitkään ollut vallalla taistelu homogeenisen ja heterogeenisen, antirasistisen ajattelumallin välillä (2005, 167). Monet ryhmittymät ovat alkaneet sekoittaa erilaisia musiikillisia tyylejä heikentääkseen italialaisen kulttuurin poissulkevaa rotutietoisuutta (2005, 169–170). Dawson ja Palumbo kertovat (2005, 170) että kun Almamegretta yhtye julistautuu Hannibalin lapsiksi (”Figli di Annibale”) debyyttialbumillaan, he antavat samalla ymmärtää että osa Hannibalia on edelleen läsnä: ”the genetic legacy of the Carthaginian general who fought the Roman republic is still evident in the contemporary Italy.” Dawsonin ja Palumbon (2005, 172) mukaan myös esimerkiksi 99 Posse -niminen yhtye alleviivaa että pelontäyteiset esitykset (esimerkiksi juuri arabeista) johtuvat kolonialistisesta politiikasta. Musiikilla pyritään Dawsonin ja Palumbon mielestä (2005, 184–185) välittämään kosmopoliittia sanomaa, ”pidetään yllä visiota tasa-arvoisesta, rasisminvastaisesta ja sosiaalisesta Euroopasta” Euroopan Unionin ”lisääntyvää linnoitusmentaliteettia” vastaan. Tapa mieltää Hannibal puolustajana muodostaa siis Hannibal-myytin, jossa sotapäällikkö eheyttää sen sijaan, että hän rikkoisi. Kun niin vaikutusvaltainen henkilö, kuin psykoanalyysin isä on ottanut strategian isän omaan kirjaansa, voidaan ajatella että psykoanalyysin asiantuntijalle Hannibal voi mieltä juuri Freudin kautta. Kun tutkijat muodostavat kattokäsitteen tiettyjen muusikojen politiikan samankaltaisuuksille nostamalla esiin yhden, joka pitää Hannibalia symbolisena oman Italiassa olonsa oikeutuksen puolesta taistelevana henkenä tapahtuu muutakin. Jos Almamegretta saa Hannibalin mentaliteetista itselleen voimaa alisteisessa kulttuurisessa tilanteessa, Hannibal mieltyy ”puolustusasianajajana”. Jos taas Dawson ja

Palumbo nimeävät useat eri poliittisesti kapinalliset muusikot Hannibalin lapsiksi vaikka nimitys liittyy vain yhteen näistä ryhmistä, he käsitteistävät eri muusikot saman kulttuurisen liikkeen sisään. Lisäksi artikkelille saadaan tehtyä huomiota herättävä nimi, jonka antama vaikutelma on kuitenkin ehkä ilmiötä yhtenäistävämpi, kuin mitä artikkelin perusteella voisi ajatella. Kaikissa kolmessa ilmiössä on kyse samankaltaisista, mutta erilaisista asioista. Freudin Hannibal puolustaa seemiläisiä kansoja, Almamegrettan Hannibal puolustaa Italiassa olemista ja tutkijoiden Hannibalista tulee poliittisen aktivismin isä. Tällaiset ovat niitä horisontaalisen verkoston osia, joista Rukavina kirjoittaa: ”a rhizome [...] is an underground, horizontal network of shoots that forms roots at the nodes in the root system to produce new plants” (2010, 24).

3.1.4. HANNIBALIN MYTTISESTÄ TOTUUSARVOSTA

Saidin mukaan (2011, 172) Orientista tulee enemmänkin *topos*, kuin paikka: ”joukko viitteitä ja kertymä piirteitä, joiden alkuperä näyttää olevan tekstikatkelmassa, jonkun toisen kirjoittaman teoksen kohdassa tai jossakin aiemmassa kuvitellun muruksessa.”

Kaikki Hannibalin mytologisoiminen ei liity siihen, että Hannibal otettaisiin merkitsemään jotain tiettyä yhteiskunnallista tekijää, että hänelle annettaisiin symboliarvo kuten yllä Freudin ja ”Hannibalin lasten” tapauksessa. Kaikki mytologisuus ei edes ole itsestään selvää. Jos uskotaan Barthesia (1994, 203), myytti on kuitenkin aina poliittinen (ja jos se ei meistä vaikuta poliittiselta syynä on ”ettei sitä ole tarkoitettu meille”). Eräs tapa pitää yllä Hannibal-myyttiä on uusintaa keskustelua hänen totuudenmukaisesta käsittelystään (jolloin ylläpidetään ajatusta, että jokin totuus on löydettävissä). Tällaisessa keskustelussa on kuitenkin enemmän kyse yhteiskunnallisen vallan ja hallitsevan järjestyksen tuottamisesta, koska totuuden määrittelyn oikeus on poliittinen oikeus. Esimerkiksi kiistassa siitä onko Hannibalista kirjoitettu oikeudenmukaisesti käsitteellistetään oikeudenmukaisen kohtelun tapaa (sitä että totuus tulisi julki todellisena), mutta se ei ole ainoa asia josta kiistellään tässä tapauksessa. Väittely Hannibalin representaatioista kirjallisuudessa on vanha ja palautettavissa jo Polybiokseen, joka arvosteli lähteitään puolueellisuudesta. Mommsenin jälkeen on ollut tyypillistä keskustella siitä onko Hannibalista sanottu mitään hyvää latinankielisessä kirjallisuudessa. Esimerkiksi Clyde R. Jeffords

on kirjoittanut oman osansa tähän polemisoivaan keskusteluun, joka oli 1920-luvullakin käynnissä. Jeffordsin lyhyen viestin aiheena on, että Louis E. Lord on väärässä väittäessään *Classical Journalissa* helmikuulta 1921 (265), ettei latinalaisesta kirjallisuudesta löydy yhtään ”generous tribute to Hannibal.” Jeffords huomauttaa, että Lord on unohtanut tai jättänyt huomiotta erään Nepoksen teksteistä löytyvän pätkän, jonka sitten siteeraa kokonaisuudessaan latinaksi (1921, 432). Näin Lord ei ole Jeffordsin tasolla, ei tunne koko lähdemateriaalia, josta tieto olisi ollut ammennettavissa. Vaikka Jeffords osallistuu tässä tieteelliseen keskusteluun, hän osallistuu samalla yhteiskunnalliseen kamppailuun vallasta olla oikeassa.

3.1.5. LAUSUMAN MUUTTUVA LUONNE FIKTIOSSA JA FAKTASSA – KATEGORIAVIRHEEN VAARA

Wellek ja Warren kiinnittävät kirjassaan huomiota tärkeään seikkaan (1969, 23). Heidän mukaansa Historiallisessa romaanissa tai Balzacilla oleva väittämä ”joka näyttää sanovan jotain todellisista tapahtumista, eroaa ratkaisevasti ja olennaisesti siitä samansisältöisestä väittämästä, joka on jossain historiantutkimuksessa tai sosiologisessa teoksessa.” Kirjallisuus on (Wellek & Warren 1969, 111) yhteiskunnallinen instituutio, mistä myös aiheutuu, että monet ongelmat sen tutkimuksessa (esimerkiksi juuri symboleja ja myyttejä koskevat, tai normeihin ja traditioon liittyvät) ovat vähintäänkin epäsuorasti yhteiskunnallisia. Runoilijan väline on kieli ja hänellä ”on yhteiskunnallinen status ja yhteiskunta palkitsee hänen työnsä. Hän suuntaa sanansa jollekin kuulijakunnalle, olkoonpa tämä miten hypoteettinen tahansa. Havaitaan, että kirjallisuus on yleensä syntynyt läheisessä yhteydessä joihinkin tiettyihin yhteiskunnallisiin instituutioihin”. Veivo vahvistaa Wellekin ja Warrenin ajatusta, kun hän näkee yksittäisten tekstien liittyvän yhteiskunnallisiin merkityksenantoihin, eli koodeihin (2011, 58). Myös Foucault’lle (2005, 137) sama lausuma eri yhteyksissä (romaanikirjailijan arkielämässä lausuma lause, tai sama lause hänen käsikirjoituksessaan) on aivan eri lausuma. Näitä ajatuksia yhdistellen voidaan sanoa, että esimerkiksi Byronin tai Landonin luoma runon maailma, johon Hannibal sijoittuu, on ongelmallinen usealla eri tasolla. Se sekä osallistuu yhteiskunnalliseen uusintamiseen (kun se toistaa teemat, jotka roomalaisten ja kreikkalaisten klassikoiden sivuilta voi lukea Hannibaliin liittyen) että koodaa itämaisia aiheita tietyllä tavalla. Kuten sanottu, tieto ei ole samassa asemassa jos se luetaan tieteellisestä tutkimuksesta tai jos se luetaan kirjallisuudesta. Tieto on auttamatta tullut luokitelluksi uudelleen kun se on vaihtanut

asiayhteyttä, vaikka se olisi täsmälleen samakin tieto, jonka myös voi lukea tieteellisestä tutkimuksesta. Kirjallisuudelle on ominaista, että se on rakenteeltaan arvosidonnaista ja sisältää konflikteja. Tästä syystä faktojen sijoittaminen kirjallisuuteen kyseenalaistaa ne epäsuorasti, Veivo (2011, 183) selittää. Tästä seuraa Veivon (2011, 190) mukaan se, että on kategoriavirhe yrittää kerätä todellisuutta koskevaa tietoa kirjallisuuden avulla. ”Kirjallisuus on tieteeseen nähden aina metareflektiivistä: tieteellinen fakta joutuu kirjallisuudessa vieraalle maaperälle, asia- ja tapahtumayhteyksiin, joihin se ei kuulu – ja siten asemaltaan tarkastelun kohteeksi.” (Veivo 2011, 183.) On vakava virhe sekoittaa fiktiossa kuvatut asiat todellisuuteen, mutta lisäksi koska faktakirjallisuuskaan ei ole itse todellisuutta, vaan kuvausta todellisuudesta joka on muutettu kielelliseen muotoon, myös se on ”ontologisesti ja epistemologisesti toisenlainen” kuin ei-kirjoitettu todellisuus, Veivo (2011, 190) jatkaa. Hannibal puolestaan on – kuten argumentoin tässä työssä – todellisuutta vain kirjoitetussa muodossa. Hannibalin olemuksesta voidaan sanoa nimenomaan se mitä Veivo edellä sanoo faktakirjallisuuden ontologisesta ja epistemologisesta erilaisuudesta fyysiseen todellisuuteen nähden. Said (2011, 33) on huomauttanut, että orientalistisen järjestelmän yhtenäisyys perustuu toisilta lainaamiseen. ”Hannibal” on siten täydellinen esimerkki orientalistisesta tekstikokoelmasta. Isser (2003, 51) toteaa, että sankarin nimen ympärille kasvaa kooste legendoja²⁶, jotka lopulta alkavat jopa sisältää yliluonnollisia²⁷ elementtejä. Vaikka Isser puhuukin Kuningas Artturin legendasta, voi samaa soveltaa myös Hannibaliin ja nähdä kuinka osasta antiikin aikaisia kirjoituksia on tullut juuri tällaisia ”näennäisen historiallisia teoksia”, joiden tarkoituksena on luoda sankarillinen menneisyys roomalaisille. (idem.) Esimerkiksi Plinius vanhempi on taipu-

26 Plutarkhos esimerkiksi väittää (1885, 268) että Hannibal suunnitteli kuningas Artaxasia varten Armenian pääkaupungin. Lisäksi hän kertoo (1821, 146–147) kuinka Hannibal yritti lähettää roomalaisen kenraalin, Marcelluksen, pojalle tämän isän tuhkat. Koska tuhkat oli laitettu hopeiseen astiaan ja Hannibal lähetti kunnianosoituksena kultakruunun niiden mukana, numidialaiset ryöväisivät jalometalliset esineet kun niitä yritettiin vasta kuljettaa.

27 Antiikin aikaisissa teksteissä on myös tyypillistä, että Hannibalin kuvattu julmuus lisääntyy ajan mittaan: Eutropiuksen mukaan Hannibal otti kaikki roomalaisten lunastamatta jättäneet panttivangit hengiltä useita eri kidutuskeinoja käyttäen. (1853, 471)

vainen värikkäisiin tarinoihin, joissa Hannibalille jää tietynlainen vihollisen arkkityypin rooli²⁸.

Isserin mukaan (2003, 51) Homeroksen eepoksissa ”kirjallinen pimeä aika erotti tapahtumat kirjallisuudesta, joka kertoo niistä”, mistä seurasi että historiallisia tietoja pääsi katoamaan niin että legendojen traditio pystyi syntymään pelkän sankarin nimen ympärille. Tilanne ei ole täysin samanlainen kuin Hannibalin suhteen, mutta siinä on yhtymäkoh- tia. Ensinnäkään Hannibalista kirjoitetussa ei ole kirjallista pimeää aikaa, vaan antiikista löytyy paljon perä perää kirjoitettuja tekstejä, joissa Hannibalia käsitellään. Kuitenkin on olemassa 60 vuoden pituinen tauko ennen kuin Polybios kirjoitti historiikkinsa. Sen lähteissä on ilmeisesti myös sotaan osallistuneiden kirjoituksia. Silti kuuden vuosikym- menen taukoa ei voi pitää merkityksettömänä. Polybioksen omia lähteitä ei ole useinkaan mahdollista lukea, sillä ne ovat hävinneet. Kirjallisuus ei myöskään synny vain yhdessä paikassa tai yhtenä aikana, vaan siihen vaikuttaa monia tekijöitä. Isser (2003, 81) kir- joittaa, että vaikka esimerkiksi Herodotus tunsii tiettyjä vanhoja traditioita, monet hänen keräämistään tiedoista olivat suhteellisen uutta historiallista kerrostumaa, jossa oli paljon fiktiivistä materiaalia. Legendojen syntymiseen ja kehittymiseen ei tarvita vuosisatoja ja Herodotuskin tiedosti, että jotkin uudemmat versiot tapahtumista eivät olleet historialli- sia.

3.1.6. KUINKA HAHMOTTA KOKONAISUUS YLITULKITSEMATT JA SILTI HÄVITTÄMÄTTÄ YKSITYISKOHTIA?

Voin yhtyä Foucault’n ajatukseen, ettei ole olemassa kahta aikakautta, jotka leviävät he- terogeenisesti ”siirroksen eri puolille” (2005, 227). Siksi on tärkeä pystyä tarkastelemaan

28 Esimerkiksi seuraava tarina on Plinius vanhemmalta: ”No person living, in my opinion at least, ever excelled M. Sergius [M. Sergius Silus] [...] In his second campaign he lost his right hand; and in two campaigns he was wounded three and twenty times; so much so, that he could scarcely use either his hands or his feet; still, attended by a single slave, he afterwards served in many campaigns, though but an inva- lided soldier. He was twice taken prisoner by Hannibal, (for it was with no ordinary enemy that he would engage,) and twice did he escape from his captivity, after having been kept, without a single day’s inter- mission, in chains and fetters for twenty months. On four occasions he fought with his left hand alone, two horses being slain under him. He had a right hand made of iron, and attached to the stump, after which he fought a battle, and raised the siege of Cremona, defended Placentia, and took twelve of the enemy’s camps in Gaul. All this we learn from an oration of his, which he delivered when, in his praetorship his colleagues attempted to exclude him from the sacred rites on the ground of his infirmities.” (1855b, 172)

asioita niiden asiayhteydessä – kokonaisuuksina, jotka vaikuttavat itseensä ja toisiinsa. Emme voi tarkastella pelkästään tiettyä vuosikymmentä ja unohtaa, että sitä edeltää pitkä perinne erilaisia käytäntöjä, uskomuksia ja kirjoituksia. Hall, joka on monesta asiasta Foucault’n kanssa hyvin eri mieltä (1992, 297) pitää kuitenkin tämän diskurssikäsitteestä ja erityisesti siitä, miten käytäntöjen suhde ajatuksiin hahmotetaan sen avulla: ideologia ja käytäntö ovat limittyneet toisiinsa. Foucault taas on kiinnostuneempi kuvaamaan ”epäjatkuvuuksien hajontaa” (2005, 227) kuin tekemään ideologista analyysiä. Itse asiassa hän polemisoi jatkuvuuden yksinkertaisuuden väitteellä: ”sama, toisteinen ja katkeamaton on yhtä ongelmallista kuin katkos” (2005, 226). Tutkittaessa Hannibalia hajonnan tarkastelu tuo jatkuvuutta täydentäviä tuloksia. Toisinaan, kun yritetään tehdä eheää historiallista kaarta joudutaan pyyhkimään pois tärkeitä yksityiskohtia, jotka eivät ikään kuin näyttäisi liittyvän tuon kaaren luomiseen millään tavalla, vaikka ovat oleellisia osia historiaa. Tällainen yksinkertaistava historiankirjoitus puolustaa paikkaansa, kun tehdään suuria kokonaisuuksia sisältäviä yhteenvetoja ja katsauksia pitkien aikavälien päästä päähän. Esimerkiksi Charles Freemanin olisi ollut hyvin hankalaa ottaa kaikki näkökulmat huomioon kirjoittaessaan toisesta puunilaissodasta teoksessaan *Egypt, Greece and Rome* (1999, 322–325). Mutta kun tehdään tällainen katsaus, on muistettava, että kaikki rajakohdat (kuten aikakausien määrittelemisen) ovat enemmän tai vähemmän teennäisiä. Myös Foucault’n analyysissä tämä muodostuu ongelmaksi. Miten määritellä poikkeama? Mikä poikkeaa tarpeeksi ollakseen katkos? Eri ihmisillä voi hyvinkin olla eri mielipide siitä, millainen asia on luettavissa katkokseksi, mikä puolestaan on jatkuvuutta. En halua polemisoida näitä kahta näkökulmaa, vaan pyrin mieluummin tekemään molempien kanssa yhteistyötä niin, että valitsemani materiaalin perusteella olisi nähtävissä ainakin joitain suuntauksia siinä, miten Hannibalia on käsitelty. On nähtävä, miten kokonaisuus muodostuu modernilla kaudella, mutta on myös nähtävä miten kokonaisuuteen on päädytty.

3.2. KULKEUTUIVATKO HANNIBALIIN LIITTYVÄT *TOPOKSET* ROMANTIIKAN KAUDEN RUNOUDEN VÄLITYKSELLÄ MODERNEILLE LUKIJOILLE OSANA MILITANTIN IDEOLOGIAN MUODOSTUSTA?

Kauan ennen Mommsenin Rooman historiaa käsittelevää, Nobel-palkittua trilogiaa, lordi Byron (1818) kirjoitti Hannibalista ohi menneen pitkässä runoelmassaan *Childe Harold's Pilgrimage* (neljännessä laulussa). Olen ottanut pitkästä runosta tarkastellakseni vain kolme säettä, säkeet LXII, LXV ja CLXXXII. Ensimmäisessä tarkasteltavista säkeistä runon minä²⁹ mainitsee paitsi Trasimenusjärven taistelun, myös Hannibalin viitaten häneen yhdistelmällä ”the Carthaginian”. Toisessa näistä säkeistä runon minä viittaa siihen, miten erilainen Trasimenusjärvi on runon minän tarkastelupisteessä, ”nyt”. Kolmannessa näistä säkeistä runo kysyy, ”Assyria, Greece, Rome, Carthage, what are they?” Runon kannalta nämä kolme säettä jatkavat vain samaa teemaa jota runo muuten käsittelee eivätkä ne yksinään ole merkittäviä irrallisina, erotettuina kappaleina. Mutta ne ovat siitä huolimatta luomassa todellisuutta. Kuten Edward Said toteaa, ”William Beckford, George Byron, Goethe ja Victor Hugo rakenteistivat itämaita uudelleen ja tekivät niiden väreistä, valoista ja ihmisistä näkyviä kuvillaan, rytmeillään ja aiheillaan.” (2011, 32.) On otettava huomioon, että tässä puhutaan rajatusti vain tietystä karthagolaisesta, nykyisen Italian alueella tapahtuneista asioista ja listataan kaksi itämaisiksi alueiksi luettavissa olevaa (Assyria, Karthago) hävinnyttä mahtia kahden länsimaiseksi luettavissa olevan (Kreikka ja Rooma) rinnalla. Lukijan täytyy todella tuntea historiansa, että hän onnistuu huomaamaan Hannibalin viilahtavan tässä pitkässä runossa laisinkaan. Hänen täytyy tietää, että Trasimenusjärvellä käytiin taistelu, ja että tuo taistelu, josta Byronin runossa puhutaan roomalaiseen tyyliin, on nimenomaan Hannibalin taistelu. Tyyllillä en tässä yhteydessä tarkoita Byronin italialaisesta kirjallisuudesta saamia runomitallisia, tai muita vaikutteita vaan nimenomaan diskursiivisia elementtejä, joita runossa on. Byronin runo uusintaa keskustelua, jota Hannibalista on käyty kirjallisuudessa ennen häntä. Se uusintaa väitteen, että vastakkain olivat roomalainen harkitsemattomuus ja karthagolaisen sotaistat juonet³⁰. Sää LXV uusintaa väitteen,

29 Runon minästä tai draamallisesta minästä esim. Wellek & Warren (1969, 23).

30 Sää LXII: ”Is of another temper, and I roam / By Thrasimene's lake, in the defiles / Fatal to Roman rashness, more at home; / For there the Carthaginian's warlike wiles / Come back before me, as his skill beguiles / The host between the mountains and the shore, / Where Courage falls in her despairing files, / And torrents, swell'n to rivers with their gore, / Reek through the sultry plain, with legions scattered o'er,”

että taistelun myötä vedet muuttuivat verestä punaiseksi, ja CLXXXII puolestaan etäännyttää lukijaa (ja runon minää) historiasta kysymällä mitä muinaiset valtakunnat ovat enää, kun ne eivät ole mitään. Vaikutus on toiseuttava, yleistävä. Käyttämällä sanayhdistelmää ”the Carthaginian” Byron yleistää karthagolaisuuden sotaaisuuteen, jota Byron muuten kuvaa vähän samaan tapaan kuin assyrialaista sotaaisuutta, josta kirjoittaa (1815) runossaan *The Destruction of Sennacherib*: ”The Assyrian came down like the wolf on the fold, / And his cohorts were gleaming in purple and gold;” jossa käyttämällä pelkkää yleisnimeä ”assyrialainen” Byron yhdistää assyrialaisuuden susimaiseen lammasmaun raateluun. Kuten Said on väittänyt, monimutkainen vahvistamisen dialektiikka, jossa esimerkiksi leijonista kirjoitetaan yhä enemmän ja enemmän vain raivoisina leijonina, kuten kaikki muukin mitä on luettu ”muovaa [lukijoiden kokemuksia todellisuudesta] [...] ja tämä vuorostaan saa kirjailijat usein käsittelemään” samoja aiheita (2011, 95). Byron osallistuu omasta puolestaan paitsi lukijana, myös tekstin tuottajana prosessiin täysin sydämin, kun hän kirjoittaa runoihinsa yleistyksiä muinaisista itämaalaisista. Samaa voi sanoa myös Letitia Elizabeth Landonin tavasta kirjoittaa Hannibalin valasta omassa runossaan: muinainen *topos* saa siinä runomitallista vahvistusta. Palaan tähän vielä myöhemmin tässä luvussa. Kysyn tämän kappaleen nimessä olisiko mahdollista, että antiikin *topokset* kuljetettiin romantiikan runojen kautta modernille lukijalle niin, että ne jopa olisivat vaikuttaneet lukijan ideologiaan. Kysymys ei ole tuulesta temmattu, vaan perustuu suoralle väitteelle, jota käsittelen luvussa 3.2.4. Millaisia nuo *topokset* olivat? Miksi niitä ylipäänsä kirjoitettiin runoihin? Kuka runoja on mahdollisesti lukenut ja miten laajalle niiden ajatusmaailma on levinnyt? Voisin sanoa kuten Said (2011, 33), olevani ”paljosta velkaa Michel Foucault’n työlle, mutta hänestä poiketen uskon, että yksittäiset kirjoittajat jättävät oman ratkaisevan kädenjälkensä muutoin anonymiin kollektiiviseen tekstikokoelmaan, josta orientalismin kaltainen diskursiivinen muodostuma koostuu”. Romantiikan kauden runot ovat osana diskursiivista muodostumaa, jota myöhemmin on uusinnettu ja toistettu. Käsittelen tässä kahta erittäin pidettyä runoilijaa, Byronia ja Landonia. Molemmat olivat suosittuja elinaikanaan ja Byron vielä pitkään sen jälkeenkin. Tämän toteaminen ei kuitenkaan riitä. Lisäksi täytyy tarkastella sitä, miten runot ovat kiertäneet. Käsittelen runoja esimerkkinä paitsi orientalisovasta puhetyylistä, myös siitä millaiset tekstit ovat kiertäneet lukijalta toiselle ja kuinka paljon niitä on luettu. Tässä ei pelkästään ole pyrkimyksenä rekonstruoida runojen kiertoa. Haluan esittää esimerkin

siitä, miten lukeminen yleensä toimii ja samalla selvittää, miksi sen ymmärtäminen on tärkeää kun puhutaan Hannibalista. Hannibalin tekstuaalinen olomuoto (se että Hannibalista on olemassa vain tekstuaaliset todisteet) tekee lukemisesta ja tulkitsemisesta tärkeitä osia Hannibalin kuvan muodostumisessa. Lukemista käsittelen seuraavassa kappaleessa (3.2.1.) ja tulkinnan vaihtelevuuteen puutuinkin jo aiemmin (kappaleessa 3.1.2.).

3.2.1. LUKEMISESSA TAPAHTUNEET MUUTOKSET JA TEOSTEN SAATAVUUS TÄRKEITÄ HUOMATA

William St. Clair kuvaa kirjassaan *The Reading Nation in the Romantic Period* (2004), kuinka lukemisen tapa on muuttunut 1600-luvulta viktoriaaniselle kaudelle ja nykyaikaan tultaessa. St. Clairin kanta on (2004, 3) ettei ”kukaan historiallinen lukija lukenut” painotekstejä kronologisessa järjestyksessä ”sosioekonomisesta ja koulutuksellisesta statuksesta huolimatta”. St. Clair haluaa (2004, 42) ymmärtää mahdollisia vaikutuksia, joita lukemisella on ollut mielipiteiden ja mentaliteettien muodostumisessa, mutta tämä ei ole yksinkertainen tehtävä: ”To help to understand and trace the possible effects of reading on mentalities, we need to trace historic reading. To trace readership, we need to trace access. To trace access, we need to trace price. To trace price, we need to trace intellectual property, and to trace intellectual property, we need to trace the changing relationship between the book industry and the state”. Yhtymäkohdat tekstien, painon, lukemisen ja mentaliteettien välillä eivät kuitenkaan ole symmetrisiä (St. Clair 2004, 8). Vaikka monissa tapauksissa arkistoista paljastuukin, että yleensä jopa puolet painomäärästä myytiin pian julkaisun jälkeen, myymättömiä kopioita säilyi silti joskus vuosia tai vuosikymmeniä (St. Clair 2004, 25). Monet kirjat ”lojuivat hyllyillä lukemattomina ja siksi myös kulttuurisesti liikkumakyvyttöminä” (St. Clair 2004, 30), ja koska paperi oli itsessään arvokas tuote jota käytettiin moniin tarkoituksiin, monet kirjat päätyivät lukemattomina esimerkiksi uusien kirjojen sitomiseen tai erittäin tavanomaisesti laatikoiden ja matkarakkujen vuorauksiin (St. Clair 2004, 26). John Murrayllä oli tapana liioitella Byronin myyntilukuja, mikä paljastuu hänen omasta kirjanpidostaan, jonka mukaan kirjoja ei edes painettu yhtä paljon kuin hän väittää niitä myydyn (St. Clair 2004, 25). Myös muunlaisia vääristymiä on otettava huomioon. Emme voi pelkästään luottaa siihen mitä aikalaiset sanovat, esimerkiksi, kuinka Devonshiren herttuatar väitti vuonna 1812, että kaikilta löytyi editio Byronin *Childe Haroldin* kahta ensimmäistä laulua, vaan joudumme oletamaan että hän viittaa nimenomaan yläluokkaan jolla oli varaa moiseen ylellisyystuotteeseen

(2004, 201). Toisaalta, on otettava huomioon, että runoja kierrätettiin myös laittomasti, niin että Yhdysvalloissa oli romanttisella kaudella helpompi saada käsiinsä Iso-Britanniassa tekijänoikeuslakien suojaamia ja kallistamia teoksia (2004, 386), sillä Yhdysvalloissa oli yli sadan vuoden pituinen kausi, jonka aikana kansainväliset tekijänoikeuslait eivät suojanneet ulkomaisia tekstejä, vaan niitä kierrätettiin huomattavasti halvemmalla (2004, 389) kunnes Yhdysvallat viimein vuonna 1891 liittyi kansainvälisten tekijänoikeuslakien piiriin (2004, 393). Yhtä kirjaa ei myöskään välttämättä lukenut vain yksi ihminen. Paitsi perhekunnittain, kirjoja saatettiin lukea hyvin laajoissa piireissä esimerkiksi jos ne olivat kirjaston kirjoja (2004, 235). Erilaisissa ryhmissä luettiin myös erilaisia kirjoja: ”If the mainly feminine circulating libraries concentrated on novels, the mainly masculine reading societies read the non-fiction texts of the public sphere. The registers of the bookseller to three book clubs in Gloucestershire in the 1790s show him supplying history, sermons, and pamphlets, but scarcely any imaginative literature.” (2004, 252.) Lontoolaiseen miesten lukukerhoon tilattiin esimerkiksi eniten uskonnollisia, mutta myös matkustukseen ja tutkimusmatkailuun, antiikkiin ja arkeologiaan liittyviä kirjoja, sotahistoriaa ja taloutta. Myös runoutta ja proosaa ostettiin, mutta huomattavasti vähemmissä määrin (2004, 252–253). Miesten lukukerhojen jäsenet olivat St. Clairin mukaan eliittiä; älyköitä ja alueellisia johtajia (2004, 258). Monenlaiset tekijänoikeudelliset seikat hankaloittivat köyhempien väestönsien mahdollisuutta saada Byronin runoja haltuunsa Britanniassa. Esimerkiksi *Childe Harold’s Pilgrimage* kaksi ensimmäistä laulua siirtyi tekijänoikeuslakien ulkopuolelle vuonna 1840, kolmas vuonna 1858 ja neljäs vasta 1860, joten halpoja painoksia ei saatu ennen noita vuosia (St. Clair 2004, 208). St. Clair huomauttaa, ettei arvostus ja maine ole sama kuin lukijakunta tai vaikutusvalta – siitä huolimatta että näillä on jonkinasteinen vaikutussuhde (2004, 210).

3.2.2. JUVENALIKSEN AJATUSMAAILMAN LEVIÄMINEN BYRONIN AVULLA?

Childe Harold’s Pilgrimage julkaistiin neljänä lauluna, joista kaksi ensimmäistä tuli ulos jo vuonna 1812 ja sai aikaan Byronin räjähdysmäisen suosion³¹ (Franklin 2000, 50). Siksi runoilijan teokset olivat kalliita (Franklin 2000, 49), eivätkä olleet heti kaikkien saata-

31 ...ja runoilijan rocktähtimäisen ihailun (naiset kirjoittivat hänelle tarjoutuen rakastajattariksi ja kerran eräs nainen jopa pyörtyi kuullessaan että Byron oli samassa huoneessa) (Franklin 2000, 59). Byron ei kuitenkaan ollut vain naisten suosikki, vaan kuului runoilijoiden eliittiin puoli vuosisataa (St. Clair 2004, 210–211).

villa. William St. Clairin mukaan (2004, 180) *Childe Haroldin* neljännen laulun ensipainos oli 10,000 kopion suuruisena harvinaisen laaja ja riitti markkinoilla useiksi vuosiksi (yleensä painokset eivät ylittäneet 2,000 rajaa ja tyypillisiä painosmääriä oli esim. 250 tai 500 kappaletta). Koska kaikki Byronin teokset oli kuitenkin hinnoiteltu erittäin korkealle³², tämä ei liene yllättävää. Franklinin mukaan (2000, 121) Byronin tärkeimmät runot saivat kaikki vaikutteita Italiasta³³, myös *Childe Haroldin* neljäs laulu, ja Italia muotoili Byronin näkemyksiä kuten Chaucerin, Shakespearen ja Miltonin ennen häntä³⁴. Byron sai vaikutteita Juvenaloksen satiireista ja ihaili Juvenalista (Franklin 2000, 22). Juvenaloksen³⁵ satiirissa Hannibal oli olevinaan enemmän kuin olikaan. Mikään ei koskaan riittänyt Hannibalille, joka lopulta epäonnistui surkeasti suuruudenhulluissa yritelmissään. Hannibal on satiirin mukaan enää pelkkä legenda, joka jäi elämään vain koulupoikien suussa. Cannaen taistelun kostoksi riitti sormus (jonka myrkyllä Hannibal myrkytti itsensä). Juvenalis³⁶ antaa Hannibalille lisätehtävän köyhien ja ahkerien roomalaisvaimojen siveyden vartijana (miehet olivat sodassa), mutta jopa luksus itsessään on tappavampi vihollinen kuin Hannibal. Juvenaloksen satiirin ajatukset ovat päässeet paitsi Byronin, myös esimer-

32 Esimerkiksi hotellin tarjoilijattaren olisi pitänyt maksaa halvemmasta painoksesta ensimmäisen ja toisen lauluun sisältävää editiota kuuden viikon palkan suuruinen summa (St. Clair 2004, 196)

33 Byron lähti skandaalin saattelemana Englannista vuonna 1816 palaamatta koskaan takaisin ja samastui vahvasti maanpaossa olleeseen Napoleoniin (jopa niin paljon, että oli teettänyt itselleen täsmälleen samanlaiset vaunut) (Franklin 2000, 91). Ollessaan maanpaossa Italiassa Byron kirjoitti viimeisen, neljännen laulunsa *Childe Haroldiin*. Aikalaiset kritisoivat Byronia siitä, ettei hän osallistunut kansakunnan sotilaalliseen sankaripalvontaan (Franklin 2000, 102) ja neljäs laulu tuomittiin kapinallisena (Franklin 2000, 116).

34 Italiassa Byron teki ”tavanomaisen turistikierroksen” (Franklin 2000, 108), johon kuului myös käynti runossa mainitulla Trasimenusjärvellä.

35 Juvenal, Satires: Satire 10. Rivit 147–167. Luettavissa esimerkiksi teoksesta Livy. The War With Hannibal. Penguin Classics. (transl.) de Sélincourt, (ed.) Radice. 1965, 1970, 1972, 1974, 1975, 1977, 1978, 7.

36 Juvenal, Satire 6

kiksi Victor Hugon³⁷ kautta myöhempään kirjallisuuteen. Hannibal on Juvenalikselle³⁸ kammotava lähinnä siksi, että hänestä täytyy aina kuulla uudestaan ja uudestaan. *Childe Haroldin* kertojassa voi nähdä samanlaista kyynisyyttä. Suuri aikalaisyleisö samasti Childe Haroldin Byroniin itseensä, ja runon päähenkilö edustaa aristokratian rappiota ja on melankolinen, aikaansa tuhlaava naistennaurattaja (Franklin 2000, 41). Franklinille (2000, 106) *Childe Haroldin* neljäs laulu edustaa aristokraattisen Grand Tourin perinteen loppua, kun Byronin runoja ahkerasti lukeva keskiluokkakin sai mahdollisuuden matkustella. Englannissa ihannoitiin hellenismistä kun *Childe Haroldin* neljäs laulu julkaistiin (Riess 1996, 811). Franklin mukaan myös Italian keskeisyys on tärkeää huomata; Rooma edusti paitsi ”johtavan eurooppalaisen protestanttivallan uskonnollista menneisyyttä” myös ”vanhaa imperialismia uudelle brittiläiselle imperiumille.” (2000, 91.)

3.2.3. HANNIBALIN VALASTA MARKKINATEMPUKSI

Romanttisen kauden kirjailijoille oli tyypillistä koluta kaukaisia maita runoudessaan ja ”pitkä, leveä ranta-alue Välimereltä Intiaan” joutui runojen materiaaliksi (St. Clair 2004, 215), kun kirjoitettiin esimerkiksi kreikkalaisista, roomalaisista, ritareista, ristiretkeläisistä ja ”kaikkien kansojen sotasankareista” (2004, 214). Kauden naisrunoilijoista näille alueille eksyi kuitenkin vain muutama ja esimerkiksi Hermansin, Holfordin ja Letitia Elizabeth Landonin runot eivät kokonaisuudessaan ole tyypillisen naisellisia: niissä juhlitaan sotilaallista kunniaa ja sotilaallisia arvoja, joista pidetään kiinni vielä tarkemmin kuin miesten kirjoittamassa runoudessa. (2004, 215–216.) Romanttisiin runoilijoihin kuuluu

37 Victor Hugo, par ballon monté, 10 janvier, ”Lettre à une femme” kokoelmasta ”L’Année terrible”, 1872. Ranskan-Preussin sodasta. Roomalaiset naiset olivat vahvoja, koska Hannibal teki heistä vahvoja ja Preussista on tullut Pariisin naisille Hannibal: ”De n’avoir d’ennemi que l’ennemi; je crie: / Je ne sais plus mon nom, je m’appelle Patrie! / Quant aux femmes, soyez très fière, en ce moment / Où tout penche, elles sont sublimes simplement. / Ce qui fit la beauté des Romaines antiques, / C’étaient leurs humbles toits, leurs vertus domestiques, / Leurs doigts que l’âpre laine avait faits noirs et durs, / Leurs courts sommeils, leur calme, Annibal près des murs, / Et leurs maris debout sur la porte Colline. / Ces temps sont revenus. La géante féline, / La Prusse tient Paris, et, tigresse, elle mord / Ce grand coeur palpitant du monde à moitié mort. / Eh bien, dans ce Paris, sous l’étreinte inhumaine, / L’homme n’est que Français, et la femme est Romaine.”

38 Kommentaarissaan Juvenaliksens satiireihin, John Ferguson paitsi selittää että satiiriin 7 rivin 161 dirus ”pelottava, julma, kamala, hirveä” viittaa siihen, miten Hannibal oli aikansa roomalaisille pelottava, kuten Juvenaliksens aikana pelottaa opettajia jotka joutuvat kuuntelemaan jatkuvasti Hannibalista (2001, 226). Mielenkiintoisella tavalla tässä esimerkissä verrattavana on se mikä Hannibalissa pelottaa, ei suinkaan millainen hän on. Lisäksi, ehkä vielä kiinnostavampana esimerkkinä, samaan satiiriin kirjoittamassaan kommentaariosuudessa Ferguson itse vertaa epäsuorasti Hannibalia Hitleriin: ”163 Cannis: Hannibal’s great victory in 216 BC (cf 2, 155): his failure to clinch it by an immediate march on Rome was as disastrous to his cause as Hitler’s failure to invade Britain in 1941 was to the German army.” (2001, 226)

edellä mainittu Landon, jonka on kirjoittanut Hannibalin valasta seuraavaksi käsiteltävän runon.

Hannibal's Oath

And the night was dark and calm,
There was not a breath of air,
The leaves of the grove were still,
As the presence of death were there;

Only a moaning sound
Came from the distant sea,
It was as if, like life,
It had no tranquillity.

A warrior and a child
Pass'd through the sacred wood,
Which, like a mystery,
Around the temple stood.

The warrior's brow was worn
With the weight of casque and plume,
And sun-burnt was his cheek,
And his eye and brow were gloom.

The child was young and fair,
But the forehead large and high,
And the dark eyes' flashing light
Seem'd to feel their destiny.

They enter'd in the temple,
And stood before the shrine,
It stream'd with the victim's blood,
With incense and with wine.

The ground rock'd beneath their feet,
The thunder shook the dome,
But the boy stood firm, and swore
Eternal hate to Rome.

There's a page in history
O'er which tears of blood were wept,
And that page is the record
How that oath of hate was kept.

Letitia Elizabeth Landonin (1802–1838) runo julkaistiin vuonna 1825 teoksessa *The Troubadour; Catalogue of Picutres and Historical Sketches*, jonka historiallisesta osuudesta runo löytyy. Heti runon jälkeen seuraavana runona on *Alexander and Phillip*. Hannibal ja Aleksanteri joutuvat siis jälleen rinnatuksin. Rinnakkaisuus on tuskin vahinko, vaan heijastelee sitä, miten aihepiireittäin sijoiteltuna kaksi sotapäällikköä rinnastetaan monesti toisiinsa. Tärkeämpää kuin runojen fyysinen läheisyys on kuitenkin, että molemmissa käsitellään isäsuhdetta. Hannibal-runossa isä pilaa Hannibalin, mutta Aleksanteria ja Filipiä kuvaavassa runossa isä päätyy luottamaan poikaansa kuolinvuoteellaan. Aiheensa Landon on lainannut suoraan Byronilta ja tämä oli itse asiassa ovela markkinatempu (Riess 1996, 818), kuten seuraavasta käy ilmi.

Landon, joka tunnettiin aikanaan paremmin lyhenteellä L. E. L., oli paitsi markkinamenestys (Rappoport 2004, 432), myös miesyleisön suosiossa (Riess 1996, 812–813).

Landonin kannalta tämä oli hyvä, sillä hän käytti suosiotaan tuotteiden mainostamiseen runojen avulla (Riess 1996, 807–808). Hän toimitti *Literary Gazettea*, joka oli kirjoihin ja kuukausittain ilmestyviin lehtiin verrattuna halpa lukuvaihtoehto (ja sitä myytiinkin vuonna 1832 tuhat numeroa viikoittain) (Riess 1996, 809–810). ”Its pages are evidence of a widespread development in early nineteenth-century England: the gradual replacement of the patronage system of literature and the visual arts by a system in which art functioned as a consumable commercial product.” (Riess 1996, 810.)

Landon osasi myös hyödyntää esimerkiksi sen markkinaraon, jossa huomasi Byronin kuoleman³⁹ (vuonna 1824) nostavan runoilijan suosiota ja omaksui Byronille tyypillisen melankolian ja orientaaliset puitteet (Riess 1996, 818). William Makepeace Thackeray piti Landonia nerona, jonka ei olisi kuulunut markkinoida runouttaan ikään kuin hän olisi ollut jotain vähemmän (Rappoport 2004, 467). Landonin aikana ihmisten kaipuu kaukaisiin aikoihin ja paikkoihin valjastettiin markkinoiden käyttöön, Riess (1996, 818) vahvistaa Nemoianun⁴⁰ (7–8) väitteen ja lisää, että runouden epäkaupallisuus on romanttisen ajan illuusio (1996, 824). Rappoportin mielestä on selvää, että Landonille tärkeintä on valta ”and that what we see in her art is, finally, a deceptively strong poetics of giving mediated by marketing strategies that treated her poetry as ”gifts” in order to sell them.” (Rappoport 2004, 443.) Landon nimittäin kirjoitti myös paljon runoja nk. ”lahjakirjoihin”⁴¹, jotka oli tarkoitettu annettavaksi joululahjoina ja joita julkaistiin alkaen vuodesta 1832⁴² (Rappoport 2004, 443).

3.2.4. MILITANTTIEN ARVOJEN SIIRTYMIÄ ROMANTIIKAN KAUELTA MODERNILLE LUKIJALLE?

Romantiikan kauden ihmisille sota oli kunniallista, romanttista ja usein loistokasta, mikä teki esimerkiksi Byronin pitkistä runoista väkivaltaisista (St. Clair 2004, 287). Kuten edellä mainittiin, Landon oli yksi näistä sotaa ihannoivista runoilijoista, ja saanut vaikutteita

39 Byron kuoli pääsiäismaanantaina 1824 (Franklin 2000, xxiv) vain yhdeksän päivää ennen kuin *Childe Haroldin* neljännen laulun julkaisemisesta tuli täyteen kuusi vuotta (Franklin 2000, xx).

40 Nemoianu, Virgil. *The Taming of Romanticism: European Literature and the Age of Biedermeier* (Cambridge MA and London: Harvard Univ. Press, 1984)

41 Näissä kirjoissa oli myös paljon kuvitusta, jonka aiheena eksoottiset maisemat olivat tyypillisiä (2004, 444) ja kuvitus oli niiden myyntivaltti.

42 Jatkuen siitä 30 vuotta eteenpäin; perinne eli vielä pitkään Landonin kuoleman jälkeen.

nimenomaan Byronilta (ja ilmiselvästi kaupallisessa tarkoituksessa myydäkseen paremmin). St. Clairin mielestä Paul Fussell on vakuuttavasti yhdistänyt toisiinsa ensimmäiseen maailmansotaan lähteneiden nuorten upseerien asenteet ja ajatukset ritarillisuudesta ja kunniasta, tavan romantisoida sotaa tietyin termein ja romanttisen kauden runouden lukemisen (St. Clair 2004, 427). Romanttisen kauden runous oli huomattavasti paremmin saatavilla myös Iso-Britanniassa, kun tekijänoikeudet olivat vanhentuneet. Mielestäni edellä kerrotusta ei kuitenkaan voi päätellä, että yksin militantteja arvoja heijastelevat runot olisivat synnyttäneet vastaavia arvoja lukijoissaan. Kuitenkin on mahdollista, että runouden kuvat ovat siirtyneet myös runoutta lukeneiden upseerien kielikuviksi, kun he ovat puolestaan käsitteellistäneet omaa ”työmaataan”. Jos romantiikan ajan runojen voidaan sanoa vaikuttaneen johonkin, uskoisin että kyseessä on nimenomaan sanavalintoihin liittyvä seikka. Tämä ei muuta sitä, että vaikkei arvojen siirtymistä tapahtuisikaan, runoutta lukeneet upseerit ovat varmasti voineet samastua runojen sankarillisiin sotilashenkilöihin, sekä yhdistää vihollisiksi kuvatut sotilashahmot omien vihollistensa kuvauksiin. Suhtaudun äärimmäisellä varauksella kaikenlaisiin väitteisiin, joiden mukaan toisen ajatukset voi tietää. Silti, kuten Shean huomauttaa (1996, 159), monelle Hannibal on sankarillinen ja romanttinen hahmo ja on olemassa vain harvoja historiallisia henkilöitä, jotka olisivat yhtä vahvasti saaneet niin monen historioitsijan ja kirjailijan mielikuvituksen liikkeelle. Jos ei mitään muuta, romantiikan ajan runojen voidaan ajatella ruokkineen lukijoiden mielikuvitusta. Tähän puolestaan liittyy orientalisoivan puheen ongelmallisuus, jota käsittelem tarkemmin 4. luvussa.

3.3. HANNIBAL OPETTAVAISENA HAHMONA

Myyttinen hahmo on hyvä ottaa opetustarkoituksiin, koska hahmon merkitystä voidaan vääntää haluttuun suuntaan. Silloin ideologisia, tärkeäksi koettuja ajatuksia, joita kukakin kirjoittaja pyrkii edistämään voidaan havainnollistaa myyttisellä esimerkillä. Esimerkin myyttisyys jää kuitenkin piiloon ja tärkeäksi nousee nimenomaan se, mitä kukakin pyrkii sanomaan. Hannibalista tulee myyttinen kehys, jonka representaatiot runoissa, kaunokirjallisuudessa ja historiankirjoituksessa muodostavat todelliselta ja kokonaiselta näyttävän

tilan, jonka sisällä voidaan käsitellä esimerkiksi rohkeutta, hyvän valtiomiehen piirteitä, miehisyyttä, sodan turhuutta tai pasifismia.

Polybiokselle koko historiankirjoitukseen sisältyy se puoli, jonka avulla tulevaisuuden valtiomiehet voivat tehdä parempia valintoja⁴³. Kun Polybios puhuu Hannibalista, hän puhuu hyvistä ja huonoista piirteistä, joita hahmottaa Hannibalilla olleen ja joiden kautta toiset voivat nähdä mitä ei kannata tehdä. Polybios kertoo, miten Hannibalista on tullut se mikä hänestä on Polybioksen mielestä tullut ja mitä hänen olisi kannattanut tehdä. Vaikka Hannibalilla voidaan sanoa olleen monia ihailtavia piirteitä, Polybios varoittaa tulevia polvia niistä piirteistä joiden takia Hannibal on aiheuttanut itselleen vaikeuksia. Polybiokselle Hannibal oli ovela ja rohkea ja pääsi siksi korkeaan asemaan. Lapsena Hannibal seisoj alttarin vieressä, kun hänen isänsä Hamilkar uhraisi Zeukselle. Kun kaikki oli valmista, Hamilkar kysyi Hannibalilta haluaisiko tämä seurata häntä sotaretkelle. Hannibal suostui ilahtuneena, jopa kinusi päästä mukaan. Silloin Hamilkar otti häntä kädestä kiinni, johdatti hänet suoraan alttarille ja pyysi häntä laittamaan kätensä uhrilahjan päälle vannoen ettei koskaan olisi roomalaisten ystävä. (1979, 29) Hannibal oli johtajana avokätinen ja luotettu ja maalasi positiivisia tulevaisuudenkuvia miestensä mieliin (1979, 33). Vaikka sota olisi syttynyt joka tapauksessa, Hannibalin päämääränä oli kuitenkin ensisijaisesti taistelu Roomaa vastaan (1998, 331). Hannibal antoi Saguntumin piiritykselle valheelliset syyt, mikä oli järjetöntä, mutta ei ehkä yllättävää sillä Hannibal oli nuori ja täynnä sotilaallista intohimoa ja hän vihasi Roomaa. Hän oli uskalias mutta petollinen ja jätti itsestään epäoikeudenmukaisen kuvan lähtiessään sotaan, vaikka olisi voinut suoraisukaisuudella ja rehellisyydellä saavuttaa enemmän. (1979, 37–39).

Toisinaan Hannibalista tulee kokonaisuudessaan hyvän käytöksen, miehisyyden ja oikean toimintatavan malli. Varsinkin fiktiossa tämä on helppo nähdä. G. A. Henty⁴⁴, aikoinaan hyvin suosittu nuortenkirjailija, kirjoitti Toista Puunilaissotaa käsittelevän seikkailu-

43 McGing 2010, 27.

44 Henty. 1887. *The Young Carthaginian*. Osittain olen joutunut käyttämään uudempiä painoksia, jonka sisäkannen tiedoissa ei – kuten ei muuallakaan teoksessa ikävä kyllä – ole vuosilukua. Siksi viitataan molempiin yhtä aikaa antaen sekä vanhemman painoksen että uudemman painoksen sivunumeroin. Molemmat painokset on löydetty internet arkiston kautta, ja kumpaankin on osoite varsinaisessa lähdeluettelossa. Mikäli tarinan haluaa lukea kokonaisuudessaan, sen voi lukea uudemmasta painoksesta.

kirjan, jossa päähenkilönä toimii Hannibalin fiktiivinen serkku, Malchus. Henty kuvailee Hannibalin ulkonäköä samanlaisella innostuksella kuin Dodge⁴⁵. Mutta siinä missä Dodgelle on yhdentekevää onko Hannibal ulkoisesti komea, Hentyn kuvauksesta (1887, 85–86 / 94–95) saa vaikutelman miesmallista: Hannibal on aivan erityisen kaunis⁴⁶. Hannibalin sotavarustus on pramea⁴⁷. Hentyn Hannibal on paitsi jalomielinen (1887, 138 / 158–159), myös velvollisuudentuntoinen, eikä hän voi jättää taakseen sotaa silloin kun haluaisi jo lopettaa kaiken (1887, 375 / 449). Hannibal on kiintynyt perheeseensä. Hän on uskollinen ja rakastava aviomies. Hän on mennyt naimisiin Imilcen kanssa ennen sotaretkeään ja viettää leveää elämää vaimonsa ja hovinsa kanssa (he ovat hyvin rikkaita ja huvitukset kuvataan aristokraattisiksi). (1887, 106–107/119–120) Malchus on tervetullut kuuntelemaan sotasuunnitelmia sillä häneltä Hannibal ei halua salata mitään (1887, 120/136–137). Hannibal lähettää vaimonsa ja lapsensa laivalla Espanjasta Karthagoon turvaan (1887, 154/179). Hannibalin pitäessä päämajaansa Capuassa, jossa hänellä on Hentyn kirjassa oma linnansa, yhtään naista ei asu kyseisessä linnassa. (1887, 374/447). Hannibalin perintö jää Malchuksen pojille, joille Malchus siirtää vihan ja epäluottamuksen Roomaa kohtaan, sekä strategisen sodankäynnin taidon ja vielä ylevät aatteet⁴⁸. (1887, 383/459.) Henty kirjoittaa karthagolaisneuvoston olevan läpimätä (1887, 17/11) ja esittää ajatuksen, että Karthagolle Hannibal olisi parempi hallitsija diktaattorina kuin tyrannit näennäisen tasavallan johtajina. Neuvosto pelkää Hannibalia tämän kyvykkyyden takia (1887, 41–42/ 40–41). Henty kuvailee Karthagon senaattia systemaattisesti Hanni-

45 Välillä Henty jopa keskeyttää kertomuksensa todetakseen, jotain periaatteessa faktana pitämäänsä seuraavaan tapaan: ”[Hannibal] went among the young men of the guard, to all of whom he was personally known, greeting them with a cordiality and kindness which greatly gratified them. Malchus gazed at him with admiration. Fortunately an accurate description of Hannibal has come down to us. He was one who, even at first sight, won all hearts by his lofty and noble expression, by the kindness and sincerity which his face expressed. The Carthaginians, as a race, were short, but Hannibal was very tall, and his great width of shoulders testified to his immense strength. (1887, 85 / 94)”

46 Dodgen tapaan Henty ei säästele sanojaan Hannibalin kuvauksessa: Hannibalilla on lyhyt parta ja kullanuskea tukka. Hänen päätään kehystää kultainen vanne. Pitkä, suora nenä muodostaa otsan kanssa täydellisen profiilin ja vaikka hänen suunsa onkin tiukka, sen ilme on ystävällinen. Kasvot ovat ylevät, mutta normaalista ystävällisestä ilmeestään huolimatta hänen silmänsä voivat olla todella pelottavat taistelussa.

47 Hannibalilla on erikoiset sotavarusteet: kullasta tehty kolmikerroksinen rengaspaita, jonka päällä oleva paita hienoimmasta valkoisesta puuvillasta, sen päällä oleva hihatton tiukka nahkanuttukin on päällystetty kultaisilla panssarilaatoilla. Lisäksi Hannibal käyttää kultakirjailtua purppuraviittaa sekä punaisia sahviaaninahkaisia sandaaleita ja säärisuojia.

48 Hannibalin häviön serkku kääntää karthagolaiskenraalin voitoksi kasvattamalla poikansa näin ja ympyrä sulkeutuu, sillä Henty kertoo: Malchuksen suoraan alenevassa polvessa oleva jälkeläinen, Arminius ”...the leader of the Cherusei, assembled the German tribes and fell upon the legions of Varus, inflicting upon them a defeat as crushing and terrible as the Romans had ever suffered at the hands of Hannibal himself, and checking for once and all the efforts of the Romans to subdue the free people of Germany.” (1887, 383–384/459)

balin pahimpina vihollisina, jonka vika on ettei Roomaa voida miehittää (1887, 312/371). Hentyn kirjassa Hannibal pitää vihollistensa vetoomuksia Saguntumin puolesta arvottomina ja merkityksettöminä (1887, 148/172), muttei kuitenkaan ole yhtä julma kuin aikansa, vaikka näkeekin tarpeelliseksi surmata kaikki miespuoliset vankinsa eräässä tilanteessa (1887, 150/174). Hannibal nähdään kirjassa humanimpana ja armollisempaan sekä roomalaisia että italialaisia vankejaan kohtaan kuin roomalaiset omia vankejaan kohtaan (1887, 319/380). Kiehtova muunnelma Hentyn kirjassa (1887, 382/ 458) on, että Hannibal (joka on tietysti patriootti) onkin Karthagossa valtionmiehenä kahdeksan pitkää vuotta, joiden aikana hän taistelee uudistuksiansa puolesta kunnes joutuu maanpakoon vuonna 196. Kahdeksan vuotta tulee selvästi siitä, että Hannibal palasi Afrikkaan vuonna 202 eaa., mutta tuolloin hän ei lähdetekstien mukaan kylläkään vielä osallistunut politiikkaan. Yleensä teksteissä puhutaan yhdestä vuodesta, jonka aikana Hannibal olisi ollut *suffete* (vuosi 196 eaa.) ja uudistukset olisivat tapahtuneet tuon vuoden aikana. Henty onkin luultavasti laskenut, että vuodesta 202 eaa. vuoteen 195 eaa. on kahdeksan vuotta ja päättänyt esittää tapahtumat seikkailukirjaan sopivammassa valossa. Hentyn kirjassa Hannibal on kuvattu ihanteellisena miehenä, jota Hannibalin serkku Malchus nostaa jalustalle ja pyrkii matkimaan. Näin Henty käsitteellistää Hannibalin avulla sen, mitä yläluokkaisien miehen tulee olla: pojat oppivat kirjaa lukiessaan patriotismia, valtiolisten virkojen hoitamisen tärkeyttä ja sitä mitä seuraa kun valtiomies on korruptoitunut. Komeaksi ja yleväksi kuvattuun hahmoon on helppo peilata itseään. Käsittelen tarkemmin kappaleessa 4.2. sitä miten samankaltainen pelaaminen muodostaa Hannibalista aivan erityisen myytin myös faktakirjallisuuden pohjalta ja mikä tuo myytti on. Haluan vielä kuitenkin kiinnittää huomion siihen, että kun Hentyn kirja on kirjoitettu nuorille, tällä on omanlaisensa vaikutus paitsi siihen miten kirja otetaan vastaan, myös siihen, miten sen lukijat myöhemmin käsitteellistävät Hannibalin. Onhan suuri ero, lukeeko Hannibalista Landonin runon mukaisesti hahmona, joka piti sitkeästi kiinni vihastaan niin, että vannotun valan takia itkettiin verta, vai lukeeko Hentyn Hannibalista, jonka hienot ominaisuudet korostuvat tuon vihan yli. Jos emme aukotta uskokaan että lukeminen olisi vaikuttamassa ihmisen mielen muodostumiseen tai mielipiteiden syntymiseen, on kuitenkin muistettava, kuten St. Clair (2004, 1) huomauttaa, että niiden neljän vuosisadan aikana, jolloin printtimedia oli hallitsevassa asemassa lukemisen ajateltiin muokkaavan

ihmisen ymmärrystä, uskomuksia, mielipiteitä, identiteetin kokemusta, moraalialia, järkeä ja näin myös miesten, naisten ja lasten päätöksiä ja tekoja. Tämä vaikutti kirjoitustapaan.

Tultaessa suurten sotien kaudelle, Hannibalista saadaan oivallinen pasifismin väline tai sodan turhuuden kuvaaja. Sherwood kirjoittaa pasifistisia toiveita oltuaan ensin itse sotaintoilija. Hänen näytelmänsä muokkaa Hannibalista ihmistä, joka välittää toisista eikä halua sotia heitä vastaan. Tietysti hän tietää kirjoittavansa fiktiota. Näytelmässä on selkeä kuvaus siitä, miten Hannibalin mieli on vähän kerrassaan muuttunut sotaretken aikana, aivan kuten Sherwoodille itselleen kävi ensimmäisessä maailmansodassa. (Rabel 2010, 36; 43; 44.) Hannibal kuvaa itseään voimana, jota jumalat inspiroivat tuhoamaan Karthagon viholliset. Hän ei ole ollut yksilö sitten lapsuutensa, jolloin vannoi Ba'alin alttarilla Rooman tuhoa. (Sherwood 1928, 120–121.) Rabel (2010, 51) yhdistää Leckien trilogian ensimmäisen osan Sherwoodin näytelmään, joskaan yhtymäkohta ei ole niin selkeä kuin elokuvissa, joita Sherwood on inspiroinut⁴⁹. Olen itsekin ollut taipuvainen näkemään yhtymäkohtia Sherwoodin ja Leckien välillä, tosin hyvin väljästi. Rabelkaan ei poimi yksityiskohtia sellaisenaan esiin, vaan käsittelee vain Leckien trilogian ensimmäisen osan loppua: ”In Ross Leckie’s novel, Hannibal engages in desperate internal dialogue with himself after Cannae and comes to believe that like Oedipus, Ajax and Orestes, he is guilty of hamartia. Unfortunately, by the end of the novel Hannibal—along with the reader—is left uncertain about the nature of this hamartia.” Kiinnitin samaan asiaan huomiota, ja näen myös tietynlaista yhteneväisyyttä Sherwoodin ja Leckien välillä siinä, miten nainen nousee tärkeäksi hahmoksi keskelle sotaa. Siinä missä Sherwoodin näytelmän nainen saa aikaan positiivisen muutoksen, Leckien kirjan nainen vain pahen-

49 Earl H. Emmons (ja tämän ”short comic epyllion entitled Victoria”) näyttää Hannibalin, joka muuttaa rakkaudesta mieltään Cannaen jälkeen. Edgar G. Ulmerin (1960) ohjaamassa Hannibal elokuvassa on selvät viitteet Sherwoodiin, vaikka tämä jää mainitsematta. Siinä Hannibal rakastuu Sylviaan, joka on Fabius Maximuksen sisaruksentytär eikä suinkaan vaimo. Sylvia myös tulee haudatuksi elävältä, joten hänen kohtalonsa on erilainen kuin Amytisin. Jupiter’s Darling elokuvassa (ohj. George Sidney, 1955), joka on kevytmielinen musikaali, on myös Sherwoodin inspiroimaa materiaalia. (Rabel 2010, 51.) Rabelin mukaan ainoat muistettavat huumorin hetket kyseisessä teoksessa ovat kohdissa, joissa elokuva erottautuu Sherwoodin näytelmästä. Siinä Amytis on Fabiuksen morsian, joka ei suostu tämän pyynnöistä huolimatta menemään naimisiin, vaan karkaakin Hannibalin kanssa, joka viime hetkellä jättää Rooman pystyyn vain koska Amytis suostuu lähtemään hänen mukaansa Karthagoon. Siinä missä näytelmän Amytis hymyilee lopussa surumielisesti vilkuttaen karthagolaisille, elokuvan Amytis ratsastaa Hannibalin mukana maalatuuilla elefanteilla. (2010, 52.)

taa tilannetta. Ihminen tulkitsee todellisuuttaan sen valossa, mitä hän on kokenut⁵⁰. Tutkimuskaudellani tapahtuu hiljattainen muutos, joka saa asiat näyttämään erilaisilta. Koska Hannibalia halutaan ihaila, hänen ihailunsa täytyy siirtää toisenlaiselle areenalle. Hän ei voi olla enää se nerokas sotapäällikkö, jota Napoleon halusi matkia, vaan hänestä täytyy tulla inhimillinen. Tavallaan Leckien tapaa kirjoittaa voi katsoa yhtenä kärjistyneenä linjana, jonka kirjoittaja voi valita sodan kamaluuden tultua tavallisen ihmisen tietoon dokumenttien ja globaalin välimatkan lyhentymisen myötä. Siinä missä informaation kulku on auttanut meitä näkemään, miten toisella puolella maailmaa kärsitään, on se tuonut muassaan inhoa todellisuutta kohtaan. Leckien kirjan todellisuus kuvaa tätä inhoa yksityiskohtaisella, raakalaismaisella tarkkuudella. Vielä modernin kauden esimerkeissäni vastaavaa inhoa ei löydy. Sherwood, joka on sodassa muuttunut pasifistiksi, ei käsittele sodan todellisuutta. Sherwoodin näytelmässä Hannibal on ilmeisesti näytelmäkirjailijan omakuva⁵¹. Sherwood myöntää, että hänen näytelmänsä ”sai inspiraationsa häpeämättömästä nuoruuden sankaripalvonnasta Hannibalia kohtaan ja on suorastaan romanttinen.” (1928, xli) Rabel huomauttaa (2010, 35), että Sherwood jatkaa roomalaisten retorikkojen perinnettä omalla näytelmällään. Myös roomalaisilla oli tapana pyrkiä arvaamaan syitä Hannibalin Cannaen jälkeisiin tekoihin pitämissään puheissa (joiden aiheena oli *dirus Hannibal*⁵²), mikä tiedetään siksi että Juvenaloksen satiirissa [7.160–64] mainitaan kyseiset puheet. Sherwoodin näytelmä oli Broadway-menestys vuonna 1927 (Rabel 2010, 33). Ei siis ole mikään ihme, että myös Sherwoodilla on ollut oma roolinsa Hannibal-kuvan rakentumisessa. Sherwoodin omia vaikuttajia ovat Livius, H.G. Wells ja Mommsen (Rabel 2010, 35). Sherwoodin näytelmän esipuheessa (1928, xii-xiii) Hannibalin taitoja käsittelevä pätkä perustuu William O’Connor Morrisin kirjaan⁵³ ja mainitut taidot ja tiedot ovat pähkinänkuoressa: ylittämätön sotilas, diplomaattinen nero, poliittisesti näkemyksellinen, patriootti, epäitsekäs, eräs parhaista johtajista, nerokas. Sherwood kertoo näytel-

50 Esimerkiksi: ”...it is good to remember that in history what people believe happened is often more important than what really occurred.” McAlister, Lyle N. *Spain and Portugal in the New World: 1492–1700*. Oxford University Press. Printed in the United States of America. 1984, 9.

51 ”HANNIBAL is tall, thin, dark—quiet and surprisingly unemphatic in his speech—rather different in his manner. He is obviously terribly tired, but he has trained himself to such a point that he can readily ignore fatigue. He is the sort of man who is apparently none too powerful physically, but manages to exist on an inexhaustible supply of reserve strength. He provides not only the brains which direct his army, but the vitality which animates it. He is regarded with absolutely unqualified respect by his officers and men alike; his mildest whisper is instantly obeyed.” (1928, 85.) Samaa mieltä on myös Rabel 2010, 44.

52 *dirus* on latinaa ja tarkoittaa ”pelottava, julma, kamala, hirveä; raivokas”.

53 *Hannibal, Soldier, Statesman, Patriot: And the Crisis of the Struggle Between Carthage and Rome*. (1897) G. P. Putnam’s sons.

mänsä esipuheessa, että koska oli mahdollista että Hannibal oli yksinkertaisesti muuttanut mieltään Roomaan hyökkäämisestä ja olisi ollut vaikea saada näitä mielenmuutoksia näkymään muuten, hän keksi Amytisin jonka kanssa Hannibal saattoi keskustella ja sitten muuttaa mieltään (1928, xxxviii). Näin Sherwood pystyy selittämään, miksi Hannibal marssikin Capuaan Rooman sijasta. Sherwoodin Hannibal ei vaikuta kovin hyvältä strategilta. Oikeastaan Hannibalista saa sellaisen vaikutelman, että hänet on sotajoukon mukana tuotu paikalle vain jotta Sherwood saisi esittää oman pohdintansa sodan hyödyttömyydestä (senkin Amytisin suulla). Silti Hannibal kuvataan sellaiseksi, jota miehet heti puolesta sanasta tottelevat. Sherwoodin näytelmä ei kerrokaan strategian mestarista, vaan uskonsa menettäneestä miehestä, joka on joutunut tilanteeseen jossa pallo pyörii hirveää vauhtia eteenpäin eikä hän pysty pysäyttämään sitä – ei millään elämän alueella. Lisäksi Sherwood on sitä mieltä, että vaikka Scipio olikin alkuun Hannibalin vihamies, heistä tuli lopulta ystävykset⁵⁴ (1928, xxxv) ja jo ennen tätä Scipio ihaili Hannibalia upseerina ja herrasmiehenä (1928, xxxiv). Tuollainen ystävyys olisi tavallaan rauhan luomista kahden sotivan kansan välille, eräänlainen Roomeo ja Juulia ystävyys. Leckien kirjoissa tärkeintä on hänen Hannibalin suulla tapahtuva pohdintansa kaiken turhuudesta ja menetyksistä. Hannibal ei ole siis Leckiellekään mikään strategi. Molemmille on yhdentekevää onko Hannibal strategi vai ei. Hänessä tärkeintä on emotionaalinen asioiden käsittely hieman teennäiseksi jäävällä mutta syvällisenä esiintyvällä pintatasolla. Leckie jää jankuttamaan, miten Hannibal ei oppinut tuntemaan roomalaista mieltä ja kuinka hän ei kokenut olevansa ihminen. On vaikea sanoa, mitä Leckie yrittää lukijalle opettaa, mutta jäljelle jää ontto olo. Sherwoodilla ja Leckillä on jotain yhteistä. He molemmat käsittelevät (kumpikin omalla tavallaan pinnallisesti ja liian vähin perustein) elämää suurempia kysymyksiä. Sherwoodille tärkeäksi näyttää nousevan sodan turhuus, Leckielle menetyksen tuska ja inhimillinen sokeus.

Yllä olevissa esimerkeissä Hannibalin käsittely vaihtelee ja ne asiat, joita Hannibalin

54 Tämä on mielenkiintoinen ajatus, joskaan ei kovin uskottava. Esimerkiksi Scullardin mukaan (1970, 125) todellinen rauha vaati Scipion mielestä Hannibalin täydellistä häviötä, pelkkä karkotus Italiasta ei olisi riittänyt. Siksi Scipio ei suostunut vihollisen ehdotuksiin vaan päätti, että omalla nerokkuudellaan hän pystyisi pääsemään vaikeuksista eteenpäin. Roomalaisten pelko Hannibalia kohtaan auttoi Scipiota nousemaan vaalivoittoon (1970, 192). Samassa yhteydessä Scullard kertoo, että Scipio ilmeisesti hakeutui politiikkaan juuri vallalla olevan pelon ja epäluottamuksen ilmapiirin tähden ja tiesi kuinka Hannibalin viha Roomaa kohtaan voimistuisi, kun roomalaiset olivat ajaneet Hannibalin maanpakoon.

voidaan nähdä merkitsevän ovat hyvin erilaisia. Barthesin mukaan (1994, 176) ruusukimpusta saadaan intohimon symboli ja nämä ”intohimoistetut” ruusut (termi on suomentajan) ovat symbioottisessa olotilassa jossa ruusuja ja niiden kantamaa viestiä ei voida erottaa. Samaan tapaan opetustarkoituksessa käytetty Hannibal on yhdistetty erottamattomasti opetusviestinsä kanssa. Olemassa olevat tekstilähteet puretaan osiksi ja yhdistetään uudelleen fiktion maailmassa ja niissä Hannibalin maine, Hannibalin historiallisuus saa symboliarvon. Polybioksella puolestaan opettavaisuus yhdistyy olennaisena osana Hannibalin historiankirjoitukseen. Kuten on todettu, historiankirjoituksella ja fiktiivisillä kertomuksilla joissa historiaa käsitellään on erilainen konteksti ja fiktiivisissä teksteissä käsitellyt faktat eivät ole sama asia kuin faktatekstissä käsitellyt faktat (Veivo 2011, 183). Tekstin esittämä maailma on välitön objekti; asiat jotka tekstissä on ovat olemassa semiosiksen kautta. Vaikka esitetty maailma olisi faktuaalinen, se on kuitenkin esitys tästä maailmasta ja siksi ”fiktion ja faktan ero perustuu representaation perusteella tehtyihin johtopäätöksiin” (Veivo 2011, 104). Kun kirjoittajan tarkoituksena on antaa jokin opetus tai esittää jokin todelliseksi koettu seikka todellisen henkilön kustannuksella, opetustoimenpide muuttaa kirjoittamisen luonnetta. Tullaan siihen, miten lopulta se kenestä kirjoitetaan ei enää ole olemassa itseään vaan vain kirjoituksia varten. Hänestä ei jää jäljelle kuin tekstivana, joka sekään ei ole hänen omansa. Tämä on Saidin (2011, 216) tapaan hahmotettuna orientalismin ytimessä.

4. Orientalismi Hannibalin käsittelyssä – onko Hannibal ”meidän” vai ”heidän”?

Haluan käsitellä seuraavaksi Edward Saidin ajatusten pohjalta sitä ristiriitaista vyyhteä, joka liittyy *Hannibal myytin* sidoksiin. Kuten Barthes on todennut: ”On [...] olemassa vahvoja ja heikkoja myyttejä. Ensin mainituissa politiikan osuus on välitön ja depolitisoituminen yhtäkkistä; jälkimmäisissä objektin poliittinen laatu on värin tavoin *haalistunut*, mutta mikä tahansa voi taas voimistaa sen raa’alla tavalla.” (1994, 202) Hannibal-myyttiin sitoutuu usean eri kauden poliittisia tavoitteita ja pyrkimyksiä. Barthesille myytti on aina poliittinen (1994, 203) ja käsitteenä myytti on liukuva ja historiallinen eikä se siksi välttämättä pysy samana vaan voi muuttua, purkautua tai kadota kokonaan (1994, 183).

Karthago esitetään usein pahana ja Hannibal hyvänä, ikään kuin nämä kaksi eivät liittyisi toisiinsa olennaisesti. Hannibalista tulee ”yksi meistä” ja Karthagosta tulee ”toinen”. Tätä ei kuitenkaan pidä ottaa aivan todesta. Hannibal ei koskaan ole täysin vapaa Karthagosta, kuten myöhemmin osoitan. Said kirjoittaa, että jo Iliaksen aikoina tehtiin selvä ero idän ja lännen välille (2011, 60), joten kreikkalaisten tapa hahmottaa muut kansat voidaan nähdä ainakin jossain määrin erotteluhakuiseksi ja toiseuttavaksi. Myös Polybioksen tavasta kirjoittaa Karthagosta verrattuna Roomaan voi nähdä tällaisen tendenssin⁵⁵. Karthago edustaa sitä pelottavaa orienttia, josta Hannibal pyrkii pysymään poissa ja myös tämän teeman aloittavat oikeastaan jo antiikin kirjailijat. Esimerkiksi Silius Italicuksen fiktiivisessä runoelmassa Hannibal ei halunnut lähteä Italiasta, joka oli muodostunut tälle enemmän kodiksi kuin Karthago ja niinpä *Punicassa* kuvaillaankin kuinka kenraali kyynelehtii joutuessaan lopulta lähtemään (1961b, 455).

4.1. HANNIBAL ORIENTALISTISENA SUBJEKTINA

Seuraavaksi tutkin orientalistisen hahmottamisen tapaa Hannibalin suhteen Saidin (2011, 119) väitteen varassa: ”Modernin orientalismin älylliset ja institutionaaliset rakenteet ovat [...] riippuvaisia [...] neljästä 1700-luvun virtauksesta eli laajenemisesta, historiallisesta kohtaamisesta, ymmärtävästä eläytymisestä ja luokittelusta. Ilman niitä orientalismia ei olisi ilmaantunut.” Tässä suhteessa Hannibalia kannattaa tarkastella esimerkkinä orientalistisesta perinteestä, eräänä niistä aiheista, jotka orientalistit ottivat omakseen. Kuitenkaan en halua kirjoittaa pelkästään sen varassa mitä Said on kirjoittanut, vaan pyrin tuomaan keskusteluun uusia näkökulmia. En siis täydellisesti noudattele Saidin ajatusta, vaikka periaatteessa allekirjoitankin sen itse. Käytän silti Saidin jaottelua myös Hannibalin käsittelyn hahmottamisessa apuna.

55 Jo Polybioksen kuudennessa kirjassa, jonka fragmenteissa Rooman ja Karthagon poliittisia järjestelmiä vertaillaan, Polybios myös vertailee Roomaa ja Karthagoa Rooman eduksi: VI 56 1-4 esittää, että avoin lahjonta on Karthagossa tyypillistä myös valtion virkoihin ehdolla olevien keskuudessa, mutta Roomassa siitä saa kuolemantuomion, VI 51 1-8, että vaikka Karthagon perustuslaki oli aluksi parempi, se oli degeneroitunut ja rappeutunut Hannibalisen sodan alkuun mennessä ja VI 52 5-11, että Rooman poliittinen järjestelmä oli Karthagon järjestelmää parempi myös siksi, että roomalaiset taistelivat omiensa puolesta toisin kuin karthagolaisten leivissä olevat palkkasoturit ja lisäksi Italialaiset olivat Polybioksen mielestä voimakkaampia ja rohkeampia kuin fonikialaiset ja afrikkalaiset.

Ensinnäkin laajeneminen. *Laajeneminen* voi tarkoittaa paitsi fyysistä laajenemista, myös tietojen ja ”käsittelymaaperän” laajenemista. Samalla kun on tapahtunut laajenemista Saidin (2011, 119) tarkoittamassa merkityksessä, on myös tapahtunut kuvitteellisen ja todellisen maantieteen välisten suhteiden pienenemistä (Said 2011, 97). Ilman laajenemista historiallinen kohtaaminen ei toteudu. *Historiallinen kohtaaminen* Hannibalin kanssa tapahtuu lähinnä tekstivälitteisesti. Korkeintaan niitä paikkoja, jotka yhdistetään itseensä Hannibaliin voi enää käydä etsimässä (kuten Alppien ylityspaikkaa, josta ei ole syntynyt vankkaa yksimielisyyttä tai tietysti voi käydä paikanpäällä tunnetuissa maantieteellisissä kohteissa kuten Trasimenusjärven rannalla tai Karthagossa). Jos Hannibal kuvitellaan jossain paikassa käymällä tai tekstejä lukemalla oikeasti kohdatuksi, tapahtuu kategoriavirhe. Historiallisella kohtaamisella voitaisiin mielestäni tarkoittaa lähinnä antiikin tekstien tutkimusta, olivatpa ne faktaa tai fiktiota, *tekstuaalisen Hannibalin* kohtaamista. Varsinainen historiallinen kohtaaminen on tapahtunut jo ennen Polybioksen kirjoittamaa historiikkia, joten myöhemmille kirjoittajille ei ole jäänyt muuta mahdollisuutta kuin kohdata kuvauksia Hannibalista tai sitten rakentaa oma mielikuvansa Hannibalin mahdollisesta olemuksesta (molemmista on hyviä esimerkkejä modernilta kaudelta⁵⁶). Hannibalin kuvauksessa ja sen kuvauksessa, miten Hannibal on kohdattu on käyty läpi jopa saippuaopperamaista keskustelua. Kohdatessaan antiikin aikaisia tekstejä modernit ja myöhäismodernit kirjoittajat joutuvat tuottamaan tekstuaalisia vastineita, jotka määrittyvät antiikin aikaisten tekstien kautta. Esimerkiksi Hannibalin julmuus laitetaan yleensä sodan nimiin moderneissa ja myöhäismoderneissa lähteissäni (toisin kuin antiikin aikaan kirjoitetussa materiaalissa). Julmuutta vähentää, että on sota, ja sota oikeuttaa julmuuden koska se on julma luonnostaan. Emme siis kohtaa kuvausta julmasta kenraalista, kohtaamme kuvauksen julmasta sodasta. On kuin sota olisi olio, joka saa aikaiseksi pahoja asioita, joista Hannibalia ei haluta syyttää. Hannibalin historiasta kirjoitettu ei aina ole Hannibalin historiaa. Se on monesti pikemminkin ei-roomalaisuuden ja roomalaisuuden historiaa. Hannibal ei ole läsnä, hän pystyy olemaan jotain joko vahvistuksen kautta (kyllä, tuo kuva on Hannibal) tai sitten olemalla olematta jotain (ei, tuo kuva ei ole Hannibal). Hän on ei-epäreilu, ei-petollinen, ei-juonitteleva. Tällä tavalla asiaa lähestyvät lähteet – yrittäessään luoda positiivisen kuvan Hannibalin luonteesta – onnistuvat

56 Faktakirjailijoista Mommsen, Dodge ja Morris kuvailevat Hannibalia, kertomakirjallisuudessa kaikki kirjoittajat kuvaavat Hannibalin jollain tavalla. Runon kuvissa Landonin kuvailussa puututaan jopa Hannibalin ulkonäköön, mutta Byron jättää Hannibalin viitteelliselle tasolle. Näytelmäkirjailijoista Sherwood kuvailee Hannibalin tarkasti.

luomaan vain negaation roomalaisten mielipiteestä Hannibalin luonteesta. Koska Hannibalia ei voida kohdata luonnossa, Hannibalista tulee nykyisyydestä muinaisuuteen päin suuntautuvan rekonstruoinnin tuote, Hannibal on edelleen ”toinen”, jota katsellaan ulkopuolisena. On kuin moni ottaisi valokuvan roomalaisten teksteistä, koska ei pysty ottamaan valokuvaa Hannibalista itsestään ja tekisi valokuvasta negatiivin ja kuvailisi sitten Hannibalia löytäen mielestään hyviä perusteita omalle väitteelleen. On myös mahdollista, että Hannibalille pyritään tekemään oikeutta, tai pyritään neutraaliuteen, jota antiikin aikaisista kirjoituksista ei ole löytynyt. Esimerkiksi Frankon mukaan (1994, 154) roomalaiskirjailijoiden yleisenä tapana on käyttää termiä *Carthaginiensis* neutraalisti, mutta *Poenus* on negatiivisessa kirjoittelussa käytetty termi. Kaikkein selkeimmät esimerkit ovat Liviuksen tekstissä: ”Livy exalts the *Romanus* by denigrating the *Poenus*, not the *Carthaginiensis*.” Lisäksi termi *Poenus* voi Liviukselle merkitä koko puunilaisarmeijaa, tai pelkästään Hannibalia ja usein on jopa epäselvää onko Livius tarkoittanut erotella näitä kahta toisistaan⁵⁷. Franko muistuttaa: ”we must realize that *Poenus* is not just an ethnic identification; it is the term of choice for negative stereotyping, the term of choice for anti-Punic discourse.”⁵⁸ Lisäksi, liittyen edelliseen puheenvuoroon, on mielenkiintoista huomata, että jos roomalaiset ovat ylentäneet itseään alentamalla Hannibalia, modernin ja myöhäismodernin ajan kirjallisuudessa vaikuttaisi olevan päinvastainen suuntaus: Hannibalia ylennetään alentamalla roomalaisia. Selkeästi tämän näkee varsinkin Mommsenilla, Dodgella ja Canterilla, mutta se on myös nähtävissä muilla kirjoittajilla. Myöhemmät faktatekstit pyrkivät pois tällaisesta tavasta kirjoittaa, mutta ovat kuitenkin pakotettuja jumiutumaan siihen tietyllä tavalla. Tapa, jolla Hannibalista on aiemmin kirjoitettu juututtaa nykyiset kirjoittajat tähän negatioiden kehään, joka näkyy vähintään viitteissä Canterin artikkeliin. Kun viittaa Canteriin, viittaa kuvaan joka on selkeä negatio, mutta sillä ei ole mitään tekemistä Hannibalin kanssa.

Seuraavaksi *ymmärtävä eläytyminen*. Nähdäkseni tätä tapahtuu usealla eri tavalla. Antiikin aikaisissa teksteissä Hannibalin kuvan muodostuminen tuhoon tuomitun yrityksen ja lapsesta asti kannetun vihan pohjalta (esim. faktassa Liviuksella ja fiktiossa Silius Italicuksella) on muovannut myöhempiä tapoja käsitteellistää Hannibalin vaikeudet ymmärtävän

57 Franko 1994, 154.

58 Franko 1994, 158.

eläytymisen suuntaan. Modernilla aikakaudella varsinkin Dodge on nähnyt Hannibalin traagisena sankarina, vaikka selkeä suuntaus onkin ollut vähentää kuvauksen traagisuutta ja nostaa esiin järkipäisyyttä, Hannibalin kykyä taktikoida ja ennakoida. Mielestäni onkin kaksi pääasiallista tapaa lähteä kuvaamaan Hannibalia: Polybioksen akateemisempi, järkisyitä etsivä tapa ja Liviuksen teatraalisuuteen taipuvainen, tunteenomaisempi tapa. Molemmat hyödyntävät ymmärtävää eläytymistä: Polybioksen ymmärrykseen kuuluu tapa arvioida miksi Hannibal on toiminut tietyissä tilanteissa määrätyn tavoin. Polybios on voinut arvioida, että Hannibalin mielenliikkeet ovat vaikuttaneet hänen ratkaisuihinsa (kuten nuoruuden intomieli ja sotilaallinen kunnianhimo). Fiktio puolella on ollut enemmän tapana noudattaa tragedian perinteitä, kun taas fakta on pyrkinyt modernilla kaudella eroon teatralisesta kuvausmallista. Faktakirjallisuudessa on etsitty uusia todisteita: esimerkiksi arkeologisia, psykologisia ja tekstin tulkintaan liittyviä. Fiktio hyödyntää aikakaudelta toiselle emotionaalisia kuvioita, joiden tarkoitukset ovat kuitenkin ainakin käyttämäni materiaalin perusteella katsottuna varsin sekalaisia. Luulisi, ettei Hannibalin kaltaista hahmoa tutkiessaan pääsisi lukemaan strategioiden lisäksi kovin paljon muuta. Hannibalhan tunnetaan yleisesti strategian isänä. Kun lukee faktatekstejä voi nähdä, ettei näin kuitenkaan aina ole. Fiktiotekstejä lukiessaan voi puolestaan joutua huomaamaan, ettei Hannibalin tehtäväksi olekaan annettu olla strategi, vaan hänestä on tehty opetustarina, kuten Sherwoodin tai Leckien tapauksessa, tai yksinkertaisesti (melo)draama viidessä näytöksessä, kuten Fife-Cooksonin *Hannibal and Katharna* –näytelmässä (1893). Karthago puolestaan näyttäytyy teksteissä usein toivottomana tapauksena, mistä muodostuu monelle selventävä tekijä Hannibalin lopullisessa häviössä. Ehkä eniten yhdenmielisyyttä löytyykin nimenomaan Karthagon surkeasta tilasta. Karthagon tilanteen ”ymmärretään” vaikuttavan tietyillä tavoilla. Milloin puhutaan läpimädistä oligarkeista, milloin laiskasta Karthagosta, milloin ymmärtämättömistä ja kateellisista maanmiehistä, jotka estivät Hannibalia onnistumasta. Toisinaan Hannibalin joukot ovat rohkeita sotureita, toisinaan epämääräinen, sekalainen roskasakki. Hannibalilla on myös eri kirjoittajien mielestä erilainen suhtautuminen armeijan laiskistumiseen. Toiset ”ymmärtävät” miksi hänen miehensä ovat laiskistuneet Capuan luksuselämässä, mutta toiset eivät usko laiskistumisen todennäköisyyteen vaan ”ymmärtävät” että kyseessä on valhe. Esimerkiksi Lancel kertoo, että Aurelius Victorin (n. 320–n. 390 jaa.) mukaan [*De Caesaribus*, 37, 3] Hannibal laittoi sotilaansa istuttamaan oliivipuita koska pelkäsi toimettomuuden vaikut-

tavan heihin tuhoisasti. Lancelin mielestä vaihtoehto on uskottava ja hän ajoittaa oliivipuiden oletetun istutuksen vuoden 203 ja 202 välille, jolloin Hannibalin päämaja sijaitsi Hadrumetumissa (Soussessa). Vaihtoehtoisesti istutus olisi voinut tapahtua vuosina, jotka edelsivät Hannibalin *suffeteksi* tuloa, mutta kun tämä oli jo hävinnyt Scipiolle Zamassa (eli aikavälillä 202–196 eaa.). Väitettä mahdollisesti tukemaan Lancel kertoo, että *Bellum Africumin* (97, 3) kirjoittajan mukaan puolitoista vuosisataa myöhemmin Byzaciumissa tuotettiinkin valtavasti öljyä. (1995, 277.) Moni kirjoittaja kokee ymmärtävänsä, mitä Hannibalin olisi ollut luontevinta tehdä. Usein toistetaan, että Hannibal ei ajatellut kuten vihollisensa, ettei hän ymmärtänyt roomalaista mieltä, vaikka usein lisätään, että hänellä oli kyky samastua vihollisen ajatteluun. Tällainen väite perustuu sille, että kirjoittaja kokee voivansa tulkita, mitä tai ainakin miten Hannibal historiankirjoituksen perusteella ajatteli. Kuitenkin tässä tapahtuu harha. Kuten Harri Veivo (2011, 82) toteaa, se että tekstillä on rajat on paitsi materiaallinen fakta, myös ”tekstin rakenteellinen tekijä,” ja ”vaikka lukiessa tekstissä kaiku parhaillaan koko kirjallisuuden historia ja liki loputon joukko yhteiskunnan ääniä, vaikka lukeminen ei lopu viimeiseen sanaan vaan jatkuu sisäisissä ja ulkoisissa dialogeissa ehkä lukijan koko elämän ajan, niin silti on perusteltua erottaa lukeminen toimintana siitä empiirisestä kulttuurintutuksesta, johon lukeminen kohdistuu.” Hannibalia ei voi löytää tekstin perusteella. Olisi vaikea yrittää etsiä kirjailijaa omasta tekstistään, mutta on mahdotonta löytää kirjailijan tekstin perusteella ajatuksia, joita kirjoittamisen kohde on ajatellut.

Neljänneksi *luokittelu*. Hannibalia on luokiteltu kautta historian erilaisiin kategorioihin vaihdellen traagisesta sankarista julmaan viholliseen ja älykkääseen patrioottiin. Nähdäänkö Hannibal tosiaan nykyään enemmän subjektina kuin objektina kuten Shean väittää? Voi olla. Muutokset eivät kuitenkaan ole niin dramaattisia, että kaikki kerronta olisi yhtäkkiä muuttunut pelkästään järkiperäiseksi. Esimerkiksi 1800-luvulla kirjoittaneelle Dodgelle Hannibal on – paitsi tekijäsubjekti, henkilö jonka tekemisistä voidaan kertoa – objekti, kohde, jota ihailta. Mommsenille, joka kirjoitti ennen Dodgea, hän kuitenkin on enemmän subjekti, tekijä, josta voidaan todeta kuten Kaarlo Kramsu runossaan⁵⁹ Jaakko Ilkasta: ”Tuo teot suuret kunniaa: / Tok’ viedä voivat muuhun”. Samankaltaista ihailua on

59 Ilkka. Teoksessa Kramsu, Kaarlo. Runoelmia. Porvoo: Werner Söderström. 1887, 33–36 [<http://verkkokirjasto.ouka.fi/oulunarkki/kirjat/3613runoelmia.pdf>] Runossa on samankaltainen romanttinen paatos kuin Hannibalista kirjoitetuissa teksteissä 1800-luvun lopulla.

Mommsenin tekstissä Hannibalia kohtaan. Dodge puolestaan ihannoi Hannibalia enemmän tragiikan pohjalta, traagisena hahmona, jonka epäonnisuus on Dodgelle jatkuva teema. Hannibalin suuruus kasvaa epäonnisuudesta. Dodge tekee tahtomattaan Hannibalista reppanan, uhrin, joka ei mahda mitään ympäröivälle maailmalle. Kuva on hyvin ristiriitainen, sillä toisaalta Hannibal on Dodgen mielestä myös niin kyvykäs, että yksin hän on voinut esimerkiksi estää Karthagon häviön⁶⁰ kun Karthago on jo poliittisilla toimillaan (tai niiden puutteella) käytännössä hävinnyt sodan. Fiktiossa Hannibalista saa helposti tehtyä traagisen sankarin tai antisankarin. Olen Vessey'n kanssa samaa mieltä Hannibalin anti-sankarin roolista Punicassa. Myös Liviuksella Hannibalista muotoutuu antisankari. Sankarin roolin Hannibal saa traagisessa muodossa Dodgella ja romanttisessa muodossa Sherwoodilla. Myöhemmin Hannibalista tulee aihe, jota käsitellään eikä sankari jota ihailaan. Hannibalin toimia tutkitaan lähes kliinisellä otteella. Luokittelua esiintyy jatkuvasti paitsi Hannibalin ja Karthagon, myös roomalaisten suhteen. He ovat jotain. University of Houston-Downtownin psykologian apulaisprofessori Kristin J. Anderson käsittelee tätä aihepiiriä kirjassaan, jolle hän on tahallisen ironisesti (2010, 18) antanut nimen *Benign Bigotry. The Psychology of Subtle Prejudice*. Andersonin valaisevasti koostettu kirja on teoria- ja tutkimustulospainotteinen⁶¹. Andersonin (2010, 19) mukaan stereotypiat ovat aina vahingollisia kohteelleen, vaikka ne olisivat positiivisia stereotypioita. Stuart Hall (1992, 283) kirjoittaa hauskan pisteliäästi tällaisista stereotypioista: ”Mustat – oi miten rytmisiä, miten *luonnollisia* – ovat ’syntyneet tanssijoiksi’. Yksikään katujen popshow ei ole täydellinen ilman heidän liikehdintäänsä. Heistä on tullut ’urbaanin tyylin’ etuoikeutettuja merkitsijöitä. Toisaalta kolmannen maailman riippuvaisiksi ihmisiksi palautettuihin he eivät selviäisi päivääkään ilman länsimaiden suojelusta ja tietotaitoa.” Tällainen luokittelun tapa tekee eron mustan ja ei-mustan (tai minkä tahansa kahden ryhmän) välillä. On tyypillistä, että kategorisointi perustuu tuskin koskaan kokemuksille itse ryhmistä: useimmiten luokitteluissa kohteen (kuten karthagolaisten tai Hannibalin, jota kukaan kirjoittajista ei ole edes tavannut) päälle heijastetaan vain uskomuksia ja mytologioita. (Anderson 2010, 18.) Luokittelujen toiminnasta on kaikkein tärkeintä tajuta, että kun

60 Myös esim. Silius Italicus (1961b, 451)

61 ”most of the research I describe in this book is from studies conducted in the US with American participants. [...] I include some anecdotes in this book. However, this book much more heavily emphasizes coverage of systematic research studies using experimental methods. To the extent that I rely on anecdotes, I do so only to illustrate patterns found in studies. In other words, any anecdotes I report are supported by empirical research studies.” (Anderson 2010, 18)

synnytetään kategoriat 'me' (ingroup) ja 'he' (outgroup) tapahtuu ns. 'outgroup homogeneity effect'⁶²; "Outgroup homogeneity is the technical term for our social experience that "they all look [or act] alike." This occurs when people are judged in terms of their social identities and their membership in a specific group, rather than on the basis of their individual attributes and characteristics." (Anderson 2010, 33). Vaikka rodun käsitteen biologisesta pohjasta on luovuttu, sillä on yhä vahva sosiaalinen merkitys, kuten Anderson mainitsee (2010, 32) jatkaen, että tärkeää on huomata että kaikki kategorisoinnit ovat "highly plastic and dynamic and not the stable or objective things we think they are. Categories themselves are not intrinsically meaningful – we make categories meaningful". Kaikki edellä kirjoitettu on tärkeää ottaa huomioon, kun aletaan tarkastella modernin ja myöhäismodernin Hannibal-kuvan rakennusaineiksia. Erityisesti siinä, miten modernin ja myöhäismodernin kauden kirjoituksissa valitaan sanat on huomattavissa ilmiö, jonka mukaan Anderson on antanut kirjalleen nimen: "benign bigotry often manifests in giving one group the benefit of the doubt, while other groups that are stereotyped are held to tight standards" (2010, 44). Tätä periaatetta noudattamalla voimme tunnistaa sisäryhmien ja ulkoryhmien (tai meidän ja heidän) rakenteita myös tieteellisistä kirjoituksista. Favoritismi voi ilmetä paitsi toisen alistamisena myös toisen näennäisen neutraalina kohteluna ja oman ryhmän yliarvioimisena (esimerkiksi niin, että ryhmä uskoo kaikilla ihmisillä olevan yhteiset normit ja ne jotka eivät noudata näitä normeja nähdään moraalisesti arveluttavina ja ryhmän arvoille uhkana) (Anderson 2010, 49). Tilanteessa, jossa kaikki on muuten tasapainossa on todistetusti todennäköistä, että ryhmästä, johon yksilö itse kuuluu uskotaan parempaa kuin sellaisista ryhmistä, joihin yksilö ei kuulu (2010, 50). Lisäksi on olemassa nk. 'ultimate attribution error', jolla tarkoitetaan yksilöiden tapaa luokitella oman ryhmänsä ja muiden ryhmien tekoja: "the tendency to attribute the desirable actions of ingroup members to something internal and undesirable actions to something external. The reverse is true for outgroup members. Their positive behavior is attributed to external circumstances (e.g. luck, accident), while their undesirable behavior is attributed to internal characteristics (e.g. flawed character, low intelligence). For example, people tend to make internal attributions about poor people (e.g. they are lazy, dumb) more often than external attributions (bad luck, unjust economic system)" (Anderson 2010, 51). Esimerkiksi hollantilaisilla osallistujilla tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, miten osallistujien

62 Anderson 2010, 33–37.

mielestä se että Hollanti kolonisoï Indonesiaa johtui yleensä 'tilanteesta', kun taas se että Saksa valloitti Hollannin oli puolestaan 'saksalaisten ylemmyydetunnosta' johtuvaa. (idem.) Kuten Stuart Hall toteaa: "On mielenkiintoista huomata, että on joukko ihmisiä, jotka mielellään soveltavat väärään tietoisuuteen perustuvaa selitysmallia muiden ihmisten illusoriseen käyttäytymiseen, mutta on hyvin vähän ihmisiä, jotka ovat milloinkaan valmiita tunnustamaan, että he itse ovat väärän tietoisuuden vallassa! Se tuntuu olevan aina, kuten pornografia, muita varten. Aivan liian ilmeisesti kyseessä on omahyväinen yritys pitää herkkäuskoisuuttamme laajan historiallisen ilmiön vakavasti otettavana selityksenä" (1992, 335). Samanlaista ongelmaa on myös niillä, jotka ovat kirjoittaneet Hannibalista. Jos esimerkiksi Canter väittää ensin, että Hannibalista ei voida tietää mitään, miten voi olla mahdollista että hän kirjoittaa artikkelin, jossa kuitenkin tietää Hannibalista paljon sellaista, minkä saa niistä lähteistä, jotka ensin nimeää epäluotettaviksi? Eikö artikkelista tule eräänlainen kehäpäätelmä?

4.2. HANNIBAL – "EUROOPPALAINEN" SOTAPÄÄLLIKÖ?

Kun Abbott kirjoittaa kirjansa esipuheessa (1855, 1), että Napoleonilla oli Hannibalin loppumattomat resurssit, Hannibalista tulee tavallaan rinnasteisesti "eurooppalainen" komentaja. Tämän trendin aloitti itse Napoleon⁶³, joka puhuu Hannibalista kuten eurooppalaisista komentajista ja joka asettaa itsensä Hannibalin rinnalle ehkä ensimmäisenä (Bonaparte, Napoleon teoksessa Abbott (toim.) 1855, 481; 643). Vähintäänkin se, että Hannibal toimii sodassa kuten helleenit tekee hänestä kulttuurillisesti *kreikkalaisen* enemmän kuin *afrikkalaisen*. Samoin toimii myös se, miten Hannibalin koulutuksen kreikkalaista pohjaa korostetaan (usein mainitaan, että hänellä oli kreikkalainen opettaja, että hän osasi kreikkaa niin hyvin, että kirjoitti sillä kunnollisia tekstejä jne.). Afrikkalaisuudesta irrottavaa tapaa jäsentää Hannibal on esiintynyt antiikista asti. Justinus väittää Flamininuksen sanoneen, ettei Hannibalia pitänyt pitää Aleksanteri Suurta huonompana (1853, 220–221) ja (esimerkiksi myös) Justinukselta (1853, 236) löytyy lisäksi huomautus siitä, miten Han-

63 Myös Spaeth (1929, 292) pitää hyvin todennäköisenä, että Napoleon pohdiskeli Hannibalia esimerkiksi Italiaan tekemänsä sotaretken aikana (1796–1797), mikä puoltaa sitä että Napoleon luultavasti osin samastui Hannibaliin. Spaeth vertaa lisäksi artikkelissaan kenraalien puheita ja osoittanut, että Napoleon on luultavasti matkinut Hannibalin suuhun kirjoitettuja sanoja.

nibalin saattoi tuskin uskoa syntyneen Afrikassa. Nepos käsitti Hamilkarin ja Hannibalin älykkäämmiksi ja voimakkaammiksi kuin kukaan afrikkalainen (1853, 414). Tässä ilmenee mielestäni erinomaisesti se, mitä Edward Said kutsuu kuvitteelliseksi maantieteeksi (2011, 60). Koska Hannibal ei viettä aikaansa Karthagossa ja siis Afrikan puolella, vaan Euroopassa luoden Euroopan sotahistorialle mahtipontista pohjaa, hänestä tulee eräänlainen kunniakansalainen, jota jopa antiikin aikaisten ihmisten oli mahdollista verrata roomalaisiin ylistävään sävyyn, joka ”nostaa” Hannibalia yhdestä luokasta toiseen (Nepos 1853, 417–418 on tällaisesta ”nostamisesta” hyvä esimerkki). Toiseus Hannibalissa on kuitenkin myös villiä voimaa, joka näkyy esimerkiksi sekalaisen armeijan kokoonpanossa ja hallinnassa, mutta josta ei puhuta kuten Karthagosta. Livius (1978, 512–513), joka pitää Hannibalin joukkoja sekalaisena kokoelmana eri kansallisuuksien roskasakkia (1978, 512), sanoo että Hannibal pystyi jotenkin pitämään heidät niin yhtenäisenä rintamana, etteivät he edes koskaan riidelleet keskenään tai kapinoineet kenraaliaan vastaan, vaikka rahat ja ruoka olivat lopussa eikä Karthagosta tullut apua.

Polybioksen tavassa kuvata Hannibalin ”aitoa puunilaista juonittelua” on kuitenkin orientalisoiva sävy (1979, 191–193). Vaikuttaisi siltä, että kulttuurirasistiset tavat puhua Hannibalista alkavatkin jo Polybioksesta⁶⁴. Hannibalissa voidaan nähdä piirteet toisesta synnyinmaasta, mutta kulttuuri on ”meidän”. Hannibal ei ole kreikkalainen kuten Polybios, mutta molemmat ovat saaneet kreikkalaiset koulutuksen, joten heitä yhdistää ”sivistyneisyyden leima”, jonka Polybioksen teksteistä huomaa juuri Saidin edellä mainitun (2011, 60) havainnon mukaisesti. Tämä jatkuu modernilla ajalla, kun Hannibalin vertailu paitsi Napoleoniin myös muihin länsimaisiin komentajiin on yleistä. Shean kertoo, että sotahistoriankirjoituksessa on perinteistä sijoittaa Hannibal Napoleonin ja Robert E. Leen rinnalle hienona kenraalina joka voitti kaikki taistelunsa ja hävisi sodan (1996, 159). Karthago on kuitenkin pysyvästi osa orienttia, osa saavuttamatonta ja etäistä ja helposti romantisoitavissa olevaa todellisuutta jota ei tunneta, mutta joka väitetään tutuksi. Tämä

64 Käsitystäni vahvistaa, että McGing (2010, 13) toteaa Polybioksen pitävän omaa esiintymistään historiankirjoituksessaan tärkeänä, Polybios on itsevarma ja jakelee mielipiteitä menestyneen poliitikon luottamuksella omiin päätelmiinsä. Itse asiassa McGing selittää (2010, 131), kuinka Polybios kirjoitti itsensä vahvasti sisälle Rooman tarinaan. Tässä on perinteisen orientalistinen mentaliteetti: Polybioksella on moraalinen valta (Said 2011, 23) Hannibalin yli. Tätä valtaa hän käyttää esimerkiksi sellaiseen luokittelevaan erottelujen tekoon jollaisia Said (2011, 62) mainitsee klassisen kauden Kreikassa ja Roomassa tehdyn ja jotka tuottavat vastakkainasettelua (Said 2011, 63).

romantisoiminen näkyy esimerkiksi siinä, miten Robert E. Sherwood kirjoittaa Hannibalin leirin lavastamisesta näytelmäänsä varten (1928, 69–70) ja haluaa lisätä ”dramaattista tehovoimaa” näytelmässään niin että ”The barbaric splendor of Carthage itself must be reflected in all the trappings in this distant camp; the audience must feel that the action of the play has shifted from the virtuous but unimaginative simplicity of Rome to the Oriental opulence of its enemies.” (1928, 70.) Tämä lause, näytelmään sisään kirjoitettuna kertoo suoraan orientalisovasta asenteesta, joka näytelmäkirjailijalla on Karthagoa kohtaan. Sherwood piti muutenkin Karthagon johtoa läpimätänä, kuten kaikki Polybioksesta alkaen. Orientalistinen asenne on selvä, mitä tulee Karthagoon. Tämä ei ole ihmeellistä. Kuten Said huomauttaa: ”Antiikin ajoista asti orientti, ja etenkin Lähi-itä, tuli lännessä tunnetuksi suurena, täydentävänä vastakohtana.” (2011, 62). Karthago täydentää Hannibalia kuten itä täydentää länttä. Hannibal on jotain muuta kuin karthagolaiset yleensä... vastakohta, jälleen kerran. Mutta riittääkö se?

Hannibal on varsinkin modernilla ajalla eräille kirjoittajille käytännössä puoliksi eurooppalainen asuttuaan lapsesta asti Espanjan alueella: esimerkiksi Mommsen nimittää (1894, 239) Cartagena ”espanjalaiseksi Karthagoksi”. Sadun perinteisenä teemana on, että mies voittaa prinsessan ja puoli valtakuntaa. Tämä sama sadun teema on Hannibalista kerrotussa, kun hänen kirjoitetaan menneen naimisiin ”espanjalaisen prinsessan kanssa” ja kun muistetaan, että hän asui Uudessa Karthagossa Espanjan puolella 9-vuotiaasta asti. Siinä on hänen ”puoli valtakuntaansa”. Silti Hannibalista ei koskaan tule aivan kokonaan eurooppalaista eikä tämä käsittely ole kaikkialla itsestäänselvästi samanlainen. (Fife-Cooksonin näytelmässä espanjalainen ylimysnainen, Katharna, ei edes koskaan mene Hannibalin kanssa naimisiin vaan kuolee urheasti sodassa ehtien kuitenkin jättää rakkaalle Hannibalilleen teatraaliset hyvästit (1893, 186–190) näytelmän lopussa.)

Mommsenille Hannibal oli ”hieno mies, joka veti kaikkien katseet puoleensa, mihin ikinä hän menikään”. (1894, 245) Hannibal oli luottavainen eikä hänen uskonsa horjunut silloinkaan kun armeija oli menettää uskonsa tehtävään, joka heillä oli edessään. Mommsenin Hannibal on sankari, jonka omaa syytä ei ole että hän joutuu häviölle. Hän on erittäin lahjakas ja taitava henkilö, joka olisi onnistunut, jos häntä olisi tuettu parem-

min. Hän sai aikaan hienoja asioita omien taitojensa ja tietojensa avulla ja jos hän olisi saanut tarvitsemaansa tukea, hänellä olisi ollut hyvät mahdollisuudet voittaa. Mommsen (1894, 243) luonnehtii Hannibalia seuraavin sanoin: nuoresta asti kokenut, erinomainen juoksija, taitava miekkamies, sivistynyt, hyvinkoulutettu. Hän ei toiminut ”tyypillisen foinikialaisen tapaan” (1894, 248), mutta hän oli kuitenkin uskollinen Karthagolle (1894, 358). Tässä kuvauksessa on useita asioita, jotka on tärkeä ottaa huomioon kun mietitään, miten Mommsen mahdollisesti hahmottaa Hannibalin kirjoittaessaan hänestä. Ei ollut Hannibalin omaa syytä, että hän hävisi. Hän oli sivistynyt, eikä toiminut kuten tyypillinen foinikialainen. Hannibal ei koskaan kuitenkaan voi olla täysin eurooppalainen; Mommsen muistaa mainita (1894, 244) että Hannibal osasi vihata ”as only Oriental natures know how to hate”, mikä on toinen puoli Hannibalin käsittelystä ja myös otettava huomioon. Kukaan tutkimusmateriaalini kirjoittajista ei ihaile Hannibalia yhtä mahtipontisesti kuin T. A. Dodge, jonka pulppuileva palvonta⁶⁵ voidaan kuitenkin karsia muutamiin tiettyihin väitteisiin. Hannibal oli energinen, varovainen ja suunnitelmallinen johtaja (1891, 558) ja ”tyypillisesti foinikialaiseen” tapaan hyvä vihaamaan (1891, 614). Näin Dodge jatkaa Mommsenin ajatusta tyypillisestä itämaisesta tavasta vihata, joka on antiikista kantautuva *topos*. Sekä Mommsen että Dodge ovat kirjoittaneet teoksensa historialliselta pohjalta: Mommsen osana Rooman historiaa ja Dodge kirjasarjassaan *Great Captains* Hannibalin henkilökuvana, sotahistoriallisena elämäkertana, jossa Hannibal vertautuu esimerkiksi Aleksanteri Suureen (vertailulle on varattu kokonainen kappale 642–654).

Kreikka käsitteellistyy eurooppalaisen kulttuurin kehdoksi. Voitaisiin ajatella, että jos kreikkalaiset ja roomalaiset tuottivat klassisella ajalla luokittelevaa perimätietoa todistaakseen omasta ylemmyydestään muita kansoja kohtaan (Said 2011, 62), Euroopan muodostuessa (enemmän tai vähemmän) yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka hahmotti itsensä eurooppalaiseksi, kansakunta kerrallaan, oli helppo omaksua kreikkalainen ja roomalainen asennemaailma myös Hannibalia kohtaan. Tällaista omaksumista on mielestäni nähtävissä Byronin, Landonin ja Hugon runoissa, joista edellä (kappaleissa 3.2;

65 Dodge epäilee (1891, x) voiko sotilas olla kirjoittamatta Hannibalista ihailevaan sävyyn. Ainakaan hän itse ei siihen pysty. Jokainen negatiivinen väite historiassa näyttää Dodgen mielestä olevan solvaus, jokainen positiivinen asia varmasti puolestaan liian vähättelevään sävyyn kirjoitettu. Dodge tekee parhaansa korjatakseen tilanteen omalta osaltaan. Lisäksi Hannibalia on ihailtu kaikkina aikoina: ”Even the great Condé paid him a curiously Gallic compliment. “Messieurs,” said he one day to a group of his officers, “si Annibal pouvait revenir, il battrait tous les généraux de Louis XIV.!”” (1891, 640)

3.2.2.; 3.2.3.) on kirjoitettu. Hahmotan ajatusta Saidin pohjalta: ”Eurooppa yleisesti on vastuussa orienttia koskevasta tiedosta, samalla tavoin kuin yleisö on historiallisesti ja kulttuurisesti vastuussa näytelmistä ja vastaanottavainen niille, vaikka teknisesti ottaen näytelmäkirjailija on luonut ne” (2011, 67). Tämä ei tarkoita, että jokainen tulkitsija olisi ottanut täsmälliset merkitykset, jotka antiikin tekstien kirjoittajilla oli tarkoituksenaan välittää eteenpäin. Ajattelen pikemminkin tässä Hallin tapaan (1992, 197) sitä miten mahdolliset tulkintatavat ovat kehittyneet ajan mittaan ja siirtyneet osaksi siitä kamppailusta, jossa käsityksien oikeutta ja vääryyttä tuotetaan (väitän edelleen, että tässä on kysymys mielikuvien tuottamisesta⁶⁶. Emme voi kirjoitusten perusteella tietää, *kukaan ei ole niiden pohjalta voinut tietää*, mikä on totta). Monet ovat osallistuneet käsityskamppailuun, erityisesti tätä on tapahtunut tieteellisessä kirjoittamisessa. Esimerkkeinä tästä olen valinnut vuosilta 1929–1959 kolme eri tieteellistä artikkelia jotka ovat Canterin *The Character of Hannibal* (1929), Bickermanin *Hannibal’s Covenant* (1952), sekä Fitton Brownin *After Cannae* (1959). Caneria ja Fitton Brownia yhdistää halu löytää Hannibalin todelliselle luonteelle ominaisia piirteitä roomalaisten kirjoituksista. He pyrkivät siis tuottamaan oikeampaa käsitystä siitä, millainen Hannibal oli (vaikka väittävät, että se on periaatteessa mahdotonta). Canter on varsin tietoinen edeltäjiensä negatiivisista ja positiivisista mielipiteistä. Hän on lukenut antiikin kirjailijoiden lisäksi Mommsenin ja Dodgensa. Toisin kuin Mommsen ja Dodge, Canter pyrkii kuitenkin tuomaan systemaattisesti esille Hannibalin luonteeseen liittyvät väitteet ja analysoi niitä eri tavalla. Fitton Brown seuraa Canterin jalanjäljissä, mutta kirjoittaa kuitenkin omasta näkökulmastaan. Bickerman pyrkii vähemmän tutkimaan Hannibalin luonnetta ja enemmän hänen mahdollista johtamistapaansa. Bickermanin artikkelin pääasiallisena antina on tuoda esiin Hannibalin ja Filippos V:n välillä solmittu sopimus ja sen mahdolliset merkitykset paitsi kielitieteelle myös historian tutkimukselle. Bickermanin tapa etsiä todistusaineistoa eroaa sekä Canterista että Fitton Brownista.

Canter on tehnyt koosteen siitä, miten Hannibal on nähty aikojen mittaan. Tutkijan asenne Hannibal Barkaa kohtaan on positiivinen, vaikka hän myöntääkin ettei Hannibalin luonnekuvaa voida (”luultavasti”) koskaan moraalin ja älyn suhteen selvittää. (1929, 565.) Canter pitää Hannibalia hyvänä liittolaisena: hän ei löydä materiaaleista yhtään

66 Tosin, jos ajatellaan Karvosen tapaan, voitaisiin puhua mielikuvien *tuottumisesta*. (1999, 51.)

tapausta, jossa Hannibal olisi hylännyt tai pettänyt liittolaiset tai rikkonut valansa. (1929, 573.) Canterin kuva Hannibalista värityy vastaväreinä roomalaisten maalaamalle kuvalle. Siinä missä Hannibalista ei voida tietää mitään⁶⁷, Canter kuitenkin väittää tietävänsä jotain (joka yleensä on polarisoitu antiikin aikana kirjoitetun vastakohdaksi). Siksi siinä missä roomalaisten maalaama kuva on julma, Canterin kuva on ei-julma. Jos roomalaiset sanovat Hannibalia epäluotettavaksi, Canter sanoo Hannibalia ei-epäluotettavaksi. On kuitenkin huomattava, että jos roomalaiset sanovat Hannibalista jotain positiivista, Canter ei pyri murskaamaan näitä väitteitä. Canter kuitenkin pyrkii rakentamaan Hannibalista todellisempaa kuvaa. Se mitä Canter käytännössä tekee, on Hannibalin maineen puhdistamista roomalaisten vakiosyytöksistä, joita useat tutkijat ovat vielä hänen jälkeensäkin käsitelleet (usein vedoten juuri Canterin artikkeliin). Canter pitää Hannibalia erityisen päämääräorientoituneena, organisointikykyisenä, ja sotataitoon perehtyneenä. Lisäksi Hannibalin koulutustaso oli Canterin mukaan luultavasti korkeampi kuin roomalaisten. Hannibal osasi kreikkaa ja puunia ja mahdollisesti hallitsi muitakin kieliä. Hannibal onnistui saavuttamaan päämääränsä kekseliäästi, epäsuorin keinoin ja oli vielä tietysti strategian mestari. Canter näkee kertomuksessa Hannibalin ja Syyrian Antiokhos III:n välillä tunnistettavan aidon uskonnollisuuden (1929, 571), mikä tietysti Canterille tarkoittaa että roomalaisten väite Hannibalin uskonnon puutteesta ei voi pitää paikkaansa⁶⁸. Myös sopimus, jonka Hannibal ja Makedonian kuningas Filippos V solmivat [Polybios VII, 9] todistaa ”syvästä uskonnollisesta tunteesta” (1929, 571). Canterin mielestä Hannibalin strategiset syyt Saguntumin piiritykselle olivat etulyöntiaseman saavuttaminen ja se että hänen oli pakko tehdä niin. Syyt olivat samat kuin roomalaisilla kun he olivat aiemmin liittoutuneet Saguntumin kanssa. Lisäksi Canter huomauttaa, että Hannibal olisi

67 Canterilta löytyy myöhempien kirjailijoiden ja tutkijoiden usein siteeraama ajatus, ettemme voi tietää Hannibalista: ”[...]whether he was a good husband and father, a kind friend, a man of confidences, courtesies, and tender sympathies. We read of detached facts and anecdotes about him—nearly all having to do with military operations—but it is doubtful whether any other man ever played such an important part in history about whom so little of the purely personal has been preserved.” (1929, 565)

68 Tämä paljon käsitelty teema, Hannibalin uskonnollisuus, tulee esiin myöhäismoderneissa lähteisänikin, mutta ei enää aivan samalla tavalla. Gabrielille, kuten monille ennen häntä, Hannibalin teoista ja sanoista on pääteltävissä, että Hannibal on yhtä uskova kuin kuka tahansa karthagolainen. Keskeisten uskon oppien omaksumista, mukaan lukien lasten uhraamista jumalille, Gabriel pitää luontevana osana Hannibalin normaalia uskonnollisuutta. (Gabriel 2011, 4) Tämä on yleensä sellaisen kirjoittajan repliikki, joka puolustaa Hannibalia käsitteellistämällä ei-uskonnollisuuden pahaksi ja uskonnollisuuden hyväksi asiaksi. Gabriel ei suoranaisesti sano, että uskonnollisuus olisi pahakaan asia, mutta inhimillisesti ajatellen on mahdotonta uskoa, että olisi positiivinen kommentti, jos joku uhraa toisen ihmisen hengen uskonnollisissa menoissa. Roomalaisille – se on selvää – oli negatiivisesti väritynyt asia, jos joku kategorisoitiin ei-uskonnolliseksi. Myös myöhemmille kirjoittajille näyttäisi kategorisoinnin perusteella olevan negatiivista, että Hannibal olisi ollut ei-uskonnollinen.

ollut varsin tyhmä ellei hän olisi nähnyt kuinka roomalaiset itse rikkoivat Rooman ja Karthagon välistä aiempaa sopimusta solmimalla tuon liiton Saguntumin kanssa. Siitä syystä Hannibal keksi tekosyyt joiden turvin aloitti piirityksen. (1929, 574.) Canterille, kuten useille muillekin, Hannibal oli vähemmän julma kuin aikansa. Sama väite löytyy jo Mommsenilta. Canter liittyy kuoroon, joka ylistää Hannibalia ei-julmaksi⁶⁹. Hannibalin ystävät ja viholliset eivät Canterin mielestä (1929, 575–576) olisi voineet sietää julmaa miestä. Karthago olisi rangaissut kenraaliaan, roomalaiset olisivat käännöttäneet karthagolaiset Hannibalia vastaan (1929, 577).

Bickerman puolestaan on kiinnostuneempi selvittämään, millaisia sopimuksia Hannibal on mahdollisesti tehnyt ja mitä ne kertovat Hannibalista johtajana. Hän kirjoittaa Hannibalin Filippos V:n kanssa tekemästä sopimuksesta, jonka transkriptio on säilynyt Bysanttilaisen koostajan muistiinpanoissa Polybioksen kadonneesta seitsemännestä kirjasta. Filologisen tutkimustyön jälkeen on havaittu, että kreikkalainen teksti on itseasiassa karkeahko käännös foinikialaisesta alkuperäistekstistä. Tästä Bickerman päätelee, että Hannibal on puhunut valansa omalla kielellään. Bickerman jatkaa, että mikäli Hannibal on puhunut valan omalla kielellään, voidaan ajatella että hänen taitojaan käsittelevät arvelut, jotka sisältävät puunin taidon pitäisivät paikkansa. Bickerman pureutuu tekstin tulkitsemisen ongelmiin, siihen että vähäiset vertailukohdat ovat epäsuoria ja mainitsee ettemme tunne karthagolaisia instituutioita. (1952, 2.) Bickermanin mukaan (1952, 19) sopimuksen luonnos valaisee Hannibalin poliittisia tavoitteita: Hannibal aikoi johtaa joukkonsa voittoon ja rauhaan, mutta hän ei aikonut tuhota Roomaa. Jos Hannibal olisi voittanut, Rooma olisi kuitenkin pystynyt vielä sotimaan Karthagoa tai Makedoniaa vastaan omasta aloitteestaan. Epäsuorasti Bickerman kutsuu roomalaisia sivistymättömiksi: ”*The idea of Carthago delenda could originate only in the mind of barbarians.*” Bickerman pitää Hannibalin tapaa kohdella liittolaisiaan erityisen suopeana ja selvästi parempana kuin Karthagon yleinen tapa oli kohdella toisia, sillä Hannibal antoi liittolaisille luvan lyödä omia kolikoita, vaikka Karthago ei suonut Uticalle samaa oikeutta eikä hellenistisillä kuninkaillakaan ollut tapana jakaa kolikkojenlyömisoikeutta. (1952, 19–20.) Näin ollen

69 ”The chief and most venomous accusation against Hannibal is cruelty. We may fairly concede that he was sometimes cruel, for war even to this day is inhuman. It was peculiarly so in Hannibal’s time. He was less cruel, however, than his times—was in fact, more humane than were Roman generals, with whom cruelty was almost habitual.” (1929, 575)

myös Bickermanille Hannibalin olemusta voi esitellä lähinnä vastakohtapareina, joissa Hannibal saa positiivisen- ja joku toinen negatiivisen leiman.

Canterin tapaan myös Fitton Brownille (1959, 396) Hannibal näyttäytyy älykkäänä patrioottina. Siksi Hannibal ajattelikin Fitton Brownin mukaan juuri Karthagon etua päättäessään Rooman kohtalosta. Tässäkin nähdään roomalaisten tekemän kuvan vastakohta. Asiat, jotka nostetaan esiin ovat välttämättömyyden pakosta aina niitä, mistä roomalaiset ovat kirjoittaneet. Hannibal täytyy nimetä patriootiksi, koska roomalaiset sanoivat häntä epäisänmaalliseksi. Hannibal ei ole mitään ilman Roomaa. Fitton Brown sanoo useiden tutkijoiden, hän itse mukaan lukien, oletavan että Hannibal oli niin mahtava kenraali että on epätodennäköistä, että tämä olisi ollut väärässä. Mutta se, mistä Hannibal on oikeassa väritetty kuitenkin roomalaisten tekstien väreillä. Fitton Brown (1959, 370) kuvittelee, että Hannibalin on täytynyt tuntea vielä ”ainakin viisi vuotta Cannaen taistelun jälkeen” olleensa enemmänkin ”kilpailevan italialaisen konfederaation ylimmäinen johtaja kuin valloittaja, joka joutuu taistelemaan pysyäkseen hengissä vieraassa maassa”. Fitton Brown pyrkii ymmärtämään Hannibalia ”asettumalla tämän asemaan”. Hän uskoo Hannibalin tajunneen, että niin kauan kuin Rooma oli olemassa, Karthagossa oltiin turvassa Läntisen Kreikan hyökkäyksiltä Adrianmeren yli. Hyökkäykset eivät kohdistuisi suoraan Karthagoon, kun Rooma suojelisi kaupungin selustaa. (1959, 369.) Siksi hän ei ole vakuuttunut, ettei Hannibal olisi luottanut omaan kykyynsä valloittaa Rooma tai että Hannibal ei olisi kyennyt valloitukseen, vaikka monet muut ajattelevatkin näin. (1959, 365.) Fitton Brown ei aseta Cannalle samanlaista painoarvoa, kuin sille yleensä asetetaan. Suurempi merkitys oli hänen mukaansa Metauruksen taistelulla [207 eaa.], joka määräsi Rooman kohtalon. (1959, 370.) Fitton Brown pystyy käytännössä mielestään lukemaan Hannibalin ajatuksia... hän käyttää ymmärtävää eläytymistä (Said 2011, 119) Hannibaliin niin voimakkaasti, että alkaa kuulla ajatusten kuiskeen päässään ja voi sanoa, mitkä Hannibalin tarkoitukset ovat olleet. Kuten Said (idem.) mainitsee, tämä on orientalisoiva käsittelytapa.

Erotan Hannibalin käsittelyssä kaksi selkeää, toisistaan poikkeavaa tulkintatapaa, joissa Hannibalia tehdään joko enemmän afrikkalaiseksi tai eurooppalaiseksi. Hänen sijoittami-

sestaan käydään lähteissäni kirjallista kamppailua siinä mielessä, kuin Stuart Hall (1992, 260) kamppailun mieltää: kulttuuriset merkit eivät luontaisesti säilytä merkitystään, vaan merkitykset voivat muuttua. Hannibal, kulttuurisen merkityksenannon prosessin tuotoksena ja mytologisena tekstikasaumana voidaan siis käsitteellistää enemmän eurooppalaiseksi tai enemmän afrikkalaiseksi symboliarvoltaan. Kun Hannibalia verrataan Aleksanteri Suureen, voidaan jopa eräiden kirjailijoiden kohdalla ajatella että Hannibalista itsestään tulee osa meitä tai sisäpiiriä ja roomalaisista tulee toinen. Ajattelen oikeastaan nimenomaan Theodore Ayrault Dodgea, kun väitän näin. Väitteen perustelu vaatii Aleksanteri Suuren hahmottamista orientalistisessa perinteessä. Kuten Said kirjoittaa: ”Kiinnostuksella orienttiin on [...] oma luokittelun ja hierarkian perinteensä. Sen muovaajia olivat etenkin matkailija ja kronikoitsija Herodotos sekä kuningassoturi ja valloittaja Aleksanteri Suuri. Ainakin 100-luvulta ennen ajanlaskun alkua kaikki itään päin matkaavat tai sinne mielivät länsimaalaiset valtaapitävät tiesivät, että nämä kaksi olivat olleet itämailla ennen heitä. Niinpä orientti jaettiin Herodotoksen, Aleksanterin ja heidän seuraajiensa kautta tunnettuihin, käytyihin ja valloitetuihin osiin sekä niihin, jotka olivat yhä tuntemattomia, vierailemattomia ja valloittamattomia” (2011, 62). Dodgelle (1891, 18) Hannibal oli hyveellinen, mutta Karthago ei ollut. Karthagolaiset olivat Dodgen mielestä *rotuna* itsekeskeinen, kiittämätön, hyveetön ja epäpatrioottinen, mutta Hannibal oli kaikkea näille vastaista (1891, 18), vihasi Roomaa ja rakasti kotimaataan (1891, 149). Karthagon hallinto oli Dodgen mukaan taitamaton siinä missä Hannibal oli taitava: sota oli hävitty vuosia ennen kuin Hannibal kutsuttiin takaisin Karthagoon (1891, 641) ja Hannibalin jättäminen ilman tukea oli ollut osoitus Karthagon sokeudesta (1891, 632). Näin Dodge tekee samalla tavalla selkeän eron Karthago vs. Hannibal, mikä on tyypillisesti näkyvissä myös esimerkiksi Mommsenin kirjoituksissa. Dodgelle Hannibal on kuitenkin vielä erotettava irralleen roomalaisista: Hannibalia ja Scipiota ei tulisi Dodgen mielestä lainkaan verrata toisiinsa, sillä Scipio häviää siinä reilusti (1891, 582–585; 651). Sen sijaan Hannibalia voi Dodgen mielestä hyvinkin verrata Aleksanteri Suureen, jonka tämä ylittää luonteensa puhtaudella. Hannibalia voi pitää epäitsekkeämpänä (1891, 654), päämääräorientoituneempana (1891, 288), moraalisempana, kontrolloidumpana (1891, 643) ja vieläpä hellempänä (1891, 644), yhtä lailla kreikkalaiseen sotataitoon koulutettuna, mutta lisäksi vielä – toisin kuin Aleksanteria – kykenevänä näkemään sen vajavaisuuksien yli (1891, 680). Tässä Dodgen tapa käsitteellistää Hannibal siirtää hänet kaikkien muiden yläpuolel-

le, jalustalle jonka eteen voi polvistua palvomaan tätä ”puolijumalaa” (1891, 237) vähän kuten Aleksanteri Suuri, joka oli makedonialaisena melkein kreikkalainen⁷⁰. Kuten kreikan kulttuuri, joka leviää Rooman ansiosta, myös Hannibal saa saman kohtelun. Italiasta tulee puoliläpäisevä kalvo, jonka läpi Hannibalista tulee kulttuuriosmoosin myötä osa Eurooppaa kuten kreikkalaiselle kulttuurille on käynyt. Hannibal vietti tarpeeksi aikaa Italiassa, tarpeeksi aikaa Espanjassa, ollakseen eurooppalainen. Esimerkiksi William O’Connor Morris (1897, 353–354) jopa ilmaisee että ”had Carthage been worthy of her glorious son he would probably have made her the first state of Europe”, mitä Morris tosiasiassa pitää äärettömän huonona vaihtoehtona (1897, 362). Kun roomalaiset⁷¹ kirjoittavat Hannibalin itkeneen joutuessaan hyvästelemään Italian ja purjehtimaan takaisin Karthagoon, he kirjoittavat paitsi omasta isänmaallisesta tunteestaan myös Hannibalin epäisänmaallisuudesta. Siinä missä Scipiosta tulee afrikkalainen ”kunniallisella valloittamisella”, Scipio *Africanus*, tulee karthagolaisesta ”eurooppalainen” epäkunniallisesti, hylkäämällä oman maansa kyynelten myötä. Vai tuleeko hänestä edes eurooppalaista? Ehkä hän vain toivoo, että voisi olla kuten ”me roomalaiset”. Näin orientalismin juuret voidaan nähdä myös antiikin kirjailijoiden teksteissä. Jos ei muuten, tekstit kehittyvät myöhemmän valloitushistorian ja mielikuvien muodostuksen myötä orientalisteille sopivaan suuntaan. Kuten Said (2011, 194) on todennut, ”tietyt perusilmaukset orientista juurtuivat lujasti eurooppalaiseen diskurssiin”, kun niitä toistettiin tarpeeksi. Sama tapahtui Hannibalin suhteen. Vessey (1982), Eckstein (1989) ja Pomeroy (1989) käsittelevät kukin omalta osaltaan kuvaa, jonka Hannibalista saa eri kirjoitusten nojalla. Vessey keskittyy analysoimaan Silius Italicuksen runon antamaa Hannibal-kuvaa, Eckstein tutkii kielitieteelliseltä pohjalta Polybioksen käyttämien sanojen pohjimmaista merkitystä ja Pomeroy pyrkii etsimään kirjoitetulle historialle sitä puoltavia tai kieltäviä todisteita arkeologiasta ja historiografiasta (1989, 163). Vessey, jonka artikkeli käsittelee Silius Italicuksen kirjoittamaa *Punicaa* sanoo, että runon ymmärtämisen kannalta tärkeintä on ymmärtää Siliuksen kuva Hannibalista (1982, 320). Vesseyn mukaan eepoksen Hannibal olisi saattanut olla ”puunilainen

70 Tämä on verrattavissa siihen, miten makedonialaisten identiteetistä kreikkalaisina tai ei kreikkalaisina on kiistelty 1900-luvulla. Esim. ”It is difficult to agree on the criteria by which Greekness might be ascertained and, in short, it is fair to say that the question is one which it is impossible to answer in any meaningful sense.” (Freeman 1999, 252)

71 Muutkin kuin Silius Italicus. Esimerkiksi Eutropius raportoi jälkikäteen näin olleen. Livius ei vielä kirjoittanut vastaavaa, hänen mukaansa (XXX: 20) Hannibal *pystyi tuskin pidättelemään kyyneliään* kuullessaan, että hänen olisi lähdettävä takaisin Karthagoon. Sen sijaan hän *kirosi laivalla* muun muassa itseään.

Aleksanteri”, joka ei lopulta kuitenkaan saavuttanut mitään (1982, 321). Hannibalista tuleekin ”a counter-Hercules, just as Carthage is a counter-Rome.” (1982, 323) Vessey'n mukaan Siliuksen Hannibal on tarmossaan ja voitonhalussaan likinäköinen (1982, 333), suorastaan sokea järjettömyyksiin asti (1982, 331). Eepos ennakoi tuhon, jota Hannibal, petollisten karthagolaisten johtaja, ei kykene näkemään. (1982, 335).

A. M. Eckstein (1989, 1–15) pitää Polybioksen kuvaa Hannibalista valtiomiehenä negatiivisena. Ecksteinin mukaan Polybioksen kehu ovat harvassa ja liittyvät sotilaallisten operaatioiden järkiperaiseen toteuttamiseen, neuvokkuuteen vastustajien järjettömyyden hyödyntämisessä (1989, 12). Eckstein todistaa artikkelissaan, kuinka Polybios käyttää Hannibalia kuvatessaan sanoja, jotka yhdistyvät muussakin Polybioksen tekstissä nimenomaan negatiivisiksi hahmoteltuihin henkilöihin. Pomeroy'n (1989, 170) pohdinnassa Hannibalin luonne rakennetaan negatiivisen todistusaineiston avulla samaan tapaan kuin edeltäjät ovat tehneet: ”on vain vähän sellaista, mikä tukee traditionaalista kuvaa julmasta, jumalattomasta viholliskenraalista”. Kuten Karvonen on todennut, ”mainetta tuotetaan ja uusinnetaan puhumalla tai muunlaisissa esityksissä. Vakiintunut esitystapa on eräänlainen yhteiskunnallinen instituutio, joka ei helposti muutu.” (1999, 47.) Pysyväisyys on myös Hannibalista kirjoitettaessa kausittaista. Antiikin kaudella Hannibalista saatettiin kirjoittaa neutraalimmassa (esim. Polybios, Cornelius Nepos) tai vähemmän neutraalissa (esim. Eutropius, Plinius vanhempi) sävyssä. Antiikin aikaisista kirjoituksista koostuvasta kerrostumasta voidaan poimia useita väitteitä, jotka kuuluvat osana Hannibalin *maineseen*, tai *myyttiin*. Romanttisen kauden runoudessa on nähtävissä selvät jäljet antiikin *topoksista*, joihin kuuluu myös kertomus Hannibalin lapsena vannomasta valasta (johon liittyy täytenä varmuutena tieto Hannibalin tunteista). Todellisuudessa me emme tiedä, vihasiko Hannibal Roomaa, mutta tiedämme, että näin on väitetty alusta asti ja että tämä väite löytyy paitsi vähemmän neutraaleista lähteistä myös Polybiokselta. Kuitenkaan se, että me emme tiedä vihasiko Hannibal Roomaa, vaikka niin väitettiin ei myöskään tarkoita että tietäisimme *ettei* Hannibal vihannut Roomaa (vaikka joskus väitteet siitä, mitä voimme tietää noudattavat tuollaista ”logiikkaa”). Me emme tiedä kuinka todenmukaisia kertomukset Hannibalin valasta ja vihasta ovat. Mutta tiedämme, että itse väitteet ovat olemassa. Se mitä kukakin ajattelee tai päättelee olemassa olevasta tekstimassasta puolestaan vaikuttaa edelleen siihen, mitä hän kirjoittaa. Romanttisen kauden runoilijoille

topokset ovat sellaisenaan sopivia runon raaka-aineeksi – ja huomattakoon että sanon tämän väittämättä tietäväni mitään siitä, mitä kukaan heistä on materiaalistaan ajatellut, sillä se on täysin yhtä turha väite kuin että kuvittelisin tietäväni mitkä *topoksista* ovat mahdollisesti tosiperäisiä ja mitkä epätosia. Siksi, kun puhun Hannibalin ”eurooppalaisuudesta” puhun jälleen kerrostumasta tekstejä, joista väite nähdään. Se ei ole mitään aavistettua tai kuviteltua, ei tunnelma eikä vaikutelma.

1800-luvulla nationalismin myötä alettiin nimittäin kirjoittaa myyttisestä hahmosta, jonka voi mielestäni käsitteellistää *kuvaksi eurooppalaisesta Hannibalista*, tai toisesta näkökulmasta *kuvaksi eurooppalaisten siipien suojiin otetusta Hannibalista*. ”Eurooppalaisuus” ei kuitenkaan Hannibalin kohdalla ole pyyteetön kategoria, vaan sitä värittää usein ksenofobinen alentuvuus, jota ei välttämättä kohdisteta itse Hannibaliin vaan hänen maanmiehiinsä. Toisinaan pohdinta siitä, miten asiat olisivat muuttuneet jos Hannibal olisi voittanut jätetään kokonaan tekemättä, mutta pohtiiko kukaan koskaan että jos karthagolaiset olisivat voittaneet asiat voisivat olla paremmin? Ei ainakaan lukemissani teksteissä. Sen sijaan niillä, jotka leikittelevät ajatuksella, mitä olisi seurannut jos historiankulku olisi ollut erilainen, on lukemani perusteella yleensä taipumus pitää vaihtoehtoa vähintäänkin huonona, joskus jopa apokalyptisenä (kuten William O’Connor Morris). Palaan tähän aiheeseen tarkemmin seuraavassa luvussa 4.3.

4.3. HANNIBALIN ”EUROOPPALAISUUS” APOKALYPTISENÄ MAHDOLLISUUTENA ORIENTALISOIVASSA PUHEESSA

William O’Connor Morris (1897, 353–354) kirjoittaa: ”had Carthage been worthy of her glorious son he would probably have made her the first state of Europe”. Myöhemmin lukijalle kuitenkin selviää, että tämä olisi ollut Morrisin näkökulmasta katsottuna eräänlainen maailmanloppu: ”the world would never have been blessed with the “peace of Rome”; the empire would not have arisen to prepare the way for the faith of Christ, for the extension of rational law, for the ideas that spread with the march of the legions; the mould of modern Europe would have never been cast. Hideous idolatry and Phoenician oppression might have maintained, through long centuries, a dread supremacy, in some

of the fairest parts of the continent” (1897, 362). Myöhemmin, 1900-luvun puolivälissä eurooppalaisuus italialaisuutena nousee esiin, kun Fitton Brown (1959, 370) väittää että Hannibalin oli pitänyt tuntea olevansa italialaisen kilpailevan konfederaation ylimmäinen johtaja eikä suinkaan valloittaja. Silloin asenne Hannibalin ”eurooppalaisuutta” kohtaan on kuitenkin muuttunut.

Kun Mommsen oli kirjoittanut oman historiikkinsa, sen perään seurasi useampi kirja, jonka ylistys Hannibalia kohtaan uusinnettiin, toisinaan imelämmin, toisinaan rasisisempia huomautuksia sisältäen, vaikka informaatioarvo tuskin muuttui kovinkaan paljon. Esimerkiksi voidaan vertailla T. A. Dodgen ja William O’Connor Morrisin esityksiä Hannibalista. Morris myöntää esipuheessaan (1897, vi–vii) velkansa paitsi Mommsenille, myös kuusi vuotta aiemmin kirjansa julkaiselle Dodgelle (sekä muille sotilashenkilöille Dodgen lisäksi). Näennäisesti sekä Dodge että Morris arvostavat Hannibalia samalla tavalla. Näin ei kuitenkaan ole. Ensinnäkin, Morris ilmaisee (1897, 357) ettei Hannibalia voi verrata muihin sotapäälliköihin kuin Napoleoniin (ja vertailee Hannibalia ja Napoleonin sivuilla 357–361), kun Dodge (1891, monessa paikassa) vertaa Hannibalia paitsi Napoleoniin ja Aleksanteri Suureen, myös muihin sotapäälliköihin. Itse asiassa, Dodgen mielestä (1891, 630) kaikki hienot sotapäälliköt ovat tietyllä tavalla sukua toisilleen. On selvää, että molemmilla kirjoittajilla on Hannibalista sanottavanaan paljon hyvää, mutta siinä missä Dodgen mielestä Hannibal on hyvä sankaripalvonnan kohde (1891, x), Morris ei ihailevasta kirjoitustavastaan huolimatta suhtaudu Hannibaliin aivan yhtä varauksettomalla innolla. Morrisin kirjaakaan ei voi sanoa erityisen neutraaliksi teokseksi. Se alkaa pitkällä ja pateettisella imperialismin ylistyksellä lähtien liikkeelle perin uskonnollisesta väitteestä: ”Jaafetin pojat asuvat Seemin poikien asumuksissa” (1897, 1–3). Kirjassa on avointa rasismia (esim. 1897, 33; 37; 129; 326; 337; 362) ja chauvinismia (esim. 1897, 228) ja sen koko ote on hyvin orientalisoiiva (varsinkin 1897, 362–365). Morris uusintaa edelleen väitteen Hannibalin espanjalaisesta prinsessavaimosta ja lapsesta (joita Hannibal ei tulisi näkemään ”until his hair was gray; this is almost the only glimpse of his domestic life which we catch in his tragic career of wonders.”) (1897, 101). Sen lisäksi hän puhuu paikoin sekä karthagolaiskenraalista että roomalaisista eläimellisinä, dehumanisoivaan tyyliin: ”Hannibal, in his lair, in the south of Italy, was thus like *the mighty lord of the forest*, surrounded by *angry beasts of prey*, which hem him in, yet will not abide his

onset” (1897, 205 olen lisännyt kursivoinnit). Andersonin mukaan (2010, 57) dehumanisoiva ja eläimellistävä käsittelytapa kertoo empiiristen tutkimusten perusteella siitä, että käsiteltävänä oleva henkilö tai ryhmä koetaan oman ryhmän ulkopuoliseksi. Ei ole Morrisin kirjan päätyylinä dehumanisoida nimenomaan Hannibalia tai roomalaisia. Silti kohta on merkittävä, sillä tätä eläimellisyyttä, pelottavaa barbaarisuutta Morris näkee myös ajatuksissaan siitä, mitä olisi tapahtunut ”sivistykselle”, mikäli Hannibal olisi voittanut Rooman (1897, 361–365). Näissä apokalyptissävytteisissä ajatuksissaan Morris eroaa Dodgesta. Jos Dodge ei pidäkään ajatuksesta, että Rooma olisi hävinnyt sodan, hän ilmaisee asian *muuhun tyyliinsä verrattuna* lähes neutraalisti tiivistäessään ajatuksensa Zaman taistelusta ja siitä, että Karthago oli jo hävinnyt sodan ennen viimeistä taistelua: ”Apart from the fact that for the future of the world it was essential that Rome should be the winner in the struggle against Punic institutions, it was a predetermined fact that Rome must succeed, owing to her military soundness as against the military rottenness of Carthage. If Rome did not succeed in this war, she would in the next”. (1891, 632) Dodgen mukaan Hannibalia lukuun ottamatta Karthagon armeijat ja komentajat jäivät roomalaisten varjoon (1891, 638). Morrisille Hannibal näyttäytyy eri valossa: ihmisen, joka ajattelee, Morris kirjoittaa (1897, 365), on mahdotonta olla seuraamatta Hannibalin ihmeidentäyteistä uraa sekavin tuntein: ”without a sentiment in which admiration is mingled with a feeling of relief”, sillä Hannibal onnistui lähes keskeyttämään kehityskulun, joka lopulta johti nykyisen Euroopan syntyyn ja tietenkin myös (1897, 364) kristinuskon leviämiseen, kun ”Christianity effaced the Paganism of Italy and Greece”. Molemmilla historioitsijoista on pahaenteinen ajatus siitä, mitä olisi tapahtunut jos Rooma olisi hävinnyt. Dodgella se jää lyhyeksi ilmaukseksi puunilaisten instituutioiden ja Rooman taistelusta, joka Rooman oli tärkeä voittaa *maailman tulevaisuutta ajatellen*. Tästä voi jokainen vetää omat johtopäätöksensä, mutta sen enempää Dodge ei kuitenkaan asiaa kommentoi. Siinä vastakkain on nimenomaan Karthagon mätä hallinto (johon Dodge viittaa kirjassaan useassa kohdassa) ja Rooman hyvä hallinto. Hän ei kuitenkaan avoimesti kuvittele, mitä olisi tapahtunut mikäli sodan olisi voittanut Karthago. Morrisin kauhukuvat on sen sijaan ilmaistu selkeästi kirjan sivuilla. Silti kauhu ei kulminoidu Hannibaliin, vaan siihen mitä hän edustaa. Hannibal saa Morrisilta positiivisen luonnekuvauksen (1897, 354) ja kun Morris väittää että vain Napoleonin voi verrata Hannibaliin (1897, 357), vertailu kääntyy usein Hannibalin eduksi (esim. 1897, 357; 358; 359), mutta ei aina (esim. 1897, 357; 361). Lisäksi Napo-

leonille olisi Morrisin (1897, 361) mielestä ollut mahdollista toimia Euroopan pelastajana, mutta Hannibal olisi – mikäli hän olisi onnistunut pyrkimyksessään Karthagon nostamisessa kunniattomuudesta kunniaan – saanut aikaan vain pahoja asioita. Rooma olisi tuhottu ja roomalaiset myyty orjiksi (1897, 361), ja ”*arjalaiset rodut* [sic] Hellespontilta Atlantin vesille saakka” olisivat joutuneet ”*arvottoman kastin* [sic] hallitseman orjavaltion” armoille (1897, 362, kursivoinnit ovat minun). Siis Hannibal olisi tuonut muassaan jotain pahaa eurooppalaisille, kun taas Napoleon olisi tuonut jotain hyvää. Näin pitkälle Dodge ei mene, vaikka epävarma ”maailman tulevaisuus” vilahtaakin hänen tekstissään. Kuten Edward Said (2011, 30) on todennut: ”Jokaisen orientista kirjoittavan on sijoitettava itsensä vasten orienttia. Tekstissä tuo sijainti tarkoittaa kirjoittajan omaksumaa kertojanääntä, hänen tuottamansa rakenteen tyyppiä sekä kuvia, teemoja ja motiiveja, jotka tekstissä kiertävät. kaikki nämä ovat hienovireisiä tapoja, joilla lukijaa puhutellaan ja joilla itämaat sisällytetään tekstiin, ja lopulta tapoja, joilla itämaita representoidaan eli puhutaan niiden puolesta. Mikään näistä ei kuitenkaan toteudu irrallaan. jokainen orientista kirjoittava olettaa jonkinlaisen edeltävän orientin ja itämaalaisen, ja tämä pätee jopa Homerokseen. Kirjoittajalla on orientista aina jotain ennakkotietoa, johon hän viittaa ja jolle hän perustaa oman työnsä. Lisäksi jokainen kirjoitus orientista liittää itsensä muihin kirjoituksiin, yleisöihin, instituutioihin ja orienttiin itseensä”. Dodgelle Hannibal on sotilaskomentaja muiden joukossa, mutta Morrisille hän on pelottavan taitava, Napoleoniin verrattavissa oleva komentaja, jonka voitto olisi ollut tuhoisa Euroopalle. Dodge ei puhu Hannibalista ja Karthagon mahdollisuudesta muuttua osaksi Eurooppaa, Euroopan tärkeimmäksi valtioksi. On mielenkiintoista, että Morris, joka ajatuksen esittää, myöntää ajattelevansa vaihtoehtoa pelonsekaisin tuntein.

4.4. ”SANKARIMME” VAI KYVYTÖN, IRRATIONAALINEN HANNIBAL?

Hannibal on alettu modernilla kaudella kokea yhä enemmän joko Dodgen tapaan ”yhdeksi meidän sankareistamme” (jolloin Karthagosta muodostuu toinen), tai opinkappaleeksi, jonka tekojen arvioiminen oli yksinkertaista. Historiallinen etäisyys sinänsä on omiaan toiseuttamaan henkilön tai ryhmän: hän (tai he) ei(vät) kuulu meidän aikaamme. Saidin huomio (2011, 82) orientalistisesta käyttäytymisestä on osuva myös kuvatessa sitä, mi-

ten Hannibalin toimia on arvioitu: ”Nykyorientin asukkaalle hän [länsimaalainen] tarjosi parannuksia. Lisäksi tämä tietysti hyötyi siitä, että länsimaalainen osasi arvioida, mikä oli modernille orientille parhaaksi”. Kun Hannibal oli tuotu nykyaikaan, tai kun hänet oli tuotettu tiettyä ideana tai kliseiden kasaumana ja vastakkainasetteluina, tutkijat ja sotahistorioitsijat rynnistivät kaikki esittämään arvionsa siitä a) mitä ja miksi Hannibal teki ja b) miten hänen olisi pitänyt toimia. Tästä seuraa että Hannibalia käsitellään hie- man kapasiteetiltaan vajavaisena. Käsittely tapahtuu samaan tapaan, kuten Said (2011, 105) kirjoittaa Carl Beckerin väittäneen islamista: ”vaikka ”islam” (millainen yleistys) peri hellenistisen perinteen, se ei kyennyt ymmärtämään eikä myöskään hyödyntämään kreikkalaista, humanistista perinnettä.” Samaa ymmärtämättömyyden väitettä on sovel- lettu Hannibaliin. Hannibalista usein toistettu väite⁷² on, ettei hän ymmärtänyt rooma- laista mieltä. Vaikka Hannibal perikin kreikkalaisen sotataidon (ja ehkä juuri siksi, usein sanotaan, koska roomalaisilla oli aivan oma tapansa sotia) hän ei pystynyt hyödyntämään taitoaan loppuun asti. Hän ei voinut voittaa roomalaisia, jotka olivat jo etukäteen voitta- mattomia. Tämä myytti on pysynyt monissa kirjoituksissa vielä myöhäismodernilla aika- kaudella ainakin sivulauseessa.

Toisaalta tämä Hannibalin kyvyttömyyden käsittely on poikinnut myös artikkeleja, jotka kritisoivat toisten kirjoittamaa materiaalia ja joissa pyritään saamaan tieteellisemmältä pohjalta valoa hämärien tapahtumien näkemiseksi.

Esimerkiksi paljon siteeratun Sheanin artikkeli perustuu Aleksanterin ja Hannibalin ma- teriaalisten kapasiteettien vertailulle. Molemmat olivat syvällä vihollisalueen keskellä ja joutuivat samanlaisten haasteiden eteen. (1996, 168) Shean huomauttaa, että Fitton Brown tekee pelkkiä oletuksia luullessaan tietävänsä syyt sille, miksi Hannibal ei hyö- kännyt Roomaan. (1996, 162.) Käytössä olevat lähteet tekevät mahdottomaksi todella tietää, mihin Hannibal pyrki teoillaan, vaikka Shean lisääkin että Polybioksen mukaan karthagolaiset halusivat saada Rooman haltuunsa. Sheanin mielestä Hannibal olisi hyö- kännyt Roomaan, mikäli siihen olisi tarjoutunut tilaisuus. Kaikelle, mitä Hannibal teki

72 Varovaisesti aiheesta esim. Goldsworthy 2000, 368. Fiktiossa esimerkiksi Ross Leckielle Rooma- laisen mielen kartoittamisesta tulee Hannibalin suurin ongelma-alue. Hän ei ymmärrä roomalaisia, hän ei voi voittaa heitä.

on oltava järkipäiset syyt, myös sille ettei hän hyökännyt Roomaan. Shean kritisoi painokkaasti ajattelua, jonka mukaan Hannibal ei olisi pystynyt piirittämään kaupunkeja Italiassa. Suora hyökkäys oli strategia, jota Hannibal käytti ahkerasti ja onnistuneesti Italian sotaretkellään, vaikka epäonnistuneet hyökkäykset ovat saaneet enemmän huomiota. Hannibalin on täytynyt tietää, että onnistuakseen sotaretkellään hän tarvitsisi piiritysvälineet. Shean ihmettelee millaisella logiikalla voidaan kuvitellakaan ettei niin sotataitoon perehtynyt henkilö kuin Hannibal olisi myös huomionnut sotaretkelle lähties73sään piiritysten tarpeellisuutta. Sheanista on hyvin luultavaa, että syyllinen vääristymään on isänmaanystävä Livius, jolla oli kirjoittaessaan oma lehmä ojassa. (1996, 162.) Hannibalin strategiat eivät siis ole viallisia, vaan hänen toimiaan on tulkittu vääristellen. Shean on Mommsenin linjoilla ajatuksessaan, ettei olisi ollut strategisesti järkevää marssia Roomaan suoraan Cannaesta. (1996, 166) Marssi olisi vienyt liikaa aikaa ja alueet, joiden halki hänen olisi pitänyt kulkea olivat vihollisten hallinnassa. Sheanin mukaan (1996, 167) Rooman meriyhteydetkään eivät voineet muodostaa strategista estettä kaupungin piiritykselle, sillä Rooman satamana ei toiminut vielä Ostia vaan Puteoli, joka oli 120 mailia Roomasta etelään ja sen olisi voinut helposti eristää. Armeijan ylläpitoon liittyvät ongelmat ovat Sheanin mukaan (1996, 168) oikea syy Polybioksen ja Liviuksen kuvaukselle Italian maaseudun ryöstelylle, joka ei suinkaan tapahtunut pääasiassa roomalaisten ärsyttämiseksi hyökkäykseen. Kyseessä oli armeijan säilymisen takia tarpeellinen operaatio. Shean on laskenut (1996, 173), että mikäli Hannibal olisi päättänyt marssia suoraan Roomaan, hän olisi tarvinnut 544,920 kuormajuhtaa armeijan tarpeita varten. Koska Hannibalilla ei kuitenkaan luultavasti ollut missään vaiheessa 20,000 kuormajuhtaa enempää, Shean pääättelee (1996, 174), että Hannibal pystyi ylläpitämään armeijaansa viikon kerrallaan ja joutui pakosta tekemään strategiansa pääasiassa ruuanhankintaa ajatellen. Shean pääättelee (1996, 176), että Hannibalin tarkoituksena oli tulla toimeen sillä mitä matkan varrelta löytyi. Siten Hannibal havitteli nopeasti käytyä salamasotaa – ei pitkäkestoista piirityssotaa. Voiton oli tarkoitus olla nopeasti varmistettu, ja Sheanin mielestä lähteet paljastavat, että tämä oli Hannibalin pyrkimys jo Saguntumin piirityksen aikaan. Valtaamalla vihantana tunnetun alueen Hannibal turvasi armeijalleen tarvittavat muonitukset ja varat. Lisäksi näin roomalaisilta jäi saamatta tärkeä tukikohta Espanjasta. (1996, 186.)

5. Hannibalin representaatiot luotuna imagona

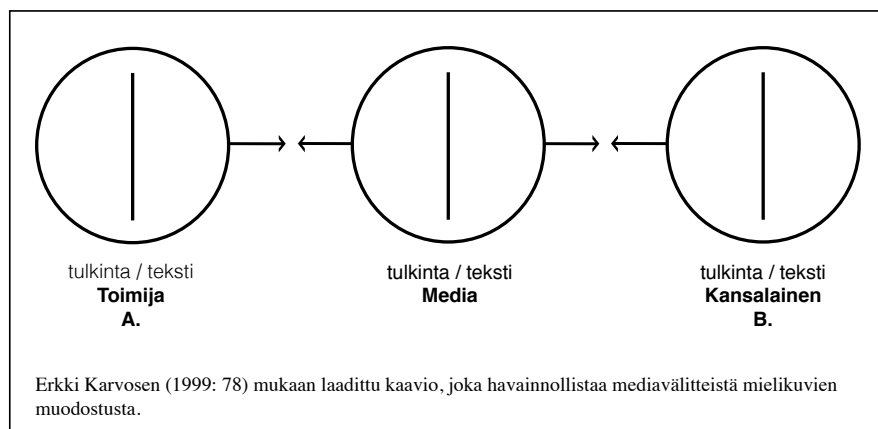
Tarkastelen seuraavaksi Hannibalin kuvan muovautumista Erkki Karvosen (1997; 1999) imagologian teorian pohjalta.

Karvonen (1999, 43) erottaa ”viestien *lähettäjä[n]* ja niiden *vastaanottaja[n]* toisistaan. [...] Informaatiota välittyy paitsi tarkoituksellisen viestinnän ansiosta, myös tekojen kautta tai pelkästä olemisestakin. Vastaanottajapuolella taas havaitaan ja tulkitaan jollakin tapaa se informaatio, mikä kohteesta on ollut saatavilla.” On tärkeä huomata, että Hannibal ei ole lähettäjä. Palaan siihen, millaisista osatekijöistä lähettäjätaho koostuu heti luvussa 5.2., kun olen ensin luvussa 5.1. selittänyt, mistä Karvosen kehittelemässä teoriassa on kyse.

5.1. KARVOSEN TEORIASTA

Karvonen erottaa toisistaan ”*tavoitekuva[n]*, toivekuva[n] eli profiili[n], jonka lähettäjätaho haluaisi vallitsevan kohderyhmän mielessä, ja se[n] kuva[n], joka ihmisillä todella on mielessään.” (1999, 44.) Kun puhutaan Karvosen mallia soveltaen tavoitekuvasta, kyseessä ei ole Hannibalin oma tavoitekuva. Sen sijaan tavoitekuva kuuluu tekstuaalisten lähteiden muodostamalle koosteelle, jota käsitteistän lähettäjänä, noudattaen Karvosen kaaviota. Kerron kuitenkin tämän lähettäjätahon koostumuksesta tarkemmin vasta seuraavassa kappaleessa (5.2.). Kuten Karvonen toteaa (1999, 46), mainetta tai imagoa voi käyttää käsitteinä yhtä hyvin, mutta maineella on terminä enemmän kulttuurintutkimuksesta saatu sävy ja se on viestinnän tutkimuksessa ehkä sopivampi käsite. Karvosen (1999, 47) mukaan maine yhdistyy kulttuurintutkimuksen näkemyksiin representaatioiden tuottamisesta ja kierrättämisestä yhteiskunnassa: ”Eesitys on jostakin näkökulmasta tuotettu konstruktio, joka olisi voitu rakentaa myös toisin.” Myös esityksen tulkitsemisessa jokaisella on omat lähtökohtansa ja tapansa muodostaa käsityksiä, jotka ”he vuorostaan voivat muotoilla esitykseksi, joka lähtee kiertämään yhteiskunnassa.” Tässä prosessissa voi tapahtua yksinkertaistumista, dramatisoitumista ja muunlaista muuntumista. ”Näin on

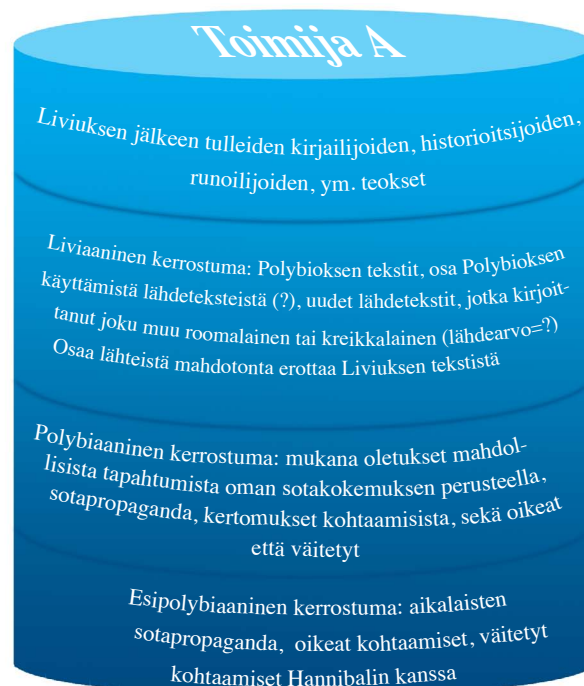
käynyt myyteissä, joissa yhteisön perustavat uskomukset elävät aina uudelleen kerrottuna.” Karvonen ei puhu imagon rakentamisesta, vaan imagon rakentumisesta (1999, 51) erottaakseen sen, ettei imago ”ole noin vain rakennettavissa lähettäjätahon mielihaluja mukaisesti”. Karvonen tekee loistavan huomautuksen, kun hän jatkaa, että koska ”vain valikoituja rakennustarpeita on ihmisten saatavilla”, aivan minkälaista tahansa käsitystä ei voi rakentua, vaan ihmiset työstävät sitä mitä ovat saaneet viestien lähettäjältä. Karvonen toteaa (1999, 66), että viestin lähettäjät työstävät tekstit tietynlaisiksi eli enkoodaavat ne ja vastaanottajat tulkitsevat, eli dekoodaavat ne. Karvosen mukaan (1999, 47) media on nykyään ”yksi tärkeä vahvistin- ja muunnosasema kertomuksille” ja nykyään onkin ”tavallista, että ihmisten ulottuvilla oleva informaatio on median välittämää. Näin median rooli imagojen muodostumisessa on keskeinen” (1999, 51). Karvonen (1999, 56) käsitteellistää kuvien muodostumista aivoissa muistin ja synaptisten kytkentöjen avulla. Tässä yhteydessä riittää, jos sanotaan että imagon rakentumiseen ovat vahvasti yhteydessä skeemat, abstraktit tietorakenteet, joissa ”muistettavan asiatyypin elementtien järjestys on kuvautuneena” (1999, 54). Mediavälitteisellä kuvanmuodostuksella Karvonen tarkoittaa sellaista tapahtumaketjua, ”jossa mediassa toimivat journalistit kohtaavat A:n ja tulkitsevat sitä. Tulkinnan perusteella he muodostavat käsityksensä, jonka he sitten muotoilevat tekstiksi suuren yleisön, kansalaisten saataville. Kansalaiset pääsevät muodostamaan käsityksiä vain sen pohjalta, miten media on asioita tulkinnut ja halunnut ne esittää. Merkitysten tuottamisen ja vaihtamisen kiertokulku ei pääty tähän, vaan kansalaiset vuorostaan tuottavat omia tekstejään tulkintojensa pohjalta toisilleen ja yleisönosastoihin.” (1999, 78) Olen tehnyt Karvosen (1999, 78) muodostaman taulukon perusteella kaksi erilaista kuvaajaa, joilla hahmottelen seuraavaksi Hannibalin ”imagon” tai maineen mediavälitteistä muodostumista. Karvosen alkuperäinen taulukko on seuraavanlainen:

Karvosen mukaan (1999, 78) toimija A voi olla esimerkiksi ”yhtiö, valtion laitos tai henkilö”, jolla on sekä käsitys siitä mikä se on että siitä miltä se haluaa näyttää muiden silmissä. Pelkästään olemassaolollaan tai toimillaan toimija A muodostaa ”semioottisessa mielessä tekstin, jota mediatoimijat sitten lukevat ja tulkitsevat. Tämä teksti muodostuu siitä, mitä tulee julki tai päästetään julkisuuteen.” On toimijan A päätettävissä, mitä julkisuuteen lasketaan. ”Ne seikat, jotka eivät tule valituksi tekstiin, ovat yksityisiä tai salaisia.” Pystyviivalla Karvonen osoittaa tulkitsevan ja esittävän puolen lisäksi merkityn (signified) ja merkitsijän (signifier) kytkentää. (1999, 78)

5.2. HANNIBALISTA EI VOI TULLA TOIMIJAA A KARVOSEN KAAVIOTA SOVELLETTAESSA

Siinä missä Karvosen toimija A on yksikkö, joko henkilö tai ryhmittymä, joka muodostaa kokonaisuuden yhtenäisesti, ei Hannibalin kyseessä ollen toimija A:n paikalta löydy organisoitunutta toimijaa, vaan kokoelma tekstejä. Nämä tekstit ovat sitä mitä ne ovat, ne eivät enää muutu miksikään vaan ne pysyvät ja ovat siinä mielessä staattisia. Tekstin ominaisuus on staattisuus, muuttumattomuus, vaikka siitä voikin hävitä tai siihen voidaan lisätä jotain. Toimija A:ta yhtenäistää, että jokainen sen osan on kirjoittanut Hannibalista jättäen jälkimaailmalle nipun tekstejä, joita on tulkittu. Kuten Karvosen toimijalla A, teksteilläkin on jokin tietty käsitys ja näkemys, jota ne haluavat näyttää ulospäin. Nämä käsitykset ovat enemmän tai vähemmän tarkkoja kuvauksia siitä, mitä niiden kirjoittajat ovat ajatelleet tai kokeneet että heidän tulisi kirjoittaa. Toisin sanoen, emme oikeastaan tiedä tekstien kirjoittajistakaan muuta, kuin että he ovat luoneet nämä tekstit. Emme voi olla sataprosenttisen varmoja, että tietäisimme miksi mikäkin teksti on juuri sellainen, kuin se on, vaikka arvauksia voidaan esittää. Se miksi tekstit ovat sellaisessa muodossa kuin ovat on myös jäänyt jälkipolvien pohdittavaksi. Toimija A on kerrosteinen, useasta ajallisesti etäisestä osasta koostuva antiikin aikaisten tekstien summa, joiden yhteyttä voi kuvata lähinnä takautuvasti: ne ketkä ovat kirjoittaneet myöhemmin ovat tienneet niistä (ainakin osasta niitä), jotka ovat kirjoittaneet ennen heitä. Seuraavassa on hahmotelmani toimijan A koostumuksesta.

Mediavälitteisyys on Karvosen kaaviossa tiedotusvälineiden aluetta. Tärkeämpää kuin määritellä mahdollisia kanavia on kuitenkin huomata Karvosen toteamus: ”Media luo yhteyden lähteen ja yleisön välille, mutta se ei luo sitä passiivisen siirtokanavan tavoin. Sen sijaan, että ajateltaisiin mediaa siirtokanavana, on hyödyllisempää ajatella sitä *aktiivisena toimijana*: tehokkaana tiedusteluelimenä, suodattimena, muuntajana ja vahvistimena, joka tulkitsee lähteestä tulevaa informaatiota omien tietorakenteidensa pohjalta omia tarkoituksiperiään varten.” (1999, 79.) Mediavälitteisen kuvanmuodostumisen olennaisena osana on siis, että se joka tuottaa tulkintoja ja esittää niitä eteenpäin toimijan A perusteella ei ole passiivinen tiedon välittäjä, vaan aktiivinen tulkitsejä. Tämä muotoilu sopii erinomaisesti lähes kaikkiin tutkimusmateriaalini piiriin kuuluviin faktakirjoittajiin (mutta myös tietysti fiktion kirjoittajiin). Mommsen, Dodge, Canter, Bickerman, Fitton Brown, Eckstein, Pomeroy, Lancel, Shean, Goldsworthy ja Gabriel tekevät kaikki tulkintaa toimijasta A. Osalle toimijan A salaiset motiivit on tärkeä selvittää (väitteellä ”roomalaiset olivat sitä tai tätä” puututaan juuri tuohon salaiseen motiiviin), toisille toimijan A epäselvät kuvat pitää puhdistaa (valikoidaan, kyseenalaistetaan ja lisätään tietoa, jota saadaan esimerkiksi arkeologisesti tai numismatiikan pohjalta). Spaeth puolestaan pyrkii enemmänkin yhdistämään Napoleonista saatavaa tietoa toimijan A välittämään tietoon, Rossi purkaa Liviuksen tekstuaalisia rakenteita, Abbott ei käsittele Hannibalia, mutta välittää tietoa siitä, miten Napoleon on käsitellyt toimijan A perusteella saamaansa

tietoa Hannibalista. Hentylle, Sherwoodille, Leckielle, Byronille, Landonille ja muille fiktion kirjoittajille toimija A antaa käsiteltävää materiaalia, fiktion taustalle tarvittavaa tukea, jonka päälle rakennetaan fiktiiviset tuotokset. Kaikki nämä ovat median tuottajia, mediavälitteisen kuvan luojia ja kaikista näistä voi sanoa kuten Karvonen: ”Media voi vahvistaa valtansa mukaan pienen risauksen valtavaksi jylinäksi tai vaieta asian kuoli-aaksi. Lähde on raakamateriaalia teksti- ja kuvatehtaalle, jonka on luotava moninaisista aineksista viihdyttäviä ja kiihdyttäviä tarinoita yleisölleen.” (1999, 79.) Jäljelle jää mediavälitteisen viestin vastaanottaja, tulkitsija ja omien tekstien tuottaja, joka Karvosen kaaviossa on kansalainen B. Käsitteellistän jokaisen lukijan, joka ei pääse käsiksi alkuperäisteksteihin ja jonka tuottamat tekstit eivät lisäksi yllä merkittävään asemaan (niitä ei siteerata uudelleen ja uudelleen, niitä ei esitetä tieteellisessä koosteessa eikä niitä tunne kuin pieni piiri) kansalaisen B asemaan. Ollakseen mediatekstin asemassa, tekstillä tulee olla yhteiskunnallista vaikutusvaltaa.

5.3. MITÄ HANNIBALIN MAINEEN TAUSTALTA LÖYTYY?

Mikä kaikki vaikuttaa Hannibalin maineen tai imagon muodostumiseen? Jo Roomalaisien ongelmaksi on voinut Hannibalin ja karthagolaisten kanssa helposti muodostua pelkästään se, miten vaikeaa heidät on erottaa toisistaan pelkillä nimillä. Anderson (2010, 28–31) näyttää kirjassaan, miten Guantánamoon vangittujen arabien nimet ovat voineet olla yhdysvaltalaissoilaille ongelmallisia, kun oikeita terroristeja on etsitty tavallisten kansalaisten joukosta. Nimet, jotka eivät ole sotilaille tuttuja, vaikuttavat kovin samankaltaisilta keskenään. Karthagolaisilla oli samankaltainen, sekaannukset mahdollistava nimeämistapa: monet nimet ovat hyvin samankaltaisia keskenään. Laskin Goldsworthyn (2000, 406–407) indeksilistalta samannimisistä, historiaan jääneistä karthagolaisista ja sain seuraavan tuloksen: Hamilcar-nimisiä on viisi, Hannibaleja kahdeksan, Hannoja yksitoista, Hasdrubaleja seitsemän tai kahdeksan (Goldsworthy ei kuvaavasti ole varma onko yksi heistä listalla kahteen kertaan). Itselläni oli välillä vaikeuksia pysyä myös Scipioista selvillä, ja jouduin tekemään useita tarkistuksia etten sekoittanut varsinkin Publius Cornelius Scipioita keskenään. Huomasin lukiessani Lukianos Samosalaisen satiiria⁷³, että itse

73 Vainajien keskusteluja XII. Aleksanteri, Hannibal, Minos ja Scipio.

asiassa Lukianoksen Scipio vaikuttaa satiirissa kuvattujen tekojensa perusteella sekoitukselta isoisää (Africanus Major) ja pojan ottopoikaa (Africanus Minor), joista molemmilla on nimenä Publius Cornelius Scipio Africanus⁷⁴. Goldsworthyn indeksissä (2000, 411) Scipioita on seitsemän, heistä yksi Lucius Cornelius, kaksi Cnaeus Corneliusta ja neljä Publius Corneliuksia. Historiankirjoittajien epäselvä viittaustapa paitsi karthagolaisten myös eri Scipioiden välillä on hämäävä (roomalaisillakin kirjoittajilla eri yhteyksissä pelkkä ”Scipio” on usein viittaamassa eri Scipioihin) ja lieenee kautta aikojen aiheuttanut Andersonin kuvaaman kaltaisia vaikeuksia tunnistettaessa kuka kukin on. Erityistä hankaluutta tuo historiallinen etäisyys, joka tulee sitä olennaisemmaksi mitä kauempana itse tapahtumista ollaan. Etäisyys nykyhetken ja menneiden tapahtumien välillä saa aikaan vaikutelman kuin koko menneisyys olisi yhtä saavuttamattomissa ja eri tapahtumat tavaltaan yhtä kaukana. Kun verrataan esimerkiksi tunnin pituista ajanjaksoa, se voi vaikuttaa menneisyydessä merkityksettömältä... tunti ennen Canaan taistelun alkua ei varmasti merkitse nykylukijalle samaa kuin se on merkinnyt kokijalle, joka on ollut paikalla. Entä 25 vuotta? Mitä vuodet merkitsevät, kun ajankohta, johon viitataan on noin 2200 vuotta vanha? Ihmiselämään suhteutettuna 25 vuotta on kuitenkin pitkä aika, ja on taatusti eri asia puhutaanko jostakin ensimmäisen puunilaissodan aikaisesta Hannibalista vai toisen puunilaissodan aikaisesta Hannibalista. On myös täysin eri asia onko tuo toisen puunilaissodan aikainen Hannibal *Barca*, vai joku muu Hannibal. Nimissä ei ole merkittävää eroa. Historiallinen etäisyys tapahtumiin vääristää niitä kuitenkin lisäksi niin, että vaikka aikalaiset eivät olisi sekoittaneet eri Hannibaleja keskenään, myöhemmän lukijan on oltava tarkkana pysyäkseen ajan tasalla.

Andersonin mukaan testituloksista käy ilmi, että kun vähemmistöryhmän yksikin jäsen toimii epäedustavalla tavalla, tämä vaikuttaa siihen miltä vähemmistöryhmä enemmistön silmissä näyttää. Vastaavaa ilmiötä ei olla havaittu enemmistöryhmän edustajan tehdessä jotain epäedustavaa (2010, 51). Väitän lisäksi Andersonin esiin tuoman ja yllä referoidun nimiin liittyvän sekaannusmahdollisuuden perusteella, että kun tietyn ryhmän edustajalla on vielä nimi, josta hänet helposti tunnistaa jonkin muun kuin lukijan ”oman ryhmän” jäseneksi, pelkästään jo luetusta tekstistä, väärinkäsityksen mahdollisuudet kasvavat. Seu-

74 Africanus Major voitti Hannibalin Zaman taistelussa, johon toinen puunilaissota päättyi. Africanus Minor oli puolestaan kolmannen puunilaissodan aikaan katsomassa Karthagon hävitystä yhdessä Polybioksen kanssa.

raa mielenkiintoinen, monimutkainen ketjureaktio, kun otetaan huomioon, että kuvioon tulee vielä sosiokognitiivinen mekanismi, jonka takia monet uskovat että ne joita syytetään rikoksista ovat varmasti syyllisiä ainakin *johonkin* (Anderson 2010, 82). Lopulta mikään tieto ei enää ole varmaa tietoa. Luokittelut sen sijaan eivät lopu kesken.

Usein Hannibalia pidetään ainakin syyllisenä johonkin huonoon valintaan, joka on tuonut muassaan hänen epäonnisen loppunsa (Shean 1996, 159). Jos uskomme Andersonia, tämän voi liittää siihen että Hannibal hävisi itse sodan. Hannibalin häviö saa aikaan sen vaikutelman, että hänen on ollut oltava syyllinen häviöönsä, on ollut aiheutettava se itse. Rossin mukaan Liviuksen narratiivissa Hannibalin virheeksi muodostuu, että toisin kuin Scipio, joka asettaa yhteisen edun yksityisen yläpuolelle, Hannibalille perhearvot ylittävät yhteisön tarpeet (2004, 368). Justinuksen mukaan Hannibal pääsi kenraaliksi Rooma-vihansa takia vaikka vanhempia miehiä olisi ollut saatavilla, ja lopulta Hannibalin pahat teot kostautuivat Afrikalle (1853, 214). Dodgen mielestä (1891) Hannibal oli huono-onninen (esim. 545), joskin sotaelefanttien säilyttäminen niin pitkään oli strategisesti järjetöntä (1891, 636). 1800-luvulta alkaen historioitsijat ovat kuitenkin muuttaneet suhtautumistaan Hannibaliin. Hän ei enää ole yhtä traaginen hahmo, vaan pikemminkin käytännöllinen mies, jonka päätökset ovat pragmaattisia ja kulloisenkin tilanteen vaatimusten sanelemia (Shean 1996, 161). Sherwoodille Hannibalin strateginen virhe oli siinä, ettei tämä marssinut Roomaan Trasimenusjärven taistelun jälkeen vaan pyrki saamaan italialaiset kanssaan liittoon Roomaa vastaan (1928, xxvii). Fitton Brownille (1959, 370) puolestaan ei ole Hannibalin oma syy, että tilanne kääntyi tappiolliseksi (esimerkiksi Cannaen jälkeen ei ollut välttämätöntä marssia juuri Roomaan kuten moni ajattelee), vaan pikemminkin kamelin selän katkaisee Metaurus-joen taistelu [207] (jossa Hasdrubal kuoli, kun tämä yritti yhdistää armeijansa veljensä Hannibalin joukkojen kanssa). Tämä määräsi Fitton Brownin mielestä Rooman kohtalon (idem.). Goldsworthylle Hannibalin ongelmana oli vääränlainen ajattelutapa, jonka mukaisesti vastustajan täysi tuhoaminen ei ollut välttämätöntä. Tätä kulttuuriin liittyvää syytä Goldsworthy pitää Hannibalin strategian taustalla, syynä miksi hän ei suoraan hyökännyt itse Roomaan (2001, 26; 28; 168). Karthagolaispäällikön suurin virhe oli myös Gabrielin mielestä tämän täysi kyvyttömyys ymmärtää vihollisensa mentaliteettia loppuun asti. (2011, 160.)

6. Kaikkien janoisten sankari?

Viitataan tämän viimeisen yhteenvetoluvun nimellä siihen myyttiseen olemassaolon tapaan, joka Hannibalilla on. Hän voi käytännössä alkaa merkitä mitä ikinä kukaan haluaa saada hänet merkitsemään ja silloin hänestä tulee tavallaan ”kaikkien janoisten sankari”, se myyttinen koostuma joka muotoutuu vihollisen tai ystävän kuvaksi aivan yhtä helposti. Janne Seppänen ja Esa Väliaverronen (2012, 114–123) todistavat vakuuttavasti, kuinka eräällä Rolexin mainoksella myydään miehille paitsi menestystä ja miehisyyttä, myös osallisuutta tiettyyn kuviteltuun yhteisöön. ”Kuvassa poseeraa komea ja hyvin pukeutunut mies, joka on saavuttanut elämässään poikkeuksellisen paljon. Hän on ”kaikkien aikojen suurin pelaaja suurimpien pelaajien mielestä”. Hän on osa huippujen huippua, yhteisöä, johon pääsemiseksi monet ovat valmiit taistelemaan ja uhraamaan elämänsä. Menestystä tavoitellaan, koska se tuo mukanaan paitsi minuutta hivelevää kuuluisuutta myös vaurautta ja sosiaalisen aseman nousun.” (2012, 121.) Jos näin on, mainoksen pyrkimyksenä on väittää, että ostamalla Rolexin voisi saada tunteen tällaisesta onnistuneiden ja menestyneiden joukkoon kuulumisesta. Näen Hannibalin käsittelyssä moderneissa teksteissä samankaltaisia piirteitä. Landonille Hannibalista tuli markkinarakoon sopiva aihe, jossa *topos* Hannibalin valasta toistettiin samaan tapaan kuten antiikissa. Landon tunsi antiikkisen kirjallisuutensa, ymmärsi Byronin kuoleman tuottaman markkinaraon ja otti Hannibalin runon aiheeksi, koska tämä sopi siihen mitä yleisö kaipasi. Seppäsen ja Väliaverrosen mainosanalyysiä voi soveltaa myös siihen, miten Hannibalin osasia halutaan itselle (kuten Rolexin kuvitteellisen yhteisön tuomat piirteet: myös Hannibalista tulee osa kuvitteellista yhteisöä, johon sotilastaustaiset kirjailijat ja sellaiset henkilöt, jotka nauttivat seikkailuista helposti samastuvat). Dodgelle Hannibal on yksi meistä so- tapäälliköistä, yksi hienoista kapteeneista. Hannibalin omiminen tuo omijan ulottuville hienot taidot, kunniallisen sotilaallisuuden ja kaiken muun, mikä Hannibalissa kulloinkin nähdään olennaiseksi. Silti Hannibalista halutaan vain kauniit ja hyvät osat eikä kukaan koskaan halua samastua Hannibalin vihaan, joka kuitenkin kulkee halki historian kertomuksesta toiseen. Kuten Said on todennut, tässä on kysymys itsen peilaamisesta orientalistisen subjektin avulla. Anderson todistaa, että luokittelujen avulla voimme nähdä kuuluuko joku henkilön mielestä sisä- vai ulkopiiriin ja teksteistä puolestaan voimme nähdä, että kaikesta ylistyksestä huolimatta Hannibal joutuu ulos ainakin tietyissä

suhteissa, vaikka häneen halutaan osittain samastuakin. Hannibalissa halutaan samastua hänen sotilaalliseen taitoonsa, mutta ei hänen vihaansa (mikä näkyy siitä, että viha luetaan tyypillisen puunilaiseksi tai tyypillisen foinikialaiseksi, mutta sotilaallinen kunnia vertautuu Aleksanteriin, Napoleoniin ja muihin taidokkaisiin eurooppalaisiksi mielletävissä oleviin sotapäälliköihin). Stuart Hall (1992, 280) kertoo, kuinka ”tutkijat väittävät, että jos ulotamme 1800-luvun kirjallisuuden määritelmän koskemaan myös populaarikirjallisuutta, löydämme *kansallisen* romaanin rinnalle toisen, voimakkaan englantilaisen kirjallisen mielikuvitusvirran: imperialististen seikkailujen miehisen maailman (poikien seikkailuja unohtamatta), jonka kuvitteellisena maisemana on ennemminkin *Imperiumi* kuin *Middlemarch*. Tänä aikakautena *seikkailun* perusidea sai sisällökseen moraalisen, yhteiskunnallisen, fyysisen ja kulttuurisen kolonisaation – seikkailusta tuli tätä koskevien kertomusten synonyymi.” Hentyn kirjoittama seikkailutarina voidaan käsitteellistää tällaisten seikkailuiden piiriin. Näen seikkailun myös romantiikan kauden runoudessa, jossa on paljon antiikista suoraan lainattuja *topoksia* myös liittyen Hannibaliin. Runot toimivat työssäni paitsi esimerkkinä siitä, miten tekstit mahdollisesti kulkeutuvat lukijalta toiselle myös siitä, millä tavoin *topokset* upotetaan moderniin tekstiin antiikin teksteistä. Nähdäkseni miten tämä toteutuu olen tutkinut aihetta St. Clairin lukemisesta kertovan kirjan näkökulmasta.

Tämän tutkielman alussa esitetty Robert Frostin runo käsitteellistää Hannibalin symboliksi nuoruuden turhalle innolle. Työssäni huomioin, että runoudella on voitu ainakin saada lukijoiden mielikuvitus liikkeelle, jos ei uskotakaan että runous on varsinaisesti siirtänyt lukijoilleen mitään, esimerkiksi militantteja arvoja. Mielikuvituksen liikkeet ovat puolestaan erittäin tärkeitä orientalismin syntyhistoriassa. Hannibalilla on myyttinen totuusarvo, josta voidaan kiistellä paitsi sen mukaan mitä Hannibalista on sanottu, ja mitä sillä on tarkoitettu myös sen mukaan mitä Hannibalista pitäisi sanoa rehellisyyden ja oikeudenmukaisuuden nimissä. Kategoriavirheen vaara muodostuu tilanteissa, joissa pyritään löytämään sitä mitä olisi pitänyt sanoa, tai silloin kun fiktiota yritetään käyttää faktan lähdemateriaalina. Olen jaotellut tätä työtä varten käyttämäni aikakaudet antiikkiin, moderniin ja myöhäismoderniin vaikka modernin olisi voinut jakaa vielä varhaismoderniin ja moderniin. Olen todennut, kuinka fakta ja fiktio eroavat toisistaan mutta että toisinaan niitä on mahdotonta erottaa. Olen myös esittänyt, että liikkuvuuden paranemi-

nen on parantanut Hannibalista kirjoitettujen tietojen levittämistä ja siten välimatkat ovat pienentyneet myös viestinnällisesti ja aika on tiivistynyt. Itse asiassa ajan tiivistymisessä on kaksi vaihetta 1800-luvun kuluessa, kuten olen esittänyt tässä työssä: ensin uusien liikennevälineiden takia; toiseksi, kun 1800-luvun lopulta lähtien tapahtunut viestintä-tekniologioiden kehitys on aikaansaanut vielä uuden tiivistymän. Olen myös todennut, että tekstit muuttuvat matkalla olivatpa ne moderneja tai vanhoja tekstejä. Olen esittänyt, että katkokset ja saatavuus vaikuttavat Hannibalista kirjoitettuun, mutta Hannibalista kirjoitettu on myös toisteisten jatkumoiden kirjoitusta eli samat asiat toistetaan uudestaan ja uudestaan aikakaudelta toiselle. Kaikki tämä vaikuttaa siihen, miten Hannibalia käsitellään. Saatavuuden muutokset antiikista (käsini kirjoitettu, hitaasti kuljetettu) modernille ajalle (liikkuvuuden parannuttua ja painotaidon takia) sekä nykyaikaan tultaessa (sähköiset versiot vanhoista kirjoista, uudet painokset, kirjastojen avoimuus) on myös tärkeää ottaa huomioon, samoin kulttuurillisesti arvostetun tiedon määritelmien muuttuminen aikojen mukana. Olen kyseenalaistanut tieteellisen tiedon saatavuuden ja kuvannut kuinka Hannibalin myyttisyys kirjoitetaan helposti opetustarinan muotoon ja kuinka *topokset* siirtyvät antiikista modernille kaudelle joko niin että ne kyseenalaistuvat tai niin että ne vahvistuvat. Hannibalista kirjoittaminen ilman antiikin *topoksia* on hyvin haasteellista, vaikka siihen on pyritty myöhäismodernilla kaudella. Haasteellisuus johtuu siitä, että Hannibalin myyttisyys on semiologisesti rakentunutta ja sen tulkinnassa on eri asteita. Nämä tulkinnat eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan ne ovat kulttuurisesti määrittäviä. Hallitsevat tulkinnat vaihtuvat kausittain: antiikin hallitseva tulkinta ei enää ole hallitseva tulkinta modernilla ajalla eikä modernin kauden tulkinta ole enää myöhäismodernilla kaudella suosiossa. Se, että tulkinnat voivat muuttua johtuu viestinnän laadusta. Viestintä ei ole täysin vastikkeellista, vaan kaikki viestin saajat tulkitsevat viestin omilta pohjiltaan. Olen esittänyt, kuinka vastustavissa tulkinnoissa Hannibal voi edustaa yhteiskunnan hallitsevan paradigman vastustamista. Tulkinta ei välttämättä vastusta Hannibalista sanottua vaan itse yhteiskunnallista tilannetta, jossa ihminen on. Freudilla tämä oli antisemitismin vastustamista Hannibal-myytin avulla, Italiassa puolestaan Hannibalin lapsiksi julistautuvat muusikot saavat Hannibalista voimaa ja apua rasismien kyseenalaistamiseen, jossa Euroopan linnoittautumismentaliteetti vertautuu Rooman muureihin ja Hannibalin häviö kyseenalaistuu sillä, että Hannibalin lapset ovat kuitenkin yhä Italiassa.

Hannibalin käsittely ei ole homogeenista vaan hyvin vaihtelevaa. Jos halutaan saada aikaiseksi kuva siitä, miten käsittely tapahtuu tulee huomata paitsi yksityiskohdat myös yleiset suuntaukset. Hallin mukaan (1992, 283) seikkailusta on tullut eräs ”monista ’välttelytavoista’”, joilla rotu kohdataan ”*joutumatta* vastakkain rasismien kanssa”. Rotu ja rasismi ovat Hannibalista puhuttaessa hankalia hahmotettavia ja piilorasismia löytyy paljonkin. Andersonin avulla voimme myös nähdä miten Hannibal luokitellaan. Kaikki ne jotka luokittelevat Hannibalin onnistumiset hyvään onneen liittyviksi tai vahingoiksi ulkoistavat Hannibalin ja ne jotka luokittelevat Hannibalin onnistumiset sisäisten piirteiden tuotokseksi (kuten Dodge, jolle Hannibalin epäonnistumiset menevät säännönmukaisesti huonon onnen nimiin ja onnistumiset taidon nimiin kuten sisäryhmästä puhuttaessa Andersonin mukaan tapahtuu). Orientalismi Hannibalin käsittelyssä näkyy joskus pienissä asioissa. Sherwoodilla esimerkiksi, sen näkee siinä, että hän haluaa näytelmänsä lavastuksen kuvastavan Karthagon barbaarista loistoa (1928, 70). Hannibalin paikoittaminen orientalistisesti joko meidän tai heidän joukkoon on tekstuaalisessa taistelussa, mutta koskaan Hannibalista ei tule täysin ”yksi meistä”. Hannibalilla on aina kytkökset Karthagoon, mikä estää hänen täydellisen hahmottamisensa eurooppalaisena, vaikka eurooppalaistavaa puhetta esiintyy Hannibalin yhteydessä jopa apokalyptisenä mahdollisuutena (Morrisilla), jonka perusteella on kuitenkin nähtävä että Hannibalia ei hahmoteta eurooppalaiseksi. Morrisille pahimmassa kauhuskenaariossa olisi voinut käydä niin että Hannibal olisi saanut tämän eurooppalaisuuden itselleen ja tuhonnut kristikunnan tulevaisuuden. Vaikka Morris on puhunut Hannibalista ylistävään sävyyn, nähdään ristiriitainen hahmotustapa selvästi juuri siinä, miten pahoja seuraamuksia hän näkee Hannibalin voitolle. Hannibalin hahmottamista voidaan havainnollistaa Saidin (2011, 119) avulla ja nähdä että on olemassa neljä virtausta joihin myös Hannibalista sanottu käsitteellistyy. Käsittelymaaperä on laajentunut, kun antiikin tekstit ja antiikin jälkeen tehdyt tutkimusretket ovat havainnollistaneet uusia asioita orientista. Hannibalin kohtaaminen historiallisesti on tekstuaalisen representaation kohtaamista. Ymmärtävää eläytymistä on harrastettu paljon ja Hannibalin vihaa on pyritty ymmärtämään historiallisten tapahtumien valossa, myös sitä miksi Hannibal lopulta epäonnistui on yritetty ymmärtää ja Hannibalin asemaan on pyritty asettumaan (esimerkiksi Fitton Brown jopa sanoo pyrkivänsä asettumaan Hannibalin asemaan). Karthago käsitteellistyy syylliseksi Hannibalin huonoon onneen. Myös Polybioksesta asti Hannibalin mielenliikkeitä on ollut mahdollista tutkia. Hannibalin luo-

kittelu erilaisiin kategorioihin on myös normi. Usein luokittelu toistuu vastakohtapareina, joissa Karthago edustaa sen vastapuolta, mitä Hannibal edustaa. Lukemani perusteella näyttäisi vahvasti siltä, että Hannibalia eurooppalaistetaan silloin kun puhutaan hänen taidoistaan, tiedoistaan ja sivistyksestään. Häntä afrikkalaistetaan tai hänestä tehdään seemiläistä, kun puhutaan hänen vihastaan. häntä irrotetaan Afrikasta kun hänestä puhutaan antiikissa parempana kuin muut afrikkalaiset tai ihmetellään että oli tuskin mahdollista ajatella että hän oli syntynyt Afrikassa. Hänen sotataitoaan tyypillisesti verrataan myös roomalaiseen sotataitoon, mikä osoittaa sen miten roomalaiset haluavat osansa Hannibalin taidoista samaan tapaan kuin modernit eurooppalaiset ja amerikkalaiset. Opetustarkoituksissa Hannibalista voi tulla niin rohkeuden kuin pasifismin symboli. Hannibal käsitteellistetään usein joko sankariksi tai antisankariksi, jonka irrationaalisuus on jotain, mitä ei ilmaista avoimesti, vaan se näkyy kyseenalaistusten tasolla.

Lopulta päädyn siihen tulokseen, että Hannibalin representaatiot voidaan käsitteellistää luoduksi imagoksi kuten Karvonen imagologiassaan. Toisin kuin Karvosen imagologiassa, Hannibal ei itse kuulu toimijaan A, vaan toimija A koostuu niistä teksteistä, joita Hannibalista on kirjoitettu antiikin aikaan. Olen esittänyt toimijan A kolmiulotteisena kaaviona, jota vertaan Karvosen kaavioon mediavälitteisestä maineen muodostumisesta. Pohdin vielä miten tietyt piirteet karthagolaisessa nimeämisperinteessä ovat voineet hankaloittaa Hannibalista kirjoittamista jo antiikin aikana Andersonin pohjalta. Myös Andersonia apuna käyttäen havainnoin sitä, miten Hannibalin häviö on saanut ihmiset käsittelemään Hannibalia syyllisenä ainakin johonkin.

”Like Alexander, Hannibal possessed a *tyche*, which brought him many spectacular successes. Unlike Alexander, however, Hannibal’s *tyche*, in the end, deserted him,” kirjoittaa Shean (1996, 187) artikkelinsa lopussa. Näin viimeinen jälki, jonka tämä myytit kieltävä mies jättää on uusintaa eräs tyypillinen antiikin aikainen *topos*. Sehän Hannibalissa on parasta: voimme tehdä tieteellisiä laskelmia, voimme vertailla, väittää, muuttaa, pyörittää sanojamme... silti lopulta, myyttisenä hahmona Hannibal on meidän käsinukkemme ja

me saamme tehdä hänen tekstikerrostumallaan aivan mitä haluamme. Tätä kuvaamaan liitän viimeiseksi Eleanor Farjeonin (1881–1965) lyriikat vuodelta 1932⁷⁵.

Hannibal

Hannibal crossed the Alps,
Hannibal crossed the Alps,
With his blackmen, His brown men
His countrymen, His townmen,
With his Gauls and his Spaniards,
His horses and elephants
Hannibal crossed the Alps,
Hannibal crossed the Alps,

Hannibal crossed the Alps,
For his bow-men, his spearmen
His front-men, his rear-men,
his Gauls and his Spaniards,
His horses and elephants,
Wanted the Roman scalps!

And thats why
Hannibal, Hannibal, Hannibal,
Hannibal crossed the Alps.

⁷⁵ Martin Shawn säveltämään kokoelmaan *Six unison songs* (Cramer 1932) joka sisältää laulut Argus; Caesar; Hannibal; Leonidas; Romulus & Remus; Queen Dido. [<http://www.musicweb-international.com/shaw/Works.htm>]

Lähteet

ANDERSON, K. J. 2010. *Benign Bigotry. The Psychology of Subtle Prejudice*. New York: Cambridge University Press.

BARTHES, R. 1994. *Mytologioita*. (Suom. P. Minkkinen.) Tampere: Tammer-Paino Oy.

FOUCAULT, M. 2005. *Tiedon Arkeologia*. (Suom. T. Kilpeläinen.) Tampere: Vastapaino.

FRANKLIN, C. 2000. *Byron: A Literary Life* (Macmillan Literary Lives.) Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

HALL, S. 1992. Teoksessa: *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. (Toim. Koivisto, J, M. Lehtonen, T. Uusitupa & L. Grossberg). Tampere: Vastapaino.

HERMÁNUS, P. 2002. Lehdistö eilen. Teoksessa: Ruusunen, A. (toim.), *Media muuttuu: Viestintä savitauluista kotisivuihin*: 31–66. Helsinki: Gaudeamus.

ISSER, S. J. 2003. *The Sword of Goliath: David in Heroic Literature*. Atlanta: Society of Biblical Literature.

KARVONEN, E. 1999. *Elämää meilikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Tampere: Gaudeamus.

KUNELIUS, R. 2003. *Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. (5. uudistettu painos.) Helsinki: WSOY.

MCGING, B. 2010. *Polybius' Histories*. (Oxford Approaches to Classical Literature.) New York: Oxford University Press.

MELLOR, R. 1999. *The Roman historians*. London: Routledge.

NORDENSTRENG, K. & M. STARCK. 2002. Tiedonvälityksen varhaiskehitys. Teoksessa: Ruusunen, A. (toim.), *Media muuttuu: Viestintä savitauluista kotisivuihin*: 9–30. Helsinki: Gaudeamus.

RABEL, R. 2010. Clio Meets the Boys: Robert E. Sherwood on The Road to Rome. *International Journal of the Classical Tradition* Vol. 17, No. 1: 33–52. International Society for Classical Tradition.

SAID, E. W. 2011. *Orientalismi*. (Suom. K. Pitkänen & J. Kuortti.) Helsinki: Gaudeamus.

SCULLARD, H. H. 1970. *Scipio Africanus: Soldier and Politician*. London: Thames & Hudson.

SEPPÄNEN, J. & E. VÄLIVERRONEN. 2012. *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

ST. CLAIR, W. 2004. *The Reading Nation in the Romantic Period*. Cambridge: Cambridge University Press.

VEIVO, H. 2011. *Portti ja polku. Tutkimus kirjallisuuden semiotiikasta*. Helsinki: SKS.

WELLEK, R. & A. WARREN. 1969. *Kirjallisuus ja sen teoria*. (Suom. V. Viksten & M. Suurpää.) Helsinki: Otava.

TUTKIMUSMATERIAALI

ABBOTT, J. S. C. 1855. *Napoleon at St. Helena. Or Interesting Anecdotes and Remarkable Conversations of the Emperor During the Five and a Half years of His Captivity.* [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/napoleonatsthele00abbo#page/n7/mode/2up>]

BICKERMAN, E. J. 1952. Hannibal's Covenant. *The American Journal of Philology* Vol. 73, No. 1: 1–23. The Johns Hopkins University Press.

CANTER, H. V. 1929. The Character of Hannibal. *The Classical Journal*. Vol. 24, No. 8: 564–577. The Classical Association of the Middle West and South.

DAWSON, A. & P. PALUMBO. 2005. Hannibal's Children: Immigration and Antiracist Youth Subcultures in Contemporary Italy. *Cultural Critique* No. 59: 165–186. University of Minnesota Press.

DODGE, T. A. 1891. *Great Captains. Hannibal. A history of the art of war among the Carthaginians and Romans down to the battle of Pydna, 168 B. C., with a detailed account of the Second Punic War.* Boston and new York: Houghton Mifflin Company. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/hannibalahistor02dodggoog#page/n0/mode/2up>]

ECKSTEIN, A. M. 1989. Hannibal at New Carthage: Polybius 3. 15 and the Power of Irrationality. *Classical Philology* Vol. 84, No.1: 1–15. The University of Chicago Press.

EUTROPIUS. 1853. (Engl. Watson, J. S.) Teoksessa: *Justin, Cornelius Nepos and Eutropius: 451–535.* London: Henry G. Bohn. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/justincorneliusn00watsuoft#page/n5/mode/2up>]

FERGUSON, J. 2001. Teoksessa: *Juvenal. The Satires* (toim. Ferguson, J.) London: Bristol Classical Press.

FREEMAN, C. 1999. *Egypt, Greece and Rome. Civilizations of the Ancient Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press.

FIFE–COOKSON, J. C. 1893. *Hannibal and Katharna, a drama in five acts*. New York – London: G. P. Putnam's sons, K. Paul, Trench, Trübner & co., ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/cu31924013344290#page/n0/mode/2up>]

FITTON BROWN, A. D. 1959. After Cannae. *Historia*. BD. 8, H. 3: 365–371. Franz Steiner Verlag.

FRANKO, G. F. 1994. The Use of Poenus and Carthaginiensis in Early Latin Literature. *Classical Philology* Vol. 89, No.2: 153–158. The University of Chicago Press.

GABRIEL, R. A. 2011. *Hannibal. The Military Biography of Rome's Greatest Enemy*. Washington, D. C: Potomac Books, Inc.

GOLDSWORTHY, A. 2000. *The Punic Wars*. London: Cassell & Co.

GOLDSWORTHY, A. 2001. *Cannae*. London: Cassell & Co.

HENTY, G. A. 1887. *The Young Carthaginian or A Struggle for Empire*. London:

Blackie & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/youngcarthagini00stangoog#page/n8/mode/2up>] ⁷⁶

JEFFORDS, C. R. 1921. Nepos and Roman Praise of Hannibal. *The Classical Journal* Vol. 16, No. 7: 432. The Classical Association of the Middle West and South.

JUSTINUS. 1853. (Engl. Watson, J. S.) Teoksessa: *Justin, Cornelius Nepos and Eutropius*: 3–296. London: Henry G. Bohn. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/justincorneliusn00watsuoft#page/n5/mode/2up>]

LANCEL, S. 1992. 1995. *Carthage. A History*. (Engl. by Antonia Nevill) Oxford – Cambridge.

LECKIE, R. 1995. 2008. *Hannibal*. Edinburgh: Canongate Books Ltd.

LECKIE, R. 1998. 2008. *Scipio*. Edinburgh: Canongate Books Ltd.

LECKIE, R. 2000. 2009. *Carthage*. Edinburgh: Canongate Books Ltd.

LIVIOUS. 1965, 1970, 1972, 1974, 1975, 1977, 1978. (Engl. de Sélincourt) Teoksessa: *Livy. The War With Hannibal*. Penguin Classics. (toim.) Radice.

76 Versiossa osittain toistuvat sivut. Parempi versio on esimerkiksi: HENTY, G. A. [vuosiluku puuttuu] *The Young Carthaginian: A story of The Times of Hannibal*. New York: A. L. Burt Company. [<http://www.archive.org/stream/youngcarthaginia00hentuoft#page/n1/mode/2up>]. Sisältää käsin kirjoitetun 1917, sekä Toronton yliopiston kirjaston leiman vuodelta 1970, mutta ei muuta merkintää vuodesta) Kirja vastaa tekstiltään muuten täysin Hentyn teosta, johon tässä viitataan.

LUKIANOS. 1820. (Engl. W. Tooke) Teoksessa: *Lucian of Samosata. Vol. I.* London: Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/lucianofsamosata01luciuoft#page/n5/mode/2up>]

MCGRATH, W. J. 1992. Freud and the Force of History. Teoksessa: Gelfand, T. & J. Kerr (toim.) *Freud and the History of Psychoanalysis: 79–98.* New Jersey: The Analytic Press Inc.

MOMMSEN, T. 1894. (Engl. W. P. Dickson) *The History of Rome.* Vol. II. London: Richard Bentley & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/historyrome02mommiala#page/n7/mode/2up>]

MORRIS, W. O'CONNOR. 1897. *Hannibal, Soldier, Statesman, Patriot: And the Crisis of the Struggle Between Carthage and Rome.* (Heroes of the Nations. Abbott, Evelyn (toim.).) New York – London: G. P. Putnam's sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/hannibalsoldiers00morruoft#page/n7/mode/2up>]

NEPOS, C. 1853. (Engl. Watson, J. S.) Teoksessa: *Justin, Cornelius Nepos and Eutropius: 305–447.* London: Henry G. Bohn. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/justincorneliusn00watsuoft#page/n5/mode/2up>]

PLINIUS. 1855. (Engl. Bostock, J. & H. T. Riley) Teoksessa: *Natural History of Pliny.* Vol. I. Bohn's Classical Library. London: George Bell & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/naturalhistoryof1855plin#page/n5/mode/2up>]

PLINIUS. 1855. (Engl. Bostock, J. & H. T. Riley) Teoksessa: *Natural History of Pliny.* Vol. II. Bohn's Classical Library. London: George Bell & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/naturalhistoryof00plin#page/n5/mode/2up>]

PLINIUS. 1890. (Engl. Bostock, J. & H. T. Riley) Teoksessa: *Natural History of Pliny*. Vol. IV. Bohn's Classical Library. London: George Bell & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/naturalhistoryp00unkngoog#page/n2/mode/2up>]

PLINIUS. 1857. (Engl. Bostock, J. & H. T. Riley) Teoksessa: *Natural History of Pliny*. Vol. VI. Bohn's Classical Library. London: George Bell & Sons. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://archive.org/stream/naturalhistoryof06plin#page/n5/mode/2up>]

PLUTARKHOS. 1821. (Engl. Langhorne, J. & W. Langhorne) Teoksessa: *Plutarch's Lives*. Vol. III. London. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/plutarchslives18langgoog#page/n8/mode/2up>]

PLUTARKHOS. 1885. (Engl. Drydenin käännöstä kreikasta korjaten Clough, A. H.) Teoksessa: *Plutarch's Lives*. Vol. III. Boston: Little, Brown, and Company. Boston. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/plutarchslives00drydgoog#page/n8/mode/2up>]

POLYBIOS. 1922. 1954. 1960. 1975. 1992. 1998. (Engl. Paton, W. R.) Teoksessa: *Polybius. The Histories*. Vol. I. Cambridge: Harvard University Press – London: St Edmundsbury Press Ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/historieswitheng01poly#page/n5/mode/2up>]

POLYBIOS. 1922. 1954. 1960. 1967. 1975. 1979. (Engl. Paton, W. R.) Teoksessa: *Polybius. The Histories*. Vol. II. Cambridge: Harvard University Press – London: St Edmundsbury Press Ltd. William Heinemann Ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/historieswitheng02poly#page/n5/mode/2up>]

POLYBIOS. 1923. 1954. 1960. 1966. (Engl. Paton, W. R.) Teoksessa: *Polybius. The*

Histories. Vol. III. Cambridge: Harvard University Press. – London: St Edmundsbury Press Ltd. William Heinemann Ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/historieswitheng03polyuoft#page/n7/mode/2up>]

POMEROY, A. J. 1989. Hannibal at Nuceria. *Historia* Bd. 38, H. 2: 162–176. Franz Steiner Verlag.

ROSSI, A. 2004. Hannibal and Scipio in Livy's Third Decade. *Transactions of the American Philological Association* 134: 359–381. The American Philological Association.

SHEAN, J. F. 1996. Hannibal's Mules. *Historia*. Bd. 45, H. 2: 159–187. Franz Steiner Verlag.

SHERWOOD, R. E. 1926, 1927, 1928. *The Road to Rome*. London: Harvard University Press.

SILIUS ITALICUS. 1927. 1949. 1961a. (Engl. Duff, J. D.) Teoksessa: *Punica* I. London: William Heineman Ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/punicasi01siliuoft#page/n5/mode/2up>]

SILIUS ITALICUS. 1934. 1938. 1950. 1961b. (Engl. Duff, J. D.) *Punica* II. London: William Heineman Ltd. [elektroninen kirja / Archive.org] [<http://www.archive.org/stream/punicasi02siliuoft#page/n7/mode/2up>]

SPAETH, J. W. JR. 1929. Hannibal And Napoleon. *The Classical Journal*. Vol. 24, No. 4: 291–293. The Classical Association of the Middle West and South.

VESSEY, D. W. T. 1982. The Dupe of Destiny. *The Classical Journal*. Vol. 77, No. 4: 320–335. The Classical Association of the Middle West and South.

Liite 1 – Tapahtumien Aikajana

Mukailen tiivistäen Richard A. Gabrielin (2011, xi–xvi) koostamaa aikajanaa. Kaikki vuosiluvut ovat ennen ajanlaskun alkua.

- 814 Karthago perustetaan
- 735 Rooma perustetaan
- 509 Karthagon ja Rooman sopimus: Sardinia ja Korsika kuuluvat Karthagolle.
- 480 Karthago yrittää ajaa kreikkalaiset pois Sisiliasta, mutta epäonnistuu.
- 409 Karthago valloittaa Sisilian ja sotii kreikkalaisten kanssa vallasta.
- 374 Karthago ja kreikkalaiset sopivat hallintoalueistaan Sisiliassa
- 348 Toinen sopimus Rooman ja Karthagon välillä vahvistaa edellisen sopimuksen, jossa Karthagon oikeudet Sardiniaan on mainittu.
- 306 Rooman ja Karthagon sopimus: Rooma lupaa pysyä poissa Sisiliasta ja Karthago Italiasta
- 279 Rooma ja Karthago liittoutuvat sotilaallisesti Sisiliaan hyökännyttä kreikkalaista Pyrrhosta vastaan. Kolmen vuoden kuluttua Pyrrhos vetäytyy ilman mitään näyttöä voitostaan.
- 264 Roomalaiset lähettävät Sisiliassa nousseille kapinallisille apujoukkoja. Karthagolaiset pyrkivät lopettamaan kapinan ja Karthago valloittaa Messinan. Ensimmäinen puunilaissota syttyy.
- 256 Roomalaiset valloittavat Afrikan, uhkaavat Karthagoa, mutta Karthago lyö roomalaisarmeijan ja konflikti siirtyy Sisiliaan ja merelle.
- 249 Karthago voittaa merellä. Roomalaiset rakentavat suuren laivaston.
- 247 Hamilkar Barka johtaa karthagolaisia Sisiliassa. Hannibal syntyy.
- 241 Roomalaiset voittavat suuressa meritaistelussa. Rooman ja Karthagon rauhansopimus lopettaa ensimmäisen puunilaissodan. Samana vuonna Karthagon omat palkkasoturit kapinoivat Karthagoa vastaan.
- 238 Hamilkar lyö palkkasoturien joukon ja äänestetään kenraaliksi uudelleen.
- 237 Roomalaiset kaappaavat Sardinian ja uhkaavat julistaa sodan Karthagolle. Karthagolaiset luopuvat Sardiniasta ja lupautuvat maksamaan sotavelkansa roomalaisille. Karthago lähettää Hamilkarin Espanjaan vahvistamaan valtiota ekonomisesti ja sotilaallisesti. 9-vuotias Hannibal lähtee mukaan.
- 231 Roomalaiset lähettävät neuvoston selvittämään Hamilkarin aikeita. Hamilkar vaakuuttaa pyrkivänsä vain saamaan sotavelat maksettua.
- 228 Hamilkar kuolee taistelussa. Tämän vävy Hasdrubal valitaan johtajaksi.
- 227 Hasdrubal perustaa Karthagenan, Uuden Karthagon, Espanjaan.
- 225 Hasdrubal allekirjoittaa sopimuksen, jonka mukaan hän ei saa edetä Ebro-joen pohjoispuolelle. Roomalaiset aloittavat diplomaattiset suhteet Saguntumin kanssa. Roomalaiset siirtyvät Italian puoleiseen Galliaan sotimaan.
- 221 Hasdrubal salamurhataan. Hannibal äänestetään kenraaliksi. Hannibal kostaa salamurhan Olcadeille.
- 220 Hannibal hyökkää Keski- ja Pohjois-Espanjan heimojen kimppuun. Roomalaisten lähettämä neuvosto kieltää Hannibalia ylittämästä Ebro-jokea.

- 219 Hannibal piirittää Saguntumin ja voittaa piiritystaistelun kahdeksan kuukauden jälkeen. Roomalaiset vaativat Karthagolta Hannibalin pidätystä.
- 218 Toinen puunilaissota alkaa. Hannibal ylittää Alpit. Roomalaiset peruvat Afrikan sotaretkensä ja lähtevät Hannibalin perään. Joulukuussa Hannibal voittaa roomalaiset Trebbia-joella.
- 217 Hannibal siirtyy Etruriaan. Silmäinfektio vie näön hänen toisesta silmästään. Kesäkuun 21. päivänä Hannibal lyö roomalaiset Trasimenusjärvellä.
- 216 2. elokuuta Cannae: Hannibalin murskavoitto. Hannibal miehittää Bruttiumin alueen. Capua liittoutuu Hannibalin kanssa.
- 215 Useita italialaisia kaupunkeja siirtyy Hannibalin puolelle. Hannibalin ja Makedonian Filippos V:n sopimus.
- 209 Scipio Afrikanus valloittaa Uuden Karthagon Espanjassa.
- 207 Metauruksen taistelussa Hannibalin veli kuolee ja tämän armeija tuhoaan.
- 206 Scipio tekee lopun karthagolaisten vallasta Espanjassa.
- 203 Scipiolle merkittävä voitto. Hannibal kutsutaan takaisin Karthagoon.
- 202 Hannibal palaa, ja syksyllä Scipio lyö hänet Zaman taistelussa.
- 201 Rooman ja Karthagon rauhansopimus lopettaa toisen puunilaissodan.
- 199 Hannibalin armeijakomennus päättyy.
- 196 Hannibal valitaan *suffeteksi* ja toteuttaa uudistuksia Karthagossa.
- 195 Hannibalin maanpako.
- 183 64-vuotias Hannibal tekee itsemurhan Bithyniassa ennen kuin roomalaiset saavat hänet käsiinsä.

Liite 2 – Professori Timothy Mooren kurssin sisältö ja kurssimateriaali

TC 301: Hannibal: Hero or Monster?

Department of Classics The University of Texas at Austin

Spring, 2001

[...]

Course description: Hannibal of Carthage has captured the imaginations and stirred the emotions of historians, artists, and everyday folk ever since he first crossed the Alps and nearly destroyed Rome in the third century BC. To the Romans, Hannibal was the ultimate enemy, yet even they could not deny his admirable qualities. Later writers, artists, and politicians have seen in Hannibal a tragic hero, a satanic villain, the quintessential strategist, a figure of romance and, most recently, an African role model. This course will examine these various views of Hannibal as they are presented in works of literature, history, theatre, and film. These views, we will find, say as much about those who held them as they do about the Carthaginian general.

Grading (This course includes a substantial writing component): Class participation (includes several formal and informal oral presentations): 25% Midterm exam: 15% Final Exam: 20% Four papers (4-6 pages each): 10% each

Books:

Livy, *The War with Hannibal*, transl. Aubrey de Sélincourt, Penguin Books, 1965. Polybius, *The Rise of the Roman Empire*, transl. Ian Scott-Kilvert. Penguin Books, 1979. Dodge, Theodore Ayrault, *Hannibal*, Da Capo Press, 1995 Course Packet, available from Speedway Copies, 2021 Guadalupe Street Students should also read and prepare to speak and write on one additional biography of Hannibal or similar work.

Tentative Schedule of Readings

January 17: Introduction to Course The Romans' Hannibal 19: Cornelius Nepos, Life of Hannibal

22: Polybius, The Rise of the Roman Empire, pages 178-229 24: Polybius 229-276 26: Polybius: 374-403, 424-428

29: Polybius 452-482 21: Livy, The War with Hannibal, book 21

February 2 Livy 22; Paper 1 due

5: Livy 23 7: Livy 24 9: Livy 25

12: Livy 26 14: Livy 27 16: Livy 28

19: Livy 29 21: Livy 30 23: Livy, selections in course packet; Paper 2 due

26: Valerius Maximus, selections in course packet 28: Silius Italicus, Punica, Books 1-2
March 2: Silius Italicus, Books 10, 17

5: Juvenal, Satire 10; Lucian, Dialogues of the Dead, 12 7: Review 9: Midterm Exam

12-16: Spring Break

Hannibal and the Humanists

19: Petrarch, Africa, Book 6 21: Petrarch, Africa, Book 7 23: Petrarch, Africa, Book 8

26: Machiavelli, The Discourses, selection in course packet

Hannibal on Stage

28: Thomas Nabbes, Hannibal and Scipio 30: Nabbes, Hannibal and Scipio

April 2: Nathaniel Lee, The Tragedy of Sophonisba, or Hannibal's Overthrow 4: Nathaniel Lee, The Tragedy of Sophonisba, or Hannibal's Overthrow 6: Nathaniel Lee, The Tragedy of Sophonisba, or Hannibal's Overthrow; Paper 3 due

Nineteenth-Century Historiography

9: John W. Spaeth, "Hannibal and Napoleon," Classical Journal 24 (1928/29) 291-293; Theodor Mommsen, History of Rome, pp. 114-174 11: Mommsen, pp. 174-229 13: Theodore Ayrault Dodge, Hannibal, chapters 10-16

16: Dodge, chapters 22-28 18: Dodge, chapters 41-44

Twentieth-Century Historiography

20: H.V. Canter, "The Character of Hannibal," Classical Journal 24 (1928/29) 564-477; John Rich, "The Origins of the Second Punic War," from The Second Punic War: A Reappraisal, ed. Tim Cornell et al., 1- 34

23: Arnold J. Toynbee, Hannibal's Legacy, volume 2, chapter 1; Tim Cornell, "Hannibal's Legacy: The

Effects of the Hannibalic War on Italy," in The Second Punic War: A Reappraisal, 97-113.

25: John Lazenby, "Was Maharbal Right?" in The Second Punic War: A Reappraisal, 39-47; John F. Shean, "Hannibal's Mules: The Logistical Limitations of Hannibal's Army and the Battle of Cannae, 216 BC," Historia 45 (1996) 159-187.

Hannibal on Screen 27: Cabiria, Paper 4 due

30: Cabiria May

2 Jupiter's Darling

Hannibal Today

4 Michael Mott, "Turner's 'Snow Storm: Hannibal and his Army Crossing the Alps,'" Seewanee Review 103 (1995) 371-72; David Keller, "Hannibal Crossed the Alps, But I Can't Get Over You," Prairie Schooner 65 (1991) 136- 37; Mike Jenkins, "Who got Hannibal the elephants?" Traffic Management 35, #1 (Jan. 1995) 47.

May 15, 9:00 AM, Final Exam

[...]

last modified September 1, 2010 by [Timothy Moore]

Kurssipaketin tarkan sisällön sain selville sähköpostitse:

Päiväys: 22. lokakuuta 2012 21.08.09 UTC+3.00

[...]

1. Livy, selections
2. Valerius Maximus, selections

3. Silius Italicus, *Punica*, vol. 1, 2-111; vol. 2, pp. 50-99, 438-487
4. Juvenal, *Satires*, pp. 121-134
5. *The Works of Lucian*, pp. 125-128
6. Petrarch, *Africa*, pp. 110-222
7. Machiavelli, *The Discourses*, pp. 462-465
8. *The Works of Thomas Nabbes*, pp. 185-270
9. *The Works of Nathaniel Lee*, pp. 85-144
10. John W. Spaeth, "Hannibal and Napoleon," *Classical Journal* 24 (1928/29) 291-293;
11. Theodor Mommsen, *History of Rome*, pp. 114-229
12. H.V. Canter, "The Character of Hannibal," *Classical Journal* 24 (1928/29) 564-477;
13. John Rich, "The Origins of the Second Punic War," from *The Second Punic War: A Reappraisal*, ed. Tim Cornell et al., 1-34
14. Arnold J. Toynbee, *Hannibal's Legacy*, volume 2, pp. 1-35
15. Tim Cornell, "Hannibal's Legacy: The Effects of the Hannibalic War on Italy," in *The Second Punic War: A Reappraisal*, 97-113.
16. John Lazenby, "Was Maharbal Right?" in *The Second Punic War: A Reappraisal*, 39-47
17. John F. Shean, "Hannibal's Mules: The Logistical Limitations of Hannibal's Army and the Battle of Cannae, 216 BC," *Historia* 45 (1996) 159-187
18. Michael Mott, "Turner's 'Snow Storm: Hannibal and his Army Crossing the Alps,'" *Sewanee Review* 103 (1995) 371-72;
19. David Keller, "Hannibal Crossed the Alps, But I Can't Get Over You," *Prairie Schooner* 65 (1991) 136-37;
20. Mike Jenkins, "Who got Hannibal the elephants?" *Traffic Management* 35, #1 (Jan. 1995) 47.